

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1 (14. Jātaka-
aṭṭhakathā-1)

4. Το βιβλίο των τεσσάρων (4. Catukkanipāto)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1

4. Catukkanipāto

1. Kālīṅgavaggo

301. Cūḷakālīṅgajātakavaṇṇanā

Vivarathimāsaṃ dvāranti idaṃ satthā jetavane viharanto catunnaṃ paribbājikānaṃ pabbajjaṃ ārabha kathesi. Vesāliyaṃ kira licchavirājūnaṃ satta saḥassāni satta satāni satta ca licchavī vasiṃsu. Te sabbe pi pucchāpaṭipucchācittakā ahesuṃ. Athe ko pañcasu vādasatesu byatto nigaṇṭho vesāliyaṃ sampāpuṇi, te tassa saṅgahaṃ akaṃsu. Aparāpi evarūpā nigaṇṭhī sampāpuṇi. Rājāno dve pi jane vādaṃ kāresuṃ, ubho pi sadisāva ahesuṃ. Tato licchavīnaṃ etadahosi “ime dve pi paṭicca uppanno putto byatto bhavissatī”ti. Tesu vivāhaṃ kāretvā dve pi ekato vāsesuṃ. Atha nesuṃ saṃvāsamanvāya paṭipāṭiyā catasso dārikāyo eko ca dārako jāyī. Dārikānaṃ “saccā, lolā, avadhārikā, paṭicchādā”ti nāmaṃ akaṃsu, dārakassa “saccako”ti. Te pañcapi janā viññutaṃ pattā mātito pañca vādasatāni, pitito pañca vādasatānīti vādasahassaṃ uggaṇhiṃsu. Mātāpitāro dārikānaṃ evaṃ ovadiṃsu “sace koci gihī tumhākaṃ vādaṃ bhindissati, tassa pādapariṇāyikā bhavēyyātha. Sace pabbajito bhindissati, tassa santike pabbajeyyāthā”ti.

Aparabhāge mātāpitāro kalamakaṃsu. Tesu kālakatesu saccakanigaṇṭho tattheva vesāliyaṃ licchavīnaṃ sippaṃ sikkhāpento vasi. Bhaginiyo jambusākhāṃ gahetvā vādatthāya nagarā nagaraṃ caramānā sāvattimaṃ patvā nagaradvāre sākhaṃ nikhaṇitvā “yo amhākaṃ vādaṃ āropetuṃ sakkoti gihī vā pabbajito vā, so etaṃ paṃsupuññaṃ pādehi vikirivā pādeheva sākhaṃ maddatū”ti dārakānaṃ vatvā bhikkhāya nagaraṃ pavasiṃsu. Athāyasmā sārīputto asammaṭṭhaṭṭhānaṃ sammajjitvā rittaghaṭesu pānīyaṃ upaṭṭhapetvā gilāne ca paṭijaggitvā divātaraṃ sāvattimaṃ piṇḍāya pavisanto taṃ sākhaṃ disvā dārake pucchi, dārakā taṃ pavattimaṃ ācikkhiṃsu. Thero dārakeheva pātāpetvā maddāpetvā “yehi ayaṃ sākhaṃ ṭhapitā, te katabhattakiccāva āgantvā jetavanadvārakoṭṭhake maṃ passantū”ti dārakānaṃ vatvā nagaraṃ pavisitvā katabhattakicco viḥāradvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Tāpi paribbājikā bhikkhāya caritvā āgatā sākhaṃ madditaṃ disvā “kenāyaṃ madditā”ti vatvā “sārīputtattherena, sace tumhe vādatthikā, jetavanadvārakoṭṭhakaṃ gacchathā”ti dārakehi vuttā puna nagaraṃ pavisitvā mahājanaṃ sannipātetvā viḥāradvārakoṭṭhakaṃ gantvā therāṃ vādasahassaṃ pucchiṃsu. Thero taṃ vissajjetvā “aññaṃ kiñci jānāthā”ti pucchi. “Na jānāma, sāmī”ti. “Ahaṃ pana vo kiñci pucchāmī”ti. “Puccha, sāmī, jānantiyo kathessāmā”ti.

Thero “ekaṃ nāma ki”nti pucchi. Tā na jāniṃsu. Thero vissajjesi. Tā “amhākaṃ, sāmī, parājayo, tumhākaṃ jayo”ti āhaṃsu. “Idāni kiṃ karissathā”ti? “Amhākaṃ mātāpitūhi ayaṃ ovādo dinno ‘sace vo gihī vādaṃ bhindissati, tassa pajāpatiyo bhavēyyātha. Sace pabbajito, tassa santike pabbajeyyāthā’ti, pabbajjaṃ no dethā”ti. Thero “sādhū”ti vatvā tā uppalavaṇṇāya theriyā santike pabbājesi. Tā sabbāpi na

cirasseva arahattaṃ pāpuṇṇiṃsu. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, sārīputtatthero catunnam paribbājikānaṃ avassayo hutvā sabbā arahattaṃ pāpesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa etāsaṃ avassayo ahosi, idāni pana pabbajjābhisekaṃ dāpesi, pubbe rājamahesiṭṭhāne ṭhapesī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kāliṅgaratṭhe dantapuranagare kāliṅgarāje rajjaṃ kārente assakaratṭhe pāṭalinagare assako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Kāliṅgo sampannabalavāhano sayampi nāgabalo paṭiyodham na passati. So yujjhītukāmo hutvā amaccānaṃ ārocesi “aham yuddhatthiko, paṭiyodham pana na passāmi, kiṃ karomā”ti. Amaccā “attheko, mahārāja, upāyo, dhītaro te catasso uttamarūpadharā, tā pasādhettvā paṭicchannayāne nisīdāpetvā balaparivutā gāmanigamarājadhāniyo carāpetha. Yo rājā tā attano gehe kātukāmo bhavissati, tena saddhiṃ yuddham karissāmā”ti vadiṃsu. Rājā tathā kāresi. Tāhi gatagataṭṭhāne rājāno bhayena tāsāṃ nagaraṃ pavisituṃ na denti, paṇṇākāraṃ pesetvā bahinagareyeva vasāpentī. Evaṃ sakalajambudīpaṃ vicaritvā assakaratṭhe pāṭalinagaraṃ pāpuṇṇiṃsu. Assakopi nagaradvārāni pidahāpetvā paṇṇākāraṃ pesesi. Tassa nandisenō nāma amacco paṇḍito byatto upāyakusalo. So cintesi “imā kira rājadhītaro sakalajambudīpaṃ vicaritvā paṭiyodham na labhiṃsu, evaṃ sante jambudīpo tuccho nāma ahosi, aham kāliṅgena saddhiṃ yujjhissāmī”ti. So nagaradvāraṃ gantvā dovārike āmantetvā tāsāṃ dvāraṃ vivarāpetuṃ paṭhamam gāthamāha -

1. “Vivarathimāsaṃ dvāraṃ, nagaraṃ pavisantu aruṇarājassa;
Sīhena susiṭṭhena, surakkhitaṃ nandisenenā”ti.

Tattha aruṇarājassāti so hi rajje patitṭhitakāle ratṭhanāmavasena assako nāma jāto, kuladattiyam panassa nāmaṃ aruṇoti. Tenāha “aruṇarājassā”ti. Sīhenāti purisasīhena. Susiṭṭhenāti ācariyehi suṭṭhu anusāsitena. Nandisenenāti mayā nandisenena nāma.

So evaṃ vatvā dvāraṃ vivarāpetvā tā gahetvā assakarañño datvā “tumhe mā bhāyittha, yuddhe sati aham jinissāmi, imā uttamarūpadharā rājadhītaro mahesiyo karoṭhā”ti tāsāṃ abhisekaṃ dāpetvā tāhi saddhiṃ āgate purise “gacchatha, tumhe rājadhītūnaṃ assakarājena mahesiṭṭhāne ṭhapitabhāvaṃ tumhākaṃ rañño ācikkhathā”ti uyyojesi. Te gantvā ārocesuṃ. Kāliṅgo “na hi nūna so mayham balaṃ jānāti”ti vatvā tāvadeva mahatīyā senāya nikkhami. Nandisenō tassa āgamaṃ ñatvā “attano kira rajjasīmāyameva hotu, mā amhākaṃ rañño rajjasīmaṃ okkamatu, ubhinnaṃ rajjānaṃ antare yuddham bhavissati”ti sāsanaṃ pesesi. So sāsanaṃ sutvā attano rajjapariyanteyeva atṭhāsī. Assakopi attano rajjapariyante atṭhāsī. Tadā bodhisatto isipabbajjam pabbajitvā tesam dvinnam rajjānaṃ antare paṇṇasālāyaṃ vasati. Kāliṅgo cintesi “samaṇā nāma kiñci jānissanti, ko jānāti, kiṃ bhavissati, kassa jayo vā parājayo vā bhavissati, tāpasam pucchissāmī”ti aññātakavesena bodhisattam upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā paṭisanthāraṃ katvā “bhante, kāliṅgo ca assako ca yujjhītukāmā attano attano rajjasīmāyameva ṭhitā, etesu kassa jayo bhavissati, kassa parājayo”ti pucchi. Mahāpuñña, aham “asukassa jayo, asukassa parājayo”ti na jānāmi, sakko pana devarājā idhāgacchati, tamaham pucchitvā

kathessāmi, sve āgaccheyyāsīti. Sakko bodhisattassa upaṭṭhānaṃ āgantvā nisīdi, atha naṃ bodhisatto tamatthaṃ pucchi. Bhante, kāliṅgo jinissati, assako parājissati, idañcīdañca pubbanimittam paññāyissatīti.

Kāliṅgo punadivase āgantvā pucchi, bodhisattopissa ācikkhi. So “kiṃ nāma pubbanimittam bhavissatī”ti apucchitvāva “aham kira jinissāmī”ti utṭhāya tuṭṭhiyā pakkāmi. Sā kathā vitthārikā ahosi. Tam sutvā assako nandisenam pakkosāpetvā “kāliṅgo kira jinissatim, mayam parājissāma, kiṃ nu kho kātabba”nti āha. So “ko etam jānāti mahārāja, kassa jayo vā parājayo vā, tumhe mā cintayitthā”ti rājānaṃ assāsetvā bodhisattam upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “bhante, ko jinissati, ko parājissatī”ti pucchi. “Kāliṅgo jinissati, assako parājissatī”ti? “Bhante, jinantassa pubbanimittam kiṃ bhavissati, kiṃ parājinantassā”ti? “Mahāpuñña, jinantassa ārakkhadevatā sabbaseto usabho bhavissati, itarassa sabbakāḷako, ubhinnaṃpi ārakkhadevatā yujjhivā jayaparājayaṃ karissantī”ti. Nandisenō tam sutvā utṭhāya gantvā rañño sahāye sahaṃsamatte mahāyodhe gahetvā avidūre pabbataṃ abhiruyha “ambho, amhākaṃ rañño jīvitaṃ dātuṃ sakkhissathā”ti pucchi. “Āma, sakkhissāmā”ti. “Tena hi imasmiṃ papāte patathā”ti. Te patituṃ ārabhiṃsu. Atha ne vāretvā “alaṃ ettha patanena, amhākaṃ rañño jīvitaṃ dātuṃ suhadayā anivattino hutvā yujjhathā”ti āha. Te sampatiṇṇhiṃsu.

Atha saṅgāme upaṭṭhite kāliṅgo “aham kira jinissāmī”ti vosānaṃ āpajji, balakāyāpissa “amhākaṃ kira jayo”ti vosānaṃ āpajjitvā sannāhaṃ akatvā vaggavaggā hutvā yathāruci pakkamiṃsu, vīriyakaraṇakāle vīriyaṃ na kariṃsu. Ubhopi rājāno assaṃ abhiruhitvā “yujjhissāmā”ti aññamaññaṃ upasaṅkamanti. Ubhinnaṃ ārakkhadevatā purato gantvā kāliṅgarañño ārakkhadevatā sabbaseto usabho ahosi, itarassa sabbakāḷako. Tā devatāpi aññamaññaṃ yujjhanākāraṃ dassentā upasaṅkamiṃsu. Te pana usabhā ubhinnaṃ rājūnaṃyeva paññāyanti, na aññesaṃ. Nandisenō assakaṃ pucchi “paññāyati te, mahārāja, ārakkhadevatā”ti. “Āma, paññāyati”ti. “Kenākārenā”ti. “Kāliṅgarañño ārakkhadevatā sabbaseto usabho hutvā paññāyati, amhākaṃ ārakkhadevatā sabbakāḷako kilamanto hutvā tiṭṭhatī”ti. “Mahārāja, tumhe mā bhāyatha, mayam jinissāma, kāliṅgo parājissati, tumhe assapiṭṭhito otaritvā imaṃ sattiṃ gahetvā susikkhitasindhavaṃ udarapasse vāmahatthena uppīletvā iminā purisasahassena saddhiṃ vegena gantvā kāliṅgarañño ārakkhadevatam sattippahārena pāṭetha, tato mayam sahaṃsamattā sattisahasena paharissāma, evaṃ kāliṅgassa ārakkhadevatā nassissati, tato kāliṅgo parājissati, mayam jinissāmā”ti. Rājā “sādhū”ti nandisenena dinnasaññāya gantvā sattiyaṃ pahari, sūrayodhasahassāpi amaccā sattisahasena pahariṃsu. Ārakkhadevatā tattheva jīvitaṃkayaṃ pāpuṇi, tāvadeva kāliṅgo parājivitvā palāyi. Tam palāyamānaṃ disvā sahaṃsamattā amaccā “kāliṅgo palāyatī”ti unnadiṃsu. Kāliṅgo maraṇabhayaḥ hito palāyamāno tam tāpasam akkosanto dutiyaṃ gāthamāha -

- 2.** “Jayo kaliṅgānamasayhasāhinaṃ, parājayo anayo assakānaṃ;
Iccheva te bhāsitaṃ brahmacāri, na ujjubhūtā vitathaṃ bhaṇantī”ti.

Tattha asayhasāhinanti asayaṃ dussaṃ sahituṃ samatthānaṃ. Iccheva te bhāsitanti evaṃ tayā kūṭatāpasa lañjaṃ gahetvā parājinakarājānaṃ jinissati, jinanaṃrājānañca parājissatīti bhāsitaṃ. Na ujjubhūtāti ye kāyena vācāya manasā ca ujjubhūtā, na te musā bhaṇantīti.

Evaṃ so tāpasam akkosanto palāyanto attano nagameva gato, nivattitvā oloketumpi nāsakkhi. Tato katipāhaccayena sakko tāpasassa upaṭṭhānam agamāsi. Tāpaso tena saddhiṃ kathento tatiyaṃ gāthamāha -

- 3.** “Devā musāvādamupātivattā, saccam dhanam paramam tesu sakka;
Taṃ te musā bhāsitaṃ devarāja, kiṃ vā paṭicca maghavā mahindā”ti.

Tattha taṃ te musā bhāsitaṃ yaṃ tayā mayhaṃ bhāsitaṃ, taṃ atthabhañjanakamusāvādam kathentena tayā musā bhāsitaṃ, tayā kiṃ kāraṇam paṭicca evaṃ bhāsitaṃ?

Taṃ sutvā sakko catutthaṃ gāthamāha -

- 4.** “Nanu te sutam brāhmaṇa bhaññamāne, devā na issanti purisaparakkamassa;
Damo samādhi manaso abhejjo, abyaggaṭā nikkamanañca kāle;
Daḷhañca viriyam purisaparakkamo ca, teneva āsi vijayo assakāna”nti.

Tassattho - kiṃ tayā, brāhmaṇa, tattha tattha vacane bhaññamāne idaṃ na sutapubbaṃ, yaṃ devā purisaparakkamassa na issanti na usūyanti, assakarañño vīriyakaraṇavasena attadamanasaṅkhāto damo, samaggabhāvena manaso abhejjo, abhejjasamādhi, assakarañño sahāyānam vīriyakaraṇakāle abyaggaṭā yathā kāliṅgassa manussā vaggavaggā hutvā osakkiṃsu, evaṃ anosakkaṇam samaggabhāvena abhejjacittānam vīriyañca purisaparakkamo ca thiro ahosi, teneva kāraṇena assakānam jayo ahosīti.

Palāte ca pana kāliṅge assakarājā vilopaṃ gāhāpetvā attano nagaram gato. Nandiseno kāliṅgassa sāsanaṃ pesesi “imāsaṃ catunnam rājakaññānam dāyajjakotṭhāsaṃ pesetu, sace na peseti, kātabbamettha jānissāmī”ti. So taṃ sāsanaṃ sutvā bhītatasito tāhi laddhabbadāyajjam pesesi, tato paṭṭhāya samaggavāsaṃ vasiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kāliṅgarañño dhītarō imā daharabhikkhuniyo ahesuṃ, nandiseno sārīputto, tāpaso pana ahameva ahosī”nti.

Cūḷakāliṅgajātakavaṇṇanā paṭhamā.

302. Mahāassārohaḷātakavaṇṇanā

Adeyyesuṃ dadaṃ dānanti idaṃ satthā jetavane viharanto ānandattheraṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā kathitameva. Satthā “porāṇakapaṇḍitāpi attano upakāravaseneva kirimsū”ti vatvā idhāpi atītaṃ āhari.

Atīte bodhisatto bārāṇasirājā hutvā dhammena samena rajjaṃ kāreti, dānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati. So “paccantaṃ kupitaṃ vūpasameśsamī”ti balavāhanaparivuto gantvā parājito assaṃ abhiruhitvā palāyamāno ekaṃ paccantagāmaṃ pāpuṇi. Tattha tiṃsa janā rājasevakā vasanti. Te pātova gāmamajjhe sannipatitvā gāmakiccaṃ karonti. Tasmīṃ khaṇe rājā vammaṭtaṃ assaṃ abhiruhitvā alaṅkatapaṭiyatto gāmadvārena antogāmaṃ pāvisi. Te “kiṃ nu kho ida”nti bhīta palāyitvā sakasakagehāni pavisiṃsu. Eko panettha attano gehaṃ agantvā rañño paccuggamaṇaṃ katvā “rājā kira paccantaṃ gato”ti suyyati, kosi tvaṃ rājapuriso corapurisoti? “Rājapuriso, sammā”ti. “Tena hi ethā”ti rājānaṃ gehaṃ netvā attano

pīṭhake nisīdāpetvā “ehi, bhadde, sahāyakassa pāde dhovā”ti bhariyaṃ tassa pāde dhovāpetvā attano balānurūpena āhāraṃ datvā “muḥuttaṃ vissamathā”ti sayanaṃ paññāpesi, rājā nipajji. Itaro assassa sannāhaṃ mocetvā caṅkamāpetvā udakaṃ pāyetvā piṭṭhiṃ telena makkhetvā tiṇaṃ adāsī. Evaṃ tayo cattāro divase rājānaṃ paṭijaggitvā “gacchāmaṃ, sammā”ti vutte puna rañño ca assassa ca kattabbayuttakaṃ sabbamakāsi. Rājā tussitvā gacchanto “ahaṃ, samma, mahāassāroho nāma, nagaramajjhe amhākaṃ gehaṃ, sace kenaci kiccena nagaraṃ āgacchasi, dakkhiṇadvāre ṭhatvā dovārikaṃ ‘mahāassāroho kataragehe vasatī’ti pucchitvā dovārikaṃ gahetvā amhākaṃ gehaṃ āgaccheyyāsī”ti vatvā pakkāmi.

Balakāyopi rājānaṃ adisvā bahinagare khandhāvāraṃ bandhitvā ṭhito rājānaṃ disvā paccuggantvā parivāresi. Rājā nagaraṃ pavisanto dvārantare ṭhatvā dovārikaṃ pakkosāpetvā mahājanaṃ paṭikkamāpetvā “tāta, eko paccantagāmaṃ māṃ daṭṭhukāmo āgantvā ‘mahāassārohassa gehaṃ kaha’nti taṃ pucchissati, taṃ tvaṃ hatthe gahetvā ānetvā māṃ dasseyyāsī, tadā tvaṃ saḥassaṃ labhissasi”ti āha. So nāgacchati, tasmīṃ anāgacchante rājā tassa vasanagāme baliṃ vaḍḍhāpesi, balimhi vaḍḍhite nāgacchati. Evaṃ dutiyampi tatiyampi baliṃ vaḍḍhāpesi, neva āgacchati. Atha naṃ gāmaṃ sannipatitvā āhaṃsu “ayya, tava sahāyassa mahāassārohassa āgatakālato paṭṭhāya mayaṃ balinā pīṭhiyānā sīsaṃ ukkhipitum na sakkoma, gaccha tava sahāyassa mahāassārohassa vatvā amhākaṃ baliṃ vissajjāpehī”ti. Sādhū gacchissāmi, na pana sakkā tucchahatthena gantum, mayhaṃ sahāyassa dve dārakā atthi, tesaṃca bhariyāya cassa sahāyakassa ca me nivāsanapārūpanapiḷandhanādīni sajjethāti. “Sādhū sajjissāmā”ti te sabbāṃ paṇṇākāraṃ sajjayimsu.

So taṃca attano ghare pakkapūvaṃca ādāya gantvā dakkhiṇadvāraṃ patvā dovārikaṃ pucchi “kahaṃ, samma, mahāassārohassa geha”nti. So “ehi dassemi te”ti taṃ hatthe gahetvā rājadvāraṃ gantvā “dovāriko ekaṃ paccantagāmaṃ māṃ gahetvā āgato”ti paṭivedesi. Rājā taṃ sutvā āsanā uṭṭhāya “mayhaṃ sahāyo ca tena saddhiṃ āgatā ca pavisantū”ti paccuggamaṃ katvā disvāva naṃ parissajitvā “mayhaṃ sahāyikā ca dārakā ca arogā”ti pucchitvā hatthe gahetvā mahātalaṃ abhiruhitvā setacchattassa heṭṭhā rājāsane nisīdāpetvā aggamahesiṃ pakkosāpetvā “bhadde, sahāyassa me pāde dhovā”ti āha. Sā tassa pāde dhovi, rājā suvaṇṇabhiṅkārena udakaṃ āsiñci. Devīpi pāde dhovitvā gandhatelena makkhesi. Rājā “kiṃ, samma, atthi, kiñci amhākaṃ khādānīya”nti pucchi. So “atthī”ti pasibbakato pūve nīharāpesi. Rājā suvaṇṇataṭṭakena gahetvā tassa saṅghaṃ karonto “mama sahāyena ānītaṃ khādathā”ti deviyā ca amaccānaṃca khādāpetvā sayampi khādi. Itaro itarampi paṇṇākāraṃ dassesi. Rājā tassa saṅghatthaṃ kāsikavatthāni apānetvā tena ābhatavattayugaṃ nivāsesiṃ. Devīpi kāsikavatthañceva ābharaṇāni ca apānetvā tena ābhatavattathaṃ nivāsetvā ābharaṇāni piḷandhi.

Atha naṃ rājā rājārahaṃ bhojanaṃ bhojāpetvā ekaṃ amaccaṃ āṇāpesi “gaccha imassa mama karaṇaniyāmeneva massukammaṃ karetvā gandhodakena nhāpetvā sataḥsaṃsaṅghaṇikaṃ kāsikavatthaṃ nivāsāpetvā rājālaṅkārena alaṅkārapetvā ānehī”ti. So tathā akāsi. Rājā nagare bheriṃ carāpetvā amacce sannipātāpetvā setacchattassa majjhe jātihinḍulakasuttaṃ pātetvā upaḍḍharajjaṃ adāsī. Te tato

paṭṭhāya ekato bhuñjanti pivanti sayanti, vissāso thiro ahosi kenaci abhejjo. Athassa rājā puttadārepi pakkosāpetvā antonagare nivesanaṃ māpetvā adāsi. Te samaggā sammodamānā rajjaṃ karenti.

Atha amaccā kujjhitvā rājaputtaṃ āhaṃsu “kumāra, rājā ekassa gahapatikassa upaḍḍharajjaṃ datvā tena saddhiṃ ekato bhuñjati pivati sayati, dārake ca vandāpeti, iminā raññaṃ katakammaṃ na jānāma, kiṃ karoti rājā, mayaṃ lajjāma, tvaṃ rañño kathehi”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā sabbam taṃ katham rañño ārocetvā “mā evaṃ karohi, mahārājā”ti āha. “Tāta, ahaṃ yuddhaparājito kham vasiṃ, api nu jānāthā”ti. “Na jānāma, devā”ti. “Ahaṃ etassa ghare vasanto arogo hutvā āgantvā rajjaṃ kāresiṃ, evaṃ mama upakārino kasmā sampattiṃ na dassāmī”ti evaṃ vatvā ca pana bodhisatto “tāta, yo hi adātabbayuttakassa deti, dātabbayuttakassa na deti, so āpadaṃ patvā kiñci upakāraṃ na labhati”ti dassento imā gāthā āha -

5. “Adeyyesu dadaṃ dānaṃ, deyyesu nappavecchati;
Āpāsu byasanaṃ patto, sahāyaṃ nādhigacchati.
6. “Nādeyyesu dadaṃ dānaṃ, deyyesu yo pavecchati;
Āpāsu byasanaṃ patto, sahāyamadhigacchati.
7. “Saññogasambhogavisesadassanaṃ, anariyadhammesu saṭṭhesu nassati;
Katañca ariyesu ca ajjavesu, mahapphalaṃ hoti aṇumpi tādisu.
8. “Yo pubbe katakalyāṇo, akā loka sudukkaraṃ;
Pacchā kayirā na vā kayirā, accantaṃ pūjanāraho”ti.

5-8. Tattha adeyyesūti pubbe akatūpakāresu. Deyyesūti pubbe katūpakāresu. Nappavecchatīti na paveseti na deti. Āpāsūti āpadāsu. Byasananti dukkhaṃ. Saññogasambhogavisesadassananti yo mittena kato saññogo ceva sambhogo ca, tassa visesadassanaṃ guṇadassanaṃ sukataṃ mayhaṃ imināti etaṃ sabbam asuddhadhammattā anariyadhammesu kerāṭikattā saṭṭhesu nassati. Ariyesūti attano kataguṇajānanena ariyesu parisuddhesu. Ajjavesūti teneva kāraṇena ujukesu akuṭilesu. Aṇumpīti appamattakampi. Tādisūti ye tādisā puggalā honti ariyā ujjhūtā, tesu appampi kataṃ mahapphalaṃ hoti mahājutikaṃ mahāvipphāraṃ, sukhette vuttabījamiva na nassati, itarasmīṃ pana pāpe bahumpi kataṃ aggimhi khittabījamiva nassatīti attho. Vuttampi cetam -

“Yathāpi bījamaggimhi, ḍayhati na virūhati;
Evaṃ kataṃ asappurise, nassati na virūhati.

“Kataññumhi ca posamhi, sīlavante ariyavuttine;
Sukhette viya bījāni, kataṃ tamhi na nassatī”ti.

Pubbe katakalyāṇoti paṭhamataraṃ upakāraṃ katvā ṭhito. Akāti akari, ayaṃ loka sudukkaraṃ nāma akāsīti attho. Pacchā kayirāti so pacchā aññaṃ kiñci guṇaṃ karotu vā mā vā, teneva paṭhamakatena guṇena accantaṃ pūjanāraho hoti, sabbam sakkārasammānaṃ arahatīti.

Idaṃ pana sutvā neva amaccā, na rājaputto puna kiñci kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā paccantagāmaṃ vāsī ānando ahosi, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”nti.

Mahāassāroha-jātakavaṇṇanā dutiyā.

303. Ekarājajātakavaṇṇanā

Anuttare kāmagaṇe samiddheti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ kosalarājasevakaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā seyyajātake kathitameva. Idha pana satthā “na tvaññeva anatthena atthaṃ āhari, porāṇakapaṇḍitāpi attano anatthena atthaṃ āhariṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasirañño upaṭṭhāko amacco rājantepure dubbhi. Rājā paccakkhatova tassa dosaṃ disvā taṃ raṭṭhā pabbājesi. So dubbhisenaṃ nāma kosalarājānaṃ upaṭṭhahantoti sabbaṃ mahāsīlavajātake kathitameva. Idha pana dubbhiseno mahātale amaccamajjhe nisinnaṃ bārāṇasirājānaṃ gaṇhāpetvā sikkāya pakkhipāpetvā uttarummāre heṭṭhāsīsaṃ olambāpesi. Rājā corarājānaṃ ārabha mettaṃ bhāvetvā kaṣiṇaparikkamaṃ katvā jhānaṃ nibbattesi, bandhanaṃ chijji, tato rājā ākāse pallaṅkena nisīdi. Corarājassa sarīre dāho uppajji, “ḍayhāmi ḍayhāmi”ti bhūmiyaṃ aparāparaṃ parivattati. “Kimeta”nti vutte “mahārāja, tumhe evarūpaṃ dhammika-rājānaṃ niraparādhaṃ dvārassa uttarummāre heṭṭhāsīsaṃ olambāpethā”ti vadiṃsu. Tena hi vegena gantvā mocetha nanti. Purisā gantvā rājānaṃ ākāse pallaṅkena nisinnaṃ disvā āgantvā dubbhisenassa ārocesuṃ. So vegena gantvā taṃ vanditvā khamāpetuṃ paṭhamaṃ gāthamāha -

9. “Anuttare kāmagaṇe samiddhe, bhutvāna pubbe vasi ekarāja;
Sodāni dugge narakamhi khitto, nappajjahe vaṇṇabalaṃ purāṇa”nti.

Tattha vasīti vuttho. Ekarājāti bodhisattaṃ nāmenālapati. Sodānīti so tvaṃ idāni. Duggeti visame. Narakamhīti āvāṇe. Olambitaṭṭhānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Nappajjahe vaṇṇabalaṃ purāṇanti evarūpe visamaṭṭhāne khittopi porāṇakavaṇṇaṇca balaṇca nappajahasīti pucchati.

Taṃ sutvā bodhisatto sesagāthā avoca -

10. “Pubbeva khantī ca tapo ca mayhaṃ, sampatthitā dubbhisena ahosi;
Taṃdāni laddhāna kathaṃ nu rāja, jahe ahaṃ vaṇṇabalaṃ purāṇaṃ.
11. “Sabbā kirevaṃ pariniṭṭhitāni, yasassinaṃ paññavantāṃ visayha;
Yaso ca laddhā purimaṃ ulāraṃ, nappajjahe vaṇṇabalaṃ purāṇaṃ.
12. “Panujja dukkhena sukhaṃ janinda, sukkena vā dukkhamasayhasāhi;
Ubhayattha santo abhinibbutattā, sukhe ca dukkhe ca bhavanti tulyā”ti.

10-12. Tattha khantīti adhivāsanakhanti. Tapoti tapacaraṇaṃ. Sampatthitāti icchitā abhikaṅkhitā. Dubbhisenāti taṃ nāmenālapati. Taṃdāni laddhānāti taṃ patthanaṃ idānāhaṃ labhitvā. Jaheti kena kāraṇena ahaṃ jaheyyaṃ. Yassa hi dukkhaṃ vā domanassaṃ vā hoti, so taṃ jaheyyāti dīpeti.

“Sabbā kirevaṃ pariniṭṭhitānī”ti anussavavasena attano sampattiṃ dassento āha. Idaṃ vuttaṃ hoti - sabbāneva mama kattabbakiccāni dānasīlabhāvanāuposathakammāni pubbeva niṭṭhitānīti. Yasassinaṃ paññavantāṃ

visayhāti parivārasampattiyā yasassi, paññāsampadāya paññavanta, asayhasāhitāya visayha. Evaṃ tīṇipetāni ālapanāneva. Nanti panettha nipāto.

Byañjanasiliṭṭhatāvassenantakārassa sānunāsikatā katāti pacceṭabbā. Yaso cāti yasañca, ayameva vā pāṭho. Laddhā purimanti labhitvā purimaṃ pubbe aladdhapubbaṃ. Uḷāranti mahantaṃ.

Kilesavikkhambhanamettābhāvanājhānuppattiyo sandhāyevamāha. Nappajjāhetti evarūpaṃ yasaṃ laddhā kiṃkāraṇā purāṇavaṇṇabalaṃ jahissāmīti attho.

Dukkhenāti tayā uppāditena narakamhi khipanadukkhena mama rajjasukhaṃ panuditvā. Sukhena vā dukkhanti jhānasukhena vā taṃ dukkhaṃ panuditvā. Ubhayattha santoti ye santo honti mādisā, te dvīsupi etesu koṭṭhāsesu abhinibbutasabhāvā majjhataṃ sukhe ca dukkhe ca bhavanti tulyā, ekasadisā nibbikārāva hontīti.

Idaṃ sutvā dubbhiseno bodhisattaṃ khamāpetvā “tumhākaṃ rajjaṃ tumheva kāretha, ahaṃ vo core paṭibāhissāmī”ti vatvā tassa duṭṭhāmacassa rājāṇaṃ kāretvā pakkāmi. Bodhisattopi rajjaṃ amaccānaṃ niyyādetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā dubbhiseno ānando ahoṣi, bārāṇasirājā pana ahameva ahoṣi”nti.

Ekarājajātakavaṇṇanā tatiyā.

304. Daddarajātakavaṇṇanā

Imāni manti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kodhanaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva. Tadā hi dhammasabhāyaṃ tassa kodhanabhāvakathāya samuṭṭhitāya satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu kodhanosī”ti vatvā “āma, bhante”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa kodhanoyeva, kodhanabhāvenevassa porāṇakapaṇḍitā parisuddhā nāgarājabhāve tīṇi vassāni gūthapūritāya ukkārabhūmiyaṃ vasiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese daddarapabbatapāde daddaranāgabavanaṃ nāma atthi, tattha rajjaṃ kārentassa daddararañño putto mahādaddaro nāma ahoṣi, kaniṭṭhabhātā panassa cūḷadaddaro nāma. So kodhano pharusō nāgamāṇavake akkosanto paribhāsanto paharanto vicarati. Nāgarājā tassa pharusabhāvaṃ ṇatvā nāgabhavanato taṃ nīharāpetuṃ āṇāpesi. Mahādaddaro pana pitaraṃ khamāpetvā nivāresi. Dutiyampi rājā tassa kujjhi, dutiyampi khamāpesi. Tatiyavāre pana “tvaṃ maṃ imaṃ anācāraṃ nīharāpentaṃ nivāresi, gacchatha dvepi janā imamahā nāgabhavanā nikkhamitvā bārāṇasiyaṃ ukkārabhūmiyaṃ tīṇi vassāni vasathā”ti nāgabhavanā nikkadḍhāpesi. Te tattha gantvā vasiṃsu. Atha ne ukkārabhūmiyaṃ udakapariyante gocaraṃ pariyesamāne gāmadārakā disvā paharantā leḍḍudaṇḍādayo khipantā “ke ime puthulasīsā sūcinaṅguṭṭhā udakadeḍḍubhā maṇḍūkabhakkhā”tiādīni vatvā akkosanti paribhāsanti.

Cūḷadaddaro caṇḍapharusatāya tesam tam avamānaṃ asahanto “bhātika, ime dārakā amhe paribhavanti, āsīvisabhāvaṃ no na jānanti, ahaṃ tesam avamānaṃ sahituṃ na sakkomi, nāsāvātena te nāsessāmi”ti bhātarā saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha -

- 13.** “Imāni maṃ daddara tāpayanti, vācāduruttāni manussaloke;
Maṇḍūkabhakkhā udakantasevī, āsīvisaṃ maṃ avisā sapantī”ti.

Tattha tāpayantīti dukkhāpentī. Maṇḍūkabhakkhā udakantasevīti “maṇḍūkabhakkhā”ti ca “udakantasevī”ti ca vadantā ete avisā gāmadārakā maṃ āsīvisaṃ samānaṃ sapanti akkosantīti.

Tassa vacanaṃ sutvā mahādaddaro sesagāthā abhāsi -

14. “Sakā raṭṭhā pabbājito, aññaṃ janapadaṃ gato;
Mahantaṃ koṭṭhaṃ kayirātha, duruttānaṃ nidhetave.
15. “Yattha posaṃ na jānanti, jātiyā vinayena vā;
Na tattha mānaṃ kayirātha, vasamaññātake jane.
16. “Videsavāsaṃ vasato, jātavedasamenapi;
Khamitabbaṃ sapaññaṃ, api dāsassa tajjita”nti.

14-16. Tattha duruttānaṃ nidhetaveti yathā dhaññaṇidhānatthāya mahantaṃ koṭṭhaṃ katvā pūretvā kicce uppanne dhaññaṃ vaḷaṇṇenti, evamevaṃ videsaṃ gato antohadaye paṇḍito poso duruttānaṃ nidhānatthāya mahantaṃ koṭṭhaṃ kayirātha. Tattha tāni duruttāni nidahitvā puna attano pahonakakāle kātappaṃ karissati. Jātiyā vinayena vāti “ayaṃ khattiyo brāhmaṇo”ti vā “sīlavā bahussuto guṇasampanno”ti vā evaṃ yattha jātiyā vinayena vā na jānantīti attho. Mānanti evarūpaṃ maṃ lāmakavohārena voharanti, na sakkaronti na garuṃ karontīti mānaṃ na kareyya. Vasamaññātake janeti attano jātigottādīni ajānantassa janassa santike vasanto. Vasatoti vasatā, ayameva vā pāṭho.

Evaṃ te tattha tīṇi vassāni vasiṃsu. Atha ne pitā pakkosāpesi. Te tato paṭṭhāya nihatamānā jātā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. “Tadā cūḷadaddaro kodhano bhikkhu ahosi, mahādaddaro pana ahameva ahosi”nti.

Daddarajātakavaṇṇanā catutthā.

305. Sīlavīmaṃsanajātakavaṇṇanā

Natthi loke raho nāmāti idaṃ satthā jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabha kathesi. Vatthu ekādasakanipāte pāṇiyajātake āvi bhavissati. Ayaṃ panettha saṅkhepo - pañcasatā bhikkhū antojetavane vasantā majjhimayāmasamanantare kāmavitakkaṃ vitakkayiṃsu. Satthā chasupi rattidivākoṭṭhāsesu yathā ekacakkhuko cakkhuṃ, ekaputto puttaṃ, cāmarī vālaṃ appamādena rakkhati, evaṃ niccakālaṃ bhikkhū oloketi. So rattibhāge dibbacakkhunā jetavanaṃ oloketto cakkavattirañño attano nivesane uppannacore viya te bhikkhū disvā gandhakuṭiṃ vivaritvā ānandattheraṃ āmantetvā “ānanda, antojetavane koṭṭisanthāre vasanakabhikkhū

sannipātāpetvā gandhakuṭṭidvāre āsanam paññāpehī”ti āha. So tathā katvā satthu paṭivedesi. Satthā paññattāsane nisīditvā sabbasaṅgāhikavasena āmantetvā “bhikkhave, porāṇakapaṇḍitā ‘pāpakaraṇe raho nāma natthī’ti pāpam na karimsū”ti vatvā tehi yācito atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto tattheva bārāṇasiyam disāpāmokkhassa ācariyassa santike pañcannam māṇavakasatānam jeṭṭhako hutvā sippam uggaṇhāti. Ācariyassa pana vayappattā dhītā atthi. So cintesi “imesam māṇavakānam sīlam vīmaṃsitvā sīlasampannasseva dhītaram dassāmī”ti. So ekadivasam māṇavake āmantetvā “tātā, mayham dhītā vayappattā, vivāhamassā kāressāmi, vatthālaṅkāram laddhum vaṭṭati, gacchatha tumhe attano attano ñātakānam apassantānaññeva thenetvā vatthālaṅkāre āharatha, kenaci adiṭṭhameva gaṇhāmi, dassetvā ābhataṃ na gaṇhāmī”ti āha. Te “sādhū”ti sampañicchitvā tato paṭṭhāya ñātakānam apassantānam thenetvā vatthapiḷandhanādīni āharanti. Ācariyo ābhatābhataṃ visum visum ṭhapesi. Bodhisatto pana na kiñci āhari. Atha nam ācariyo āha “tvam pana, tāta, na kiñci āharasī”ti. “Āma, ācariyā”ti. “Kasmā, tāta”ti. “Tumhe na kassaci passantassa ābhataṃ gaṇhatha, aham pana pāpakaraṇe raho nāma na passāmī”ti dipento imā dve gāthā āha -

17. “Natthi loka raho nāma, pāpakammaṃ pakubbato;
Passanti vanabhūtāni, tam bālo maññatī raho.
18. “Aham raho na passāmi, suññaṃ vāpi na vijjati;
Yattha aññaṃ na passāmi, asuññaṃ hoti tam mayā”ti.

17-18. Tattha rahoti paṭicchannaṭṭhānam. Vanabhūtānīti vane nibbattabhūtāni. Tam bāloti tam pāpakammaṃ raho mayā katanti bālo maññati. Suññaṃ vāpīti yaṃ vā ṭhānam sattehi suññaṃ tucchaṃ bhavēyya, tampi natthīti āha.

Ācariyo tassa pasīditvā “tāta, na mayham gehe dhanam natthi, aham pana sīlasampannassa dhītaram dātukāmo ime māṇavake vīmaṃsanto evamakāsim, mama dhītā tuyhameva anucchavikā”ti dhītaram alaṅkaritvā bodhisattassa adāsī. Sesamāṇavake “tumhehi ābhatābhataṃ tumhākaṃ gehameva nethā”ti āha.

Satthā “iti kho, bhikkhave, te dussīlamāṇavakā attano dussīlatāya tam itthiṃ na labhiṃsu, itaro paṇḍitamāṇavo sīlasampannatāya labhī”ti vatvā abhisambuddho hutvā itarā dve gāthā abhāsī -

19. “Dujjacco ca sujacco ca, nando ca sukhavaḍḍhito;
Vajjo ca addhuvasīlo ca, te dhammaṃ jahumatthikā.
20. “Brāhmaṇo ca katham jahe, sabbadhammāna pārāgū;
Yo dhammamanupāleti, dhitimā saccanikkamo”ti.

19-20. Tattha dujjaccotiādayo cha jeṭṭhakamāṇavā, tesam nāmaṃ gaṇhi, avasesānam nāmaṃ aggahetvā sabbasaṅgāhikavaseneva “te dhammaṃ jahumatthikā”ti āha. Tattha teti sabbepi te māṇavā. Dhammanti itthipaṭilābhasabhāvaṃ. Jahumatthikāti jahum atthikā, ayameva vā pāṭho. Makāro padabyañjanasandhivasena vutto. Idaṃ vuttaṃ hoti - sabbepi te māṇavā tāya itthiyā atthikāva hutvā attano dussīlatāya tam itthipaṭilābhasabhāvaṃ jahimsu.

Brāhmaṇo cāti itaro pana sīlasampanno brāhmaṇo. Kathaṃ jaheti kena kāraṇena taṃ itthipaṭilābhasabhāvaṃ jahissati. Sabbadhammānantī imasmiṃ tṭhāne lokiyāni pañca sīlāni, dasa sīlāni, tīṇi sucaritāni ca, sabbadhammā nāma, tesaṃ so pāraṃ gatoti pāragū. Dhammanti vuttappakārameva dhammaṃ yo anupāleti rakkhati. Dhitimāti sīlarakkhanadhitiyā samannāgato. Saccaṇikkamoti sacce sabhāvabhūte yathāvutte sīladhamme nikkamena samannāgato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne tāni pañca bhikkhusatāni arahatte paṭiṭṭhahimsu.

Tadā ācariyo sārīputto ahosi, paṇḍitamāṇavo pana ahameva ahosinti.

Sīlavīmaṃsanajātakavaṇṇanā pañcamā.

306. Sujātājātakavaṇṇanā

Kiমাণ্ডাকāti idaṃ satthā jetavane viharanto mallikaṃ devīṃ ārabha kathesi. Ekadivasam kira rañño tāya saddhiṃ sirivivādo ahosi, “sayanakalaho”tipi vadantiyeva. Rājā kujjhivā tassā atthibhāvampi na jānāti. Mallikā devīpi “satthā rañño mayi kuddhabhāvaṃ na jānāti maññe”ti cintesi. Satthāpi ñatvā “imesaṃ samaggabhāvaṃ karissāmi”ti pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya pañcabhikkhusataparivāro sāvattiṃ pavisitvā rājadvāraṃ agamāsi. Rājā tathāgatassa pattaṃ gahetvā nivesanaṃ pavesetvā paññattāsane nisīdāpetvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dakkhiṇodakaṃ datvā yāgukhajjakaṃ āhari. Satthā pattaṃ hatthena pidahitvā “mahārāja, kahaṃ devī”ti āha. “Kiṃ, bhante, tāya attano yasena mattāyā”ti? “Mahārāja, sayameva yasaṃ datvā mātugāmaṃ ukkhipitvā tāya katassa aparādhassa asahanaṃ nāma na yutta”nti. Rājā satthu vacanaṃ sutvā taṃ pakkosāpesi, sā satthāraṃ parivisi. Satthā “aññamaññaṃ samaggehi bhavitum vaṭṭati”ti sāmaggirasavaṇṇaṃ kathetvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya ubho samaggavāsaṃ vasiṃsu. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso, satthā ekavacaneneva ubho samagge akāsi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāhaṃ ete ekavādeneva samagge akāsi”nti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Athekadivasam rājā vātapānaṃ vivaritvā rājāṅgaṇaṃ olokayamāno atṭhāsi. Tasmiṃ khaṇe ekā paṇṇikadhītā abhirūpā paṭhamavaye tṭhitā sujātā nāma badarapacchiṃ sīse katvā “badarāni gaṇhatha, badarāni gaṇhathā”ti vadamānā rājāṅgaṇena gacchati. Rājā tassā saddaṃ sutvā tāya paṭibaddhacitto hutvā asāmikabhāvaṃ ñatvā taṃ pakkosāpetvā aggamahesiṭṭhāne tṭhapetvā mahantaṃ yasaṃ adāsi. Sā rañño piyā ahosi manāpā. Athekadivasam rājā suvaṇṇataṭṭake badarāni khādanto nisīdi. Tadā sujātā devī rājānaṃ badarāni khādantaṃ disvā “mahārāja, kiṃ nāma tumhe khādathā”ti pucchanti paṭhamam gāthamāha -

- 21.** “Kiমাণ্ডাকā ime deva, nikkhattā kaṃsamallake;
Upalohitakā vaggū, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha kiমাণ্ডাকāti kiṃphalāni nāmetāni, parimaṇḍalavasena pana aṇḍakāti āha. Kaṃsamallaketi suvaṇṇataṭṭake. Upalohitakāti rattavaṇṇā. Vaggūti cakkhā nimmalā.

Rājā kujjhitvā “badaravāṇijake paṇṇikagahapatikassa dhīte attano kulasantakāni badarānipi na jānāsī”ti vatvā dve gāthā abhāsi -

22. “Yāni pure tuvaṃ devi, bhaṇḍu nantakavāsini;
Ucchaṅgahatthā pacināsi, tassā te koliyaṃ phalaṃ.

23. “Uḍḍayhate na ramati, bhogā vippajahanti taṃ;
Tatthevimaṃ paṭinetha, yattha kolaṃ pacissatī”ti.

22-23. Tattha bhaṇḍūti muṇḍasīsā hutvā. Nantakavāsiniṭi jiṇṇapilotikanivatthā. Ucchaṅgahatthā pacināsīti aṭaviṃ pavisitvā aṅkusakena sākhaṃ onāmetvā ocitocitaṃ hatthena gahetvā ucchaṅge pakkhipanavasena ucchaṅgahatthā hutvā pacināsi ocināsi. Tassā te koliyaṃ phalanti tassā tava evaṃ pacinantiyā ocinantiyā yamaṃ idāni khādāmi, idaṃ koliyaṃ kuladattiyaṃ phalanti attho.

Uḍḍayhate na ramatīti ayaṃ jammī imasmiṃ rājakule vasamānā lohakumbhiyaṃ pakkhittā viya ḍayhati nābhiramati. Bhogāti rājabhogā imaṃ alakkhikaṃ vippajahanti. Yattha kolaṃ pacissatīti yattha gantvā puna badarameva pacinitvā vikkiṇantī jīvikaṃ kappessati, tattheva naṃ nethāti vadati.

Bodhisatto “ṭhapetvā maṃ añño ime samagge kātuṃ na sakkhissatī”ti rājānaṃ saññāpetvā “imissā anikkaḍḍhanaṃ karissāmī”ti cintetvā catutthaṃ gāthamāha -

24. “Honti hete mahārāja, iddhippattāya nāriyā;
Khama deva sujātāya, māsā kujjha rathesabhā”ti.

Tassattho - mahārāja, ete evarūpā pamādadossā yasaṃ pattāya nāriyā hontiyeva, etaṃ evarūpe ucce ṭhāne ṭhapetvā idāni “ettakassa aparādhassa asahanaṃ nāma na yuttaṃ tumhākaṃ, tasmā khama, deva, sujātāya, etissā mā kujjha rathesabha rathajetṭhakāti.

Rājā tassa vacanena deviyā taṃ aparādhaṃ sahivā yathāṭhāneyeva naṃ ṭhapesi. Tato paṭṭhāya ubho samaggavāsaṃ vasiṃsūti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā bārāṇasirājā kosalarājā ahosi, sujātā mallikā, amacco pana ahameva ahosi”nti.

Sujātājātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

307. Palāsajātakavaṇṇanā

Acetanaṃ brāhmaṇa assuṇantanti idaṃ satthā parinibbānamañce nipanno ānandattheraṃ ārabha kathesi. Sohāyasmā “ajja rattiyaṃ paccūsasamaye satthā parinibbāyissatī”ti ṇatvā “ahañcamhi sekkho sakaraṇīyo, satthu ca me parinibbānaṃ bhavissati, pañcavīsati vassāni satthu kataṃ upaṭṭhānaṃ nipphalaṃ bhavissatī”ti sokābhibhūto uyyānaovarake kapisīsaṃ ālambitvā parodi. Satthā taṃ apassanto “kahaṃ, bhikkhave, ānando”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā “katapuññosi tvaṃ, ānanda, padhānamanuyuñja, khippaṃ hohisi anāsavo, mā cintayi, idāni tayā mama kataṃ upaṭṭhānaṃ kimkāraṇā nipphalaṃ bhavissati, yassa te pubbe sarāgādikālepi mama kataṃ upaṭṭhānaṃ nipphalaṃ nāhosi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasito avidūre palāsarukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā bārāṇasivāsino manussā devatāmaṅgalikā ahesuṃ niccaṃ balikaraṇādīsu payuttā. Atheke duggatabrāhmaṇo “ahampi ekaṃ devataṃ paṭijaggissāmi”ti ekasmiṃ unnatappadese t̥hitassa mahato palāsarukkhassa mūlaṃ samaṃ nittiṇaṃ katvā parikkhipitvā vāluṃ okiritvāva sammajjitvā rukke gandhapaṇṇaṅgulikāni datvā mālāgandhadhūmehi pūjetvā dīpaṃ jāletvā “sukhaṃ sayā”ti vatvā rukkaṃ padakkhiṇaṃ katvā pakkamati. Dutiyadivase pātova gantvā sukhasēyyaṃ pucchati. Athekadivasāṃ rukkhadevatā cintesi “ayaṃ brāhmaṇo ativiya maṃ paṭijaggati, imaṃ brāhmaṇaṃ vīmaṃsitvā yena kāraṇena maṃ paṭijaggati, taṃ dassāmi”ti. Sā tasmīṃ khaṇe brāhmaṇe āgantvā rukkhamaṇe sammajjante mahallakabrāhmaṇavesena samīpe t̥hatvā paṭhamaṃ gāthamāha -

25. “Acetaṇaṃ brāhmaṇa assuṇantaṃ, jāno ajānantamimaṃ palāsaṃ;
Āraddhaviṇiyo dhuvaṃ appamatto, sukhasēyyaṃ pucchasi kissa hetū”ti.

Tattha assuṇantanti acetanattāva asuṇantaṃ. Jānoti tuvaṃ jānamāno hutvā dhuvaṃ appamattoti niccaṃ appamatto.

Taṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha -

26. “Dūre suto ceva brahā ca rukkho, dese t̥hito bhūtanivāsarūpo;
Tasmā namassāmi imaṃ palāsaṃ, ye cettha bhūtā te dhanassa hetū”ti.

Tattha dūre sutoti brāhmaṇa ayaṃ rukkho dūre suto vissuto, na āsannaṭṭhāneyeva pākaṭo. Brahā cāti mahanto ca. Dese t̥hitoti unnate same bhūmippadese t̥hito. Bhūtanivāsarūpoti devatānivāsaṃbhāvo, addhā ettha mahesakkhā devatā nivutthā bhavissati. Te dhanassa hetūti imaṃca rukkaṃ ye cettha nivutthā bhūtā, te dhanassa hetu namassāmi, na nikkāraṇāti.

Taṃ sutvā rukkhadevatā brāhmaṇassa pasannā “ahaṃ, brāhmaṇa, imasmiṃ rukke nibbattadevatā, mā bhāyi, dhaṇaṃ te dassāmi”ti taṃ assāsetvā attano vimānadvāre mahantena devatānubhāvena ākāse t̥hatvā itarā dve gāthā abhāsi -

27. “So te karissāmi yathānubhāvaṃ, kataññutaṃ brāhmaṇa pekkhamāno;
Kathañhi āgamma sataṃ sakāse, moghāni te assu pariphanditāni.

28. “Yo tindukarukkhassa paro pilakkho, parivārito pubbayaṇṇo uḷāro;
Tassesa mūlasmiṃ nidhi nikhāto, adāyādo gaccha taṃ uddharāhi”ti.

27-28. Tattha yathānubhāvanti yathāsatti yathābalaṃ. Kataññutanti tayā mayhaṃ katagūṇaṃ jānanto taṃ attani vijjamaṇaṃ kataññutaṃ pekkhamāno. Āgammāti āgantvā. Sataṃ sakāseti sappurisaṇaṃ santike. Moghāni te assu pariphanditāni sukhasēyyapucchānavasena vācāphanditāni sammajjanādikaraṇena kāyaphanditāni ca tava kathaṃ aphaḷāni bhavissanti.

Yo tindukarukkhassa paro pilakkhoti yo esa tindukarukkhassa parato pilakkharukkho t̥hitoti vimānadvāre t̥hitāva hatthaṃ pasāretvā dasseti. Parivāritotiādīsu tassa pilakkharukkhassa mūle esa taṃ rukkhamaṇaṃ parikkhipitvā nihitatāya parivārito, pubbe yit̥ṭhayaṇṇavasena purimasāmikānaṃ uppannatāya pubbayaṇṇo, anekanidhikumbhi bhāvena mahantattā uḷāro, bhūmiṃ khaṇitvā t̥hapitattā nikhāto,

idāni dāyādānaṃ abhāvato adāyādo. Idaṃ vuttaṃ hoti - esa taṃ rukkhamaṃ
parikkhipitvā gīvāya gīvaṃ paharantīnaṃ nidhikumbhīnaṃ vasena mahānidhi nikhāto
asāṃiko, gaccha taṃ uddharitvā gaṇhāti.

Evañca pana vatvā sā devatā “brāhmaṇa, tvaṃ etaṃ uddharitvā gaṇhanto
kilamissasi, gaccha tvaṃ, ahameva taṃ tava gharaṃ netvā asukasmim asukasmiñca
ṭhāne nidahissāmi, tvaṃ etaṃ dhanam yāvajīvaṃ paribhuñjanto dānaṃ dehi, sīlaṃ
rakkhāhi”ti brāhmaṇassa ovādaṃ datvā taṃ dhanam attano ānubhāvena tassa
ghare patitṭhāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi - “tadā brāhmaṇo
ānando ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Palāsajātakavaṇṇanā sattamā.

308. Sakuṇajātakavaṇṇanā

Akaramhasa te kiccanti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattassa akataññutaṃ
ārabbha kathesi. “Na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto akataññūyevā”ti vatvā
atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese
rukkhakoṭṭakasakuṇo hutvā nibbatti. Athekassa sīhassa maṃsaṃ khādantassa aṭṭhi
gale laggi, galo uddhumāyi, gocaraṃ gaṇhituṃ na sakkoti, kharā vedanā pavattati.
Atha naṃ so sakuṇo gocarappasuto disvā sākāya nilīno “kiṃ te, samma, dukkha”nti
pucchi. So tamatthaṃ ācikkhi. “Ahaṃ te, samma, etaṃ aṭṭhiṃ apaneyyaṃ, bhayena
pana te mukhaṃ pavisitūṃ na visahāmi, khādeyyāsipi ma”nti. “Mā bhāyi, samma,
nāhaṃ taṃ khādāmi, jīvitam me dehī”ti. So “sādhū”ti taṃ vāmapassena nipajjāpetvā
“ko jānāti, kimpesa karissatī”ti cintetvā yathā mukhaṃ pidahitūṃ na sakkoti, tathā
tassa adharoṭṭhe ca uttaroṭṭhe ca daṇḍakaṃ ṭhapetvā mukhaṃ pavisitvā aṭṭhikoṭṭiṃ
tuṇḍena pahari, aṭṭhi patitvā gataṃ. So aṭṭhiṃ pādetvā sīhassa mukhato nikkhamanto
daṇḍakaṃ tuṇḍena paharitvā pātentova nikkhamitvā sākhaḃge nilīyi. Sīho nirogo
hutvā ekadivasam ekaṃ vanamahimsaṃ vadhitvā khādati. Sakuṇo “vīmaṃsissāmi
na”nti tassa uparibhāge sākāya nilīyitvā tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam
gāthamāha -

29. “Akaramhasa te kiccaṃ, yaṃ balaṃ ahuvamhase;
Migarāja namo tyatthu, api kiñci labhāmase”ti.

Tattha akaramhasa te kiccanti bho, sīha, mayampi tava ekaṃ kiccaṃ akarimha. Yaṃ
balaṃ ahuvamhaseti yaṃ amhākaṃ balaṃ ahosi, tena balena tato kiñci ahāpetvā
akarimhayeva.

Taṃ sutvā sīho dutiyaṃ gāthamāha -

30. “Mama lohitabhakkhassa, niccaṃ luddāni kubbato;
Dantantaragato santo, taṃ bahuṃ yampi jīvasī”ti.

Taṃ sutvā sakuṇo itarā dve gāthā abhāsi -

31. “Akataññumakattāraṃ, katassa appaṭikāraṃ;
Yasmiṃ kataññutā natthi, niratthā tassa sevanā.

32. “Yassa sammukhaciṇṇena, mittadhammo na labbhati;
Anusūyamanakkosaṃ, saṇikaṃ tamhā apakkame”nti.

31-32. Tattha akataññunti katagunaṃ ajānantaṃ. Akattāraṇti yaṃkiñci akarontaṃ. Sammukhaciṇṇenāti sammukhe katena guṇena. Anusūyamanakkosanti taṃ puggalaṃ na usūyanto na akkosanto saṇikaṃ tamhā pāpapuggalā apagaccheyyāti. Evaṃ vatvā so sakuṇo pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā sīho devadatto ahosi, sakuṇo pana ahameva ahosi”nti.

Sakuṇajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

309. Chavajātakavaṇṇanā

Sabbamidaṃ carimaṃ katanti idaṃ satthā jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabba kathesi. Vatthu vinaye vitthārato āgatameva. Ayaṃ panettha saṅkhepo - satthā chabbaggiye pakkosāpetvā “saccaṃ kira tumhe, bhikkhave, nīce āsane nisīditvā uce āsane nisinnassa dhammaṃ desethā”ti pucchitvā “evaṃ, bhante”ti vutte te bhikkhū garahitvā “ayuttaṃ, bhikkhave, tumhākaṃ mama dhamme agāravakaraṇaṃ, porāṇakapaṇḍitā hi nīce āsane nisīditvā bāhirakamantepe vācente garahiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto caṇḍālakule nibbattitvā vayappatto kuṭumbaṃ saṅthapesi. Tassa bhariyā ambadohaḷinī hutvā taṃ āha “sāmi, icchāmaṃ ambaṃ khāditu”nti. “Bhadde, imasmiṃ kāle ambaṃ natthi, aññaṃ kiñci ambilaphalaṃ āharissāmī”ti. “Sāmi, ambaphalaṃ labhamānāva jīvissāmi, alabhamānāya me jīvitaṃ natthī”ti. So tassā paṭibaddhacitto “kahaṃ nu kho ambaphalaṃ labhissāmī”ti cintesi. Tena kho pana samayena bārāṇasirañño uyyāne ambo dhuvaphalo hoti. So “tato ambapakkaṃ āharitvā imissā dohaḷaṃ paṭippassambhessāmī”ti rattibhāge uyyānaṃ gantvā ambaṃ abhiruhitvā nilīno sākāya sākhaṃ ambaṃ olokento vicari. Tassa tathā karontasseva ratti vibhāyi. So cintesi “sace idāni otaritvā gamissāmi, disvā maṃ ‘coro’ti gaṇhissanti, rattibhāge gamissāmī”ti. Athekaṃ viṭapaṃ abhiruhitvā nilīno acchi.

Tadā bārāṇasirājā “purohitassa santike mante uggaṇhissāmī”ti uyyānaṃ pavisitvā ambarukkhamaṇe uce āsane nisīditvā ācariyaṃ nīce āsane nisīdāpetvā mante uggaṇhi. Bodhisatto upari nilīno cintesi - “yāva adhammiko ayaṃ rājā, yo uccāsane nisīditvā mante uggaṇhāti. Ayaṃ brāhmaṇopi adhammiko, yo nīcāsane nisīditvā mante vāceti. Ahampi adhammiko, yo mātugāmassa vasaṃ gantvā mama jīvitaṃ agaṇetvā ambaṃ āharāmī”ti. So rukkhato otaranto ekaṃ olambanasākhaṃ gahetvā tesā ubhinnampi antare patiṭṭhāya “mahārāja, ahaṃ naṭṭho, tvaṃ mūḷho, purohito mato”ti āha. So raññā “kiṃkāraṇā”ti puṭṭho paṭhamāṃ gāthamāha -

33. “Sabbamidaṃ carimaṃ kataṃ, ubho dhammaṃ na passare;
Ubho pakatiyā cutā, yo cāyaṃ mantejjhāpeti;
Yo ca mantaṃ adhīyatī”ti.

Tattha sabbamidaṃ carimaṃ katanti yaṃ amhehi tīhi janehi kataṃ, sabbam idaṃ kiccaṃ lāmaṃ nimmariyādaṃ adhammikaṃ. Evaṃ attano corabhāvaṃ tesaṇca mantesu agāraṃ garahitvā puna itare dveveva garahanto “ubho dhammaṃ na

passare''tiādimāha. Tattha ubhoti ime dvepi janā garukārārahaṃ porāṇakadhammaṃ na passantī, tato dhammapakatito cutā. Dhammo hi paṭhamuppattivasena pakati nāma. Vuttampi cetaṃ -

“Dhammo have pāturahosi pubbe;
Pacchā adhammo udapādi loke’’ti.

Yo cāyanti yo ca ayaṃ nīcāsane nisīditvā mante ajjhāpeti, yo ca ucce āsane nisīditvā adhīyatīti.

Taṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha -

34. “Sālīnaṃ odanaṃ bhuñje, suciṃ maṃsūpasecanaṃ;
Tasmā etaṃ na sevāmi, dhammaṃ isihi sevita’’nti.

Tassattho - ahañhi bho imassa rañño santakaṃ sālīnaṃ odanaṃ suciṃ paṇḍaraṃ nānappakārāya maṃsavikatiyā sittaṃ maṃsūpasecanaṃ bhuñjāmi, tasmā udare baddho hutvā etaṃ esitaguṇehi isihi sevitaṃ dhammaṃ na sevāmīti.

Taṃ sutvā itaro dve gāthā abhāsi -

35. “Paribbaja mahā loko, pacantaññepi pāṇino;
Mā taṃ adhammo ācarito, asmā kumbhamivābhidā.

36. “Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa;
Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā’’ti.

35-36. Tattha paribbajāti ito aññattha gaccha. Mahāti ayaṃ loko nāma mahā. Pacantaññepi pāṇinoti imasmiṃ jambudīpe aññepi pāṇino pacanti, nāyameveko rājā. Asmā kumbhamivābhidāti pāsāṇo ghaṭaṃ viya. Idaṃ vuttaṃ hoti - yaṃ tvaṃ aññattha agantvā idha vasanto adhammaṃ ācarasi, so adhammo evaṃ ācarito pāsāṇo ghaṭaṃ viya mā taṃ bhindi.

“Dhiratthū’’ti gāthāya ayaṃ saṅkhepattho - brāhmaṇa yo esa evaṃ tava yasalābho ca dhanalābho ca dhiratthu, taṃ garahāma mayaṃ. Kasmā? Yasmā ayaṃ tayā laddhalābho āyatiṃ apāyesu vinipātanahetunā sampati ca adhammacaraṇena jīvitavutti nāma hoti, yā cesā vutti iminā āyatiṃ vinipātena idha adhammacaraṇena vā nippajjati, kiṃ tāya, tena taṃ evaṃ vadāmīti.

Athassa dhammakathāya rājā pasīditvā “bho, purisa, kiṃjātikosī’’ti pucchi. “Caṇḍālo ahaṃ, devā’’ti. Bho “sace tvaṃ jātisampanno abhaviṣṣa, rajjaṃ te ahaṃ adassaṃ, ito paṭṭhāya pana ahaṃ divā rājā bhaviṣṣāmi, tvaṃ rattiṃ rājā hohī’’ti attano kaṇṭhe piḷandhanaṃ pupphadāmaṃ tassa gīvāyaṃ piḷandhāpetvā taṃ nagaraguttikaṃ akāsi. Ayaṃ nagaraguttikānaṃ kaṇṭhe rattapupphadāmapiḷandhanavaṃso. Tato paṭṭhāya pana rājā tassovāde ṭhatvā ācariye gāravaṃ karitvā nīce āsane nisinno mante uggaṇhīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā ānando ahosi, caṇḍālaputto pana ahameva ahosi’’nti.

Chavajātakavaṇṇanā navamā.

310. Seyyajātakavaṇṇanā

Sasamuddapariyāyanti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. So hi sāvatthiyaṃ piṇḍāya caranto ekaṃ abhirūpaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ itthiṃ disvā ukkaṇṭhito sāsane nābhiraṃsi. Atha bhikkhū bhagavato ārocesuṃ. So bhagavatā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “saccaṃ, bhante”ti vatvā “ko taṃ ukkaṇṭhāpesī”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Satthā “kasmā tvaṃ evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ukkaṇṭhito, pubbe paṇḍitā purohitaṭṭhānaṃ labhantāpi taṃ paṭikkhipitvā pabbajimsū”ti vatvā atītaṃ āharaṃ.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto purohitassa brāhmaṇiṃyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhitvā rañño puttena saddhiṃ ekadivase vijāyī. Rājā “atthi nu kho koci me puttena saddhiṃ ekadivase jāto”ti amacce pucchi. “Atthi, mahārāja, purohitassa putto”ti. Rājā taṃ āharāpetvā dhātinaṃ datvā puttena saddhiṃ ekatova paṭijaggāpesi. Ubhinnaṃ ābharaṇāni ceva pānabhojanādāni ca ekasadisāneva ahesuṃ. Te vayappattā ekatova takkasiṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā āgamaṃsu. Rājā puttassa oparajjaṃ adāsi, mahāyaso ahosi. Tato paṭṭhāya bodhisatto rājaputtena saddhiṃ ekatova khādanti pivati sayati, aññaṃaññaṃ vissāso thiro ahosi.

Aparabhāge rājaputto pitu accayena rajje patiṭṭhāya mahāsampattiṃ anubhavi. Bodhisatto cintesi “mayhaṃ sahāyo rajjamanusāsati, sallakkhitakkaṇṇeyeva kho pana mayhaṃ purohitaṭṭhānaṃ dassati, kiṃ me gharāvāsena, pabbajitvā vivekamanubrūhessāmī”ti? So mātāpitāro vanditvā pabbajjaṃ anujānāpetvā mahāsampattiṃ chaḍḍetvā ekatova nikkhamitvā himavantaṃ pavisitvā manorame bhūmibhāge paṇṇasālaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto vihāsi. Tadā rājā taṃ anussaritvā “mayhaṃ sahāyo na paññāyati, kahaṃ so”ti pucchi. Amaccā tassa pabbajitabhāvaṃ ārocetvā “ramaṇiye kira vanasaṇḍe vasatī”ti āhaṃsu. Rājā tassa vasanokāsaṃ pucchitvā seyyaṃ nāma amaccaṃ “gaccha sahāyaṃ me gahetvā ehi, purohitaṭṭhānamassa dassāmī”ti āha. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā bārāṇasito nikkhamitvā anupubbena paccantagāmaṃ patvā tattha khandhāvāraṃ ṭhapetvā vanacarakehi saddhiṃ bodhisattassa vasanokāsaṃ gantvā bodhisattaṃ paṇṇasāladvāre suvaṇṇapaṭimaṃ viya nisinnaṃ disvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā katapaṭisanthāro “bhante, rājā tuyhaṃ purohitaṭṭhānaṃ dātukāmo, āgamaṃ te icchatī”ti āha.

Bodhisatto “tiṭṭhatu purohitaṭṭhānaṃ, ahaṃ sakalaṃ kāsikosalajambudīparajjaṃ cakkavattisirimeva vā labhantopi na gacchissāmi, na hi paṇḍitā sakim jahitakilese puna gaṇhanti, sakim jahitañhi niṭṭhubhakheḷasadisāṃ hotī”ti vatvā imā gāthā abhāsi

37. “Sasamuddapariyāyaṃ, mahiṃ sāgarakuṇḍalaṃ;
Na icche saha nindāya, evaṃ seyya vijānāhi.
38. “Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa;
Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā.
39. “Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje;
Sāyeva jīvika seyyo, yā cādhammena esanā.
40. “Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje;
Aññaṃ ahiṃsayāṃ loke, api rajjena taṃ vara”nti.

37-40. Tattha sasamuddapariyāyanti pariyāyo vuccati parivāro, samuddaṃ parivāretvā t̥hiteṇa cakkavālapabbatena saddhiṃ, samuddasaṅkhātena vā parivārena saddhinti attho. Sāgarakuṇḍalanti sāgaramajjhe dīpavasena t̥hitattā tassa kuṇḍalabhūṭanti attho. Nindāyāti jhānasukhasampannaṃ pabbajjaṃ chaḍḍetvā issariyaṃ gaṇhīti imāya nindāya. Seyyāti taṃ nāmenālapati. Vijānahīti dhammaṃ vijānāhi. Yā vutti vinipātenāti yā purohitaṭṭhānavasena laddhā yasalābhadhanalābhavutti jhānasukhato attavinipātanasaṅkhātena vinipātena ito gantvā issariyamadamattassa adhammacaraṇena vā hoti, taṃ vuttiṃ dhiratthu.

Pattamādāyāti bhikkhābhājanaṃ gahetvā. Anagāroṭi api ahaṃ agāravirahito parakulesu careyyaṃ. Sāyeva jīvikāti sā eva me jīvikā seyyo varatarā. Yā cādhammena esanāti yā ca adhammena esanā. Idaṃ vuttaṃ hoti - yā adhammena esanā, tato esāva jīvikā sundaratarāti. Ahimsayanti aviheṭhento. Api rajjenāti evaṃ paraṃ aviheṭhento kapālahatthassa mama jīvikakappaṇaṃ rajjenāpi varaṃ uttamanti.

Iti so punappunaṃ yācantampi taṃ paṭikkhipi. Seyyopi tassa manaṃ alabhitvā taṃ vanditvā gantvā tassa anāgamanabhāvaṃ rañño ārocesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, aparepi bahū sotāpattiphalādīni sacchikariṃsu.

Tadā rājā ānando ahosi, seyyo sārīputto, purohitaputto pana ahameva ahosinti.

Seyyajātakavaṇṇanā dasamā.

Kāliṅgavaggo paṭhamo.

2. Pucimandavaggo

311. Pucimandajātakavaṇṇanā

Uṭṭhehi corāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto āyasmantaṃ mahāmoggallānaṃ ārabha kathesi. There kira rājagahaṃ upanissāya araṇṇakuṭīkāya viharante eko coro nagaradvāragāme ekasmiṃ gehe sandhiṃ chinditvā hatthasāraṃ ādāya palāyitvā therassa kuṭipariveṇaṃ pavisitvā “idha mayhaṃ ārakkho bhavissatī”ti therassa paṇṇasālāya pamukhe nipajji. Thero tassa pamukhe sayitabhāvaṃ ñatvā tasmīṃ āsaṅkaṃ katvā “corasaṃsaggo nāma na vaṭṭatī”ti nikkhamitvā “mā idha sayī”ti nīhari. So coro tato nikkhamitvā padaṃ mohetvā palāyi. Manussā ukkaṃ ādāya corassa padānusārena tattha āgantvā tassa āgataṭṭhānaṭṭhitaṭṭhānanisinnatṭhānasayitaṭṭhānādīni disvā “coro ito āgato, idha t̥hito, idha nisinno, iminā t̥hānena apagato, na diṭṭho no”ti ito cito ca pakkhanditvā adisvāva paṭigatā. Punadivase thero pubbaṇhasamayaṃ rājagahe piṇḍāya caritvā piṇḍapātapaṭikkanto veḷuvanaṃ gantvā taṃ pavattiṃ satthu ārocesi. Satthā “na kho, moggallāna, tvaññeva āsaṅkitabbayuttakaṃ āsaṅki, porāṇakapaṇḍitāpi āsaṅkiṃsū”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto nagarassa susānavane nimbarukkhadevatā hutvā nibbatti. Athekadivasam nagaradvāragāme katakammacoro taṃ susānavanaṃ pāvisi. Tadā ca pana tattha nimbo ca assattho

cāti dve jeṭṭhakarukkhā. Coro nimbarukkhamūle bhaṇḍikaṃ ṭhapetvā nipajji. Tasmim̐ pana kāle core gahetvā nimbasūle uttāsenti. Atha sā devatā cintesi “sace manussā āgantvā imaṃ coraṃ gaṇhissanti, imasseva nimbarukkhasa sākhaṃ chinditvā sūlaṃ katvā etaṃ uttāsessanti, evaṃ sante rukkho nassissati, handa naṃ ito nīharissāmī”ti. Sā tena saddhim̐ sallapantī paṭhamam̐ gāthamāha -

- 41.** “Uṭṭhehi cora kiṃ sesi, ko attho supanena te;
Mā taṃ gahesuṃ rājāno, gāme kibbisakāraka”nti.

Tattha rājānoti rājapurise sandhāya vuttaṃ. Kibbisakārakanti dāruṇasāhasikacorakammakārakaṃ.

Iti naṃ vatvā “yāva taṃ rājapurisā na gaṇhanti, tāva aññattha gacchā”ti bhāyāpetvā palāpesi. Tasmim̐ palāte assatthadevatā dutiyaṃ gāthamāha -

- 42.** “Yaṃ nu coraṃ gahessanti, gāme kibbisakārakaṃ;
Kiṃ tattha pucimandassa, vane jātassa tiṭṭhato”ti.

Tattha vane jātassa tiṭṭhatoti nimbo vane jāto ceva ṭhito ca. Devatā pana tattha nibbattattā rukkhasamudācāreneva samudācari.

Taṃ sutvā nimbadevatā tatiyaṃ gāthamāha -

- 43.** “Na tvaṃ assattha jānāsi, mama corassa cantaraṃ;
Coraṃ gahetvā rājāno, gāme kibbisakārakaṃ;
Appenti nimbasūlasmim̐, tasmim̐ me saṅkate mano”ti.

Tattha assatthāti purimanayeneva tasmim̐ nibbattadevataṃ samudācarati. Mama corassa cantaranti mama ca corassa ca ekato avasanakāraṇaṃ. Appenti nimbasūlasminti imasmim̐ kāle rājāno coraṃ nimbasūle āvuṇanti. Tasmim̐ me saṅkate manoti tasmim̐ kāraṇe mama cittaṃ saṅkati. Sace hi imaṃ sūle āvuṇissanti, vimānaṃ me nassissati, atha sākḥāya olambessanti, vimāne me kuṇapagandho bhavissati, tenāhaṃ etaṃ palāpesinti attho.

Evaṃ tāsam̐ devatānaṃ aññamaññaṃ sallapantānaññeva bhaṇḍasāmikā ukkāhatthā padānusārena āgantvā corassa sayitaṭṭhānaṃ disvā “ambho idāneva coro uṭṭhāya palāto, na laddho no coro, sace labhissāma, imasseva naṃ nimbassa sūle vā āvuṇitvā sākḥāya vā olambetvā gamissāmā”ti vatvā ito cito ca pakkhanditvā coraṃ adisvāva gatā.

Tesaṃ vacanaṃ sutvā assatthadevatā catutthaṃ gāthamāha -

- 44.** “Saṅkeyya saṅkitabbāni, rakkheyyānāgataṃ bhayaṃ;
Anāgatabhayā dhīro, ubho loka avekkhatī”ti.

Tattha rakkheyyānāgataṃ bhayanti dve anāgatabhayāni diṭṭhadhammikañceva samparāyikañcāti. Tesu pāpamitte parivajjento diṭṭhadhammikaṃ rakkhati, tīṇi duccharitāni parivajjento samparāyikaṃ rakkhati. Anāgatabhayāti anāgatabhayahetutaṃ bhayaṃ bhāyamāno dhīro paṇḍito puriso pāpamittasaṃsaggaṃ na karoti, tīhipi dvārehi duccharitaṃ na carati. Ubho loketi

evaṃ bhāyanto hesa idhalokaparalokasaṅkhāte ubho loka avekkhati oloketi, olokayamāno idhalokabhayena pāpamitte vivajjeti, paralokabhayena pāpaṃ na karotīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā assatthadevatā ānando ahosi, nimbadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Pucimandajātakavaṇṇanā paṭhamā.

312. Kassapamandiyajātakavaṇṇanā

Api kassapa mandiyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mahallakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Sāvattiyaṃ kireko kulaputto kāmesu ādīnavaṃ disvā satthu santike pabbajitvā kammaṭṭhāne anuyutto na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tassa aparabhāge mātā kālamakāsī. So mātu accayena pitarañca kaniṭṭhabhātarañca pabbājetvā jetavane vasitvā vassūpanāyikasamaye cīvarapaccayassa sulabhataṃ sutvā ekaṃ gāmakāvāsaṃ gantvā tayopi tattheva vassaṃ upagantvā vutthavassā jetavanameva āgamaṃsu. Daharabhikkhu jetavanassa āsannaṭṭhāne “sāmaṇera tvaṃ theram vissāmetvā āneyyāsi, ahaṃ puretaraṃ gantvā pariveṇaṃ paṭijaggissāmī”ti jetavanaṃ pāvīsī. Mahallakatthero saṅikaṃ āgacchati. Sāmaṇero punappunaṃ sīsena uppīlento viya “gaccha, bhante, gaccha, bhante”ti taṃ balakkārena neti. Thero “tvaṃ maṃ attano vasaṃ ānesī”ti puna nivattitvā koṭito paṭṭhāya āgacchati. Tesam evaṃ aññaṃaññaṃ kalahaṃ karontānaññeva sūriyo atthaṅgato, andhakāro jāto.

Itaropi pariveṇaṃ sammajjitvā udakaṃ upaṭṭhapetvā tesam āgamaṃ apassanto ukkaṃ gahetvā paccuggamaṃ katvā te āgacchante disvā “kiṃ cirāyitthā”ti pucchi. Mahallako taṃ kāraṇaṃ kathesi. So te dvepi vissāmetvā saṅikaṃ ānesi. Taṃ divasaṃ buddhupaṭṭhānassa okāsaṃ na labhi. Atha naṃ dutiyadivase buddhupaṭṭhānaṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ satthā “kadā āgatosī”ti pucchi. “Hiyyo, bhante”ti. “Hiyyo āgantvā ajja buddhupaṭṭhānaṃ karosī”ti? So “āma, bhante”ti vatvā taṃ kāraṇaṃ ācikkhi. Satthā mahallakaṃ garahitvā “na esa idāneva evarūpaṃ kammaṃ karoti, pubbepi akāsī. Idāni pana tena tvaṃ kilamito, pubbepi paṇḍite kilamesī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiniṃgame brāhmaṇakule nibbatti. Tassa vayappattakāle mātā kālamakāsī. So mātu sarīrakiccaṃ katvā māsaddhamāsaccayena ghare vijjamānaṃ dhaṇaṃ dānaṃ datvā pitarañca kaniṭṭhabhātarañca gahetvā himavantapadese devadattiyaṃ vakkalaṃ gahetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā uñchācariyāya vanamūlaphalāphalehi yāpento ramaṇīye vanasaṇḍe vasi. Himavante pana vassakāle acchinnadhāre deve vassante na sakkā hoti kandaṃkūlaṃ khaṇitum, phalāni ca paṇṇāni ca patanti. Tāpasā yebhuyyena himavantato nikkhamitvā manussapathe vasanti. Tadā bodhisatto pitarañca kaniṭṭhabhātarañca gahetvā manussapathe vasitvā puna himavante pupphitaphalite te ubhopi gahetvā himavante attano assamapadaṃ āgacchanto assamassāvidūre sūriye atthaṅgate “tumhe saṅikaṃ āgaccheyyātha, ahaṃ purato gantvā assamaṃ paṭijaggissāmī”ti vatvā te ohāya gato. Khuddakatāpasas pitaraṃ saddhiṃ saṅikaṃ gacchanto taṃ kaṭippadese sīsena uppīlento viya gaccha gacchāti taṃ balakkārena neti. Mahallako “tvaṃ maṃ attano ruciyaṃ ānesī”ti paṭinivattitvā koṭito paṭṭhāya āgacchati. Evaṃ tesam kalahaṃ karontānaññeva andhakāro ahosi.

Bodhisattopi paṇṇasālaṃ sammajjitvā udakaṃ upaṭṭhapetvā ukkamādāya paṭipathaṃ āgacchanto te disvā “ettakaṃ kālaṃ kiṃ karitthā”ti āha. Khuddakatāpaso pitarā katakāraṇaṃ kathesi. Bodhisatto ubhopi te saṅikaṃ netvā parikkhāraṃ paṭisāmetvā pitaraṃ nhāpetvā pādadhovanapiṭṭhisambāhanādīni katvā aṅgārakapallaṃ upaṭṭhapetvā paṭippassaddhakilamathaṃ pitaraṃ upanisīditvā “tāta, taruṇadāraḁā nāma mattikābhājanasadisā muhuttaneva bhijjanti, sakiṃ bhinnakālato paṭṭhāya puna na sakkā honti ghaṭetuṃ, te akkosantāpi paribhāsantāpi mahallakehi adhvāsetabbā”ti vatvā pitaraṃ ovaḁanto imā gāthā abhāsi -

45. “Api kassapa mandiyā, yuvā sapati hanti vā;
Sabbam taṃ khamate dhīro, paṇḁito taṃ titikkhati.
46. “Sacepi santo vivadanti, khippaṃ santīyare puna;
Bālā pattāva bhijjanti, na te samathamajjhagū.
47. “Ete bhiyyo samāyanti, sandhi tesam na jīrati;
Yo cāḁhipannaṃ jānāti, yo ca jānāti desanaṃ.
48. “Eso hi uttaritaro, bhāravaho dhuraddharo;
Yo paresāḁhipannānaṃ, sayam sandhātumarahatī”ti.

45-48. Tattha kassapāti pitaraṃ nāmenālapati. Mandiyāti mandībhāvena taruṇatāya. Yuvā sapati hanti vāti taruṇadāraḁo akkosatipi paharatipi. Dhīroti dhikkatapāpo, dhī vā vuccati paññā, tāya samannāgatotipi attho. Itaraṃ pana imasseva vevacanaṃ. Ubhayenāpi sabbam taṃ bāladāraḁehi kataṃ aparāḁhaṃ mahallako dhīro paṇḁito sahati titikkhatīti dasseti.

Sandhīyareti puna mittabhāvena sandhīyanti ghaṭīyanti. Bālā pattāvāti bālakā pana mattikāpattāva bhijjanti. Na te samathamajjhagūti te bālakā appamattakampi vivāḁaṃ katvā verūpasamanaṃ na vindanti nādhigacchanti. Ete bhiyyoti ete dve janā bhinnāpi puna samāgacchanti. Sandhīti mittasandhi. Tesanti tesaññeva dvinnaṃ sandhi na jīrati. Yo cāḁhipannanti yo ca attanā aḁhipannaṃ atikkantaṃ aññasmīṃ katadosaṃ jānāti. Desananti yo ca tena attano dosaṃ jānanta desitaṃ accayadesanaṃ paṭiggaṇhituṃ jānāti.

Yo paresāḁhipannānanti yo paresaṃ aḁhipannānaṃ dosena abhibhūtānaṃ aparāḁhakāraḁaṃ. Sayam sandhātumarahatīti tesu akhamāpentesupi “ehi, bhadramukha, uddesaṃ gaṇha, aṭṭhakathaṃ suṇa, bhāvanamanuyuñja, kasmā paribāhiro hosī”ti evaṃ sayam sandhātuṃ arahati mittabhāvaṃ ghaṭeti, eso evarūpo mettāvihārī uttaritaro mittabhārassa mittadhurassa ca vahanato “bhāravaho”ti “dhuraddharo”ti ca saṅkhaṃ gacchatīti.

Evaṃ bodhisatto pitu ovāḁaṃ adāsi, sopi tato pabhuti danto ahosi sudanto.

Satthā imaṃ dhammadezanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā pitā tāpaso mahallako ahosi, khuddakatāpaso sāmaṇero, pitu ovāḁadāyako pana ahameva ahosi”nti.

Kassapamandiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

313. Khantivādījātakavaṇṇanā

Yo te hatthe ca pāde cāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kodhanabhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “kasmā, tvaṃ bhikkhu, akkodhanassa buddhassa sāsane pabbajitvā kodhaṃ karosi, porāṇakapaṇḍitā sarīre pahārasahassee patante hatthapādakaṇṇanāsāsu chijjamānāsu parassa kodhaṃ na kariṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ kalābu nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto asītikoṭivibhave brāhmaṇakule nibbattitvā kuṇḍalakumāro nāma māṇavo hutvā vayappatto takkasiṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā mātāpitūnaṃ accayena dhanarāsiṃ oloketvā “imaṃ dhaṇaṃ uppādetvā mama ñātakā aggahetvāva gatā, mayā panetaṃ gahetvā gantaṃ vaṭṭatī”ti sabbaṃ dhaṇaṃ viceyyadānavasena yo yaṃ āharati, tassa taṃ datvā himavantaṃ pavisitvā pabbajitvā phalāphalena yāpento ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ āgantvā anupubbena bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase nagare bhikkhāya caranto senāpatissa nivāsanadvāraṃ sampāpuṇi. Senāpati tassa iriyāpathesu paṣīditvā gharaṃ pavesetvā attano paṭiyāditaḥhojanaṃ bhojetvā paṭiññaṃ gahetvā tattheva rājuyyāne vasāpesi.

Athekadivasam kalāburājā surāmadamatto chekanāṭakaparivuto mahantena yasena uyyānaṃ gantvā maṅgalasilāpaṭṭe sayanaṃ attharāpetvā ekissā piyamanāpāya itthiyā aṅke sayi. Gītavāditanaccesu chekā nāṭakitthiyo gītādīni payojesaṃ, sakkassa devaraṇṇo viya mahāsampatti ahoṣi, rājā niddaṃ okkami. Atha tā itthiyo “yassatthāya mayaṃ gītādīni payojayāma, so niddaṃ upagato, kiṃ no gītādīhi”ti vīṇādīni tūriyāni tattha tattheva chaḍḍetvā uyyānaṃ pakkantā pupphaphalapallavādīhi palobhiyamānā uyyāne abhiraṃsiṃsu. Tadā bodhisatto tasmīṃ uyyāne supupphitasālamūle pabbajjāsukhena vītināmento mattavaravāraṇo viya nisinno hoti. Atha tā itthiyo uyyāne caramānā taṃ disvā “etha, ayyāyo, etasmīṃ rukkhamaṇe pabbajito nisinno, yāva rājā na pabujjhati, tāvassa santike kiñci suṇamānā nisīdissāmā”ti gantvā vanditvā parivāretvā nisinnā “amhākaṃ kathetabbayuttakaṃ kiñci kathethā”ti vadiṃsu. Bodhisatto tāsāṃ dhammaṃ kathesi. Atha sā itthi aṅkaṃ cāletvā rājānaṃ pabodhesi. Rājā pabuddho tā apassanto “kahaṃ gatā vasaliyo”ti āha. Etā, mahārāja, gantvā ekaṃ tāpasāṃ parivāretvā nisīdiṃsūti. Rājā kupito khaggaṃ gahetvā “sikkhāpessāmi naṃ kūṭajaṭila”nti vegena agamāsi.

Atha tā itthiyo rājānaṃ kuddhaṃ āgacchantaṃ disvā tāsū vallabhatarā gantvā raṇṇo hatthā asīṃ gahetvā rājānaṃ vūpasamesuṃ. So āgantvā bodhisattassa santike ṭhatvā “kiṃvādī tvaṃ, samaṇā”ti pucchi. “Khantivādī, mahārāja”ti. “Kā esā khanti nāmā”ti? “Akkosantesu paribhāsantesu paharantesu akujjhanabhāvo”ti. Rājā “passissāmi dāni te khantiyā atthibhāva”nti coraghātaṃ pakkosāpesi. So attano cārittena pharasuṇca kaṇṭakakasaṇca ādāya kāsāyanivasano rattamālādhara āgantvā rājānaṃ vanditvā “kiṃ karomi, devā”ti āha. Imaṃ coraṃ duṭṭhatāpasāṃ gahetvā ākaḍḍhitvā bhūmiyaṃ pātetvā kaṇṭakakasaṃ gahetvā purato ca pacchato ca ubhosu passesu cāti catūsūpi passesu dvepahārasahassamassa dehīti. So tathā akāsi. Bodhisattassa chavi bhijji. Cammaṃ bhijji, maṃsaṃ chijji, lohitaṃ paggharati.

Puna rājā “kiṃvādī tvaṃ bhikkhū”ti āha. “Khantivādī, mahārāja”. “Tvaṃ pana mayhaṃ cammantare khanti”ti maññasi, natthi mayhaṃ cammantare khanti, tayā pana daṭṭhuṃ asakkuṇeyye hadayabbhantare mama khanti patitṭhitā. “Mahārāja”ti. Puna coraghātako “kiṃ karomī”ti pucchi. “Imassa kūṭajaṭilassa ubho hatthe chindā”ti. So pharasaṃ gahetvā gaṇḍiyaṃ ṭhapetvā hatthe chindi. Atha naṃ “pāde

chindā''ti āha, pādepi chindi. Hatthapādakoṭṭhi ghaṭachiddehi lākhāraso viya lohitaṃ paggharati. Puna rājā ''kiṃvādīsī''ti pucchi. ''Khantivādī, mahārāja''. ''Tvam pana mayhaṃ hatthapādakoṭṭisu 'khanti atthī''ti maññasi, natthesā ettha, mayhaṃ khanti gambhīraṭṭhāne patiṭṭhitā''ti. So ''kaṇṇanāsamassa chindā''ti āha. Itaro kaṇṇanāsaṃ chindi, sakalasarīre lohitaṃ ahosi. Puna naṃ ''kiṃvādī nāma tva''nti pucchi. ''Mahārāja, khantivādī nāma''. ''Mā kho pana tvam 'kaṇṇanāsikakoṭṭisu patiṭṭhitā khantī''ti maññasi, mama khanti gambhīre hadayabbhantare patiṭṭhitā''ti. Rājā ''kūṭajaṭila tava khantiṃ tvameva ukkhipitvā nisīdā''ti bodhisattassa hadayaṃ pādena paharitvā pakkāmi.

Tasmiṃ gate senāpati bodhisattassa sarīrato lohitaṃ puñchitvā hatthapādakaṇṇanāsakoṭṭiyo sātākakaṇṇe katvā bodhisattaṃ saṇikaṃ nisīdāpetvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā ''sace, bhante, tumhe kujjhitukāmā, tumhesu katāparādhassa rañño va kujjheyyātha, mā aññesa''nti yācanto paṭhamam gāthamāha -

49. ''Yo te hatthe ca pāde ca, kaṇṇanāsañca chedayi;
Tassa kujjha mahāvīra, mā raṭṭhaṃ vinasā ida''nti.

Tattha mahāvīrāti mahāvīriya. Mā raṭṭhaṃ vinasā idanti idaṃ niraparādham kāsiraṭṭhaṃ mā vināsehi.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha -

50. ''Yo me hatthe ca pāde ca, kaṇṇanāsañca chedayi;
Ciraṃ jīvatu so rājā, na hi kujjhanti mādisā''ti.

Tattha mādisāti mama sadisā khantibalena samannāgatā paṇḍitā ''ayaṃ maṃ akkosi paribhāsi pahari, chindi bhindī''ti taṃ na kujjhanti.

Rañño uyyānā nikkhamantassa bodhisattassa cakkhupathaṃ vijahanakāleyeva ayaṃ catunahutādhikā dviyojanasatasahassabahalā mahāpathavī khalibaddhasāṭako viya phalitā, avīcito jālā nikkhamitvā rājānaṃ kuladattiyena rattakambalena pārupantī viya gaṇhi. So uyyānadvāreyeva pathaviṃ pavisitvā avīcimahāniraye patiṭṭhahi. Bodhisattopi taṃ divasameva kālamakāsi. Rājaparisā ca nāgarā ca gandhamālādhūmahatthā āgantvā bodhisattassa sarīrakiccaṃ akaṃsu. Keci panāhu ''bodhisatto puna himavantameva gato''ti, taṃ abhūtaṃ.

51. ''Ahū atītamaddhānaṃ, samaṇo khantidīpano;
Taṃ khantiyāyeva ṭhitaṃ, kāsirājā achedayi.

52. ''Tassa kammapharusassa, vipāko kaṭuko ahu;
Yaṃ kāsirājā vedesi, nirayamhi samappito''ti. -

Imā dve abhisambuddhagāthā.

51-52. Tattha atītamaddhānanti atīte addhāne. Khantidīpanoti adhivāsanakhantisamvaṇṇano. Achedayīti mārāpesi. Ekacce pana ''bodhisattassa puna hatthapādakaṇṇanāsā ghaṭitā''ti vadanti, tampi abhūtameva. Samappitoti patiṭṭhito.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiphale patitṭhahi, aññe bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇṇsu.

Tadā kalāburājā devadatto ahosi, senāpati sārīputto, khantivādī tāpaso pana ahameva ahosinti.

Khantivādijātakavaṇṇanā tatiyā.

314. Lohakumbhijātakavaṇṇanā

Dujjīvitamañjīmāhīti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabba kathesi. Tadā kira kosalarājā rattibhāge catunnaṃ nerayikasattānaṃ saddaṃ suṇi. Eko dukārameva bhaṇi, eko sa-kāraṃ, eko na-kāraṃ, eko so-kāramevāti. Te kira atītabhave sāvattiyaṃyeva pāradārikā rājaputtā ahesuṃ. Te paresaṃ rakkhitagopitamātugāmesu aparajjhivā cittakeḷiṃ kīlāntā bahuṃ pāpakammaṃ katvā maraṇacakkena chinnā sāvattisāmaṇe catūsu lohakumbhīsu nibbattā satṭhi vassasahassāni tattha paccitvā uggatā lohakumbhimukhavaṭṭiṃ disvā “kadā nu kho imamaṃ dukkhā muccissāmā”ti cattāropi mahantena saddena anupaṭipāṭiyā viraviṇṇsu. Rājā tesāṃ saddaṃ sutvā maraṇabhayaatajjito nisinnakova aruṇaṃ utṭhāpesi.

Aruṇuggamanavelāya brāhmaṇā āgantvā rājānaṃ sukhasayitaṃ pucchiṃsu. Rājā “kuto me ācariyā sukhasayitaṃ, ajjāhaṃ evarūpe cattāro bhīṃsanakasadde suṇi”nti. Brāhmaṇā hatthe vidhuniṃsu. “Kiṃ ācariyā”ti? “Sāhasikasaddā, mahārājā”ti. “Sapaṭikammaṃ appaṭikammaṃ”ti? “Kāmaṃ appaṭikammaṃ, mayaṃ pana susikkhitā, mahārājā”ti. “Kiṃ katvā paṭibāhissathā”ti? “Mahārāja, paṭikammaṃ mahantaṃ na sakkā kātuṃ, mayaṃ pana sabbacatukkaṃ yaññaṃ yajitvā hāressāmā”ti. “Tena hi khippaṃ cattāro hatthi cattāro asse cattāro usabhe cattāro manusseti laṭukikasakuṇikā ādiṃ katvā cattāro cattāro pāṇe gahetvā sabbacatukkayaññaṃ yajitvā mama sotthibhāvaṃ karoṭhā”ti. “Sādhu, mahārājā”ti sampaṭicchitvā yenattho, taṃ gahetvā yaññāvāṭaṃ paccupaṭṭhapesuṃ, bahupāṇe thūṇūpanīte katvā ṭhapesuṃ. “Bahuṃ macchamaṃsaṃ khādissāma, bahuṃ dhanaṃ labhissāmā”ti ussāhappattā hutvā “idaṃ laddhuṃ vaṭṭati, idaṃ laddhuṃ vaṭṭati, devā”ti aparāparaṃ caranti.

Mallikā devī rājānaṃ upasaṅkamitvā “kiṃ nu kho, mahārāja, brāhmaṇā ativiya ussāhayantā vicaranti”ti pucchi. “Devi kiṃ tuyhiminā, tvaṃ attano yaseneva mattā pamattā, dukkhaṃ pana amhākameva na jānāsī”ti? “Kiṃ, mahārājā”ti. “Devi, ahaṃ evarūpaṃ nāma asotabbaṃ suṇiṃ, tato imesaṃ saddānaṃ sutattā “kiṃ bhavissatī”ti brāhmaṇe pucchiṃ, brāhmaṇā “tumhākaṃ mahārāja rajjassa vā bhogānaṃ vā jīvitassa vā antarāyo paññāyati, sabbacatukkena yaññaṃ yajitvā sotthibhāvaṃ karissāmā”ti vadiṃsu, te mayhaṃ vacanaṃ gahetvā yaññāvāṭaṃ katvā yena yenattho, tassa tassa kāraṇā āgacchanti”ti. “Kiṃ pana deva, imesaṃ saddānaṃ nipphattiṃ sadevake loke aggabrāhmaṇaṃ pucchitthā”ti? “Ko esa devī, sadevake loke aggabrāhmaṇo nāmā”ti? “Mahāgotamo sammāsambuddho”ti. “Devi, sammāsambuddho me na pucchito”ti? “Tena hi gantvā pucchathā”ti.

Rājā tassā vacanaṃ gahetvā bhuttaṭṭarāso rathavaramāruyha jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā pucchi “ahaṃ, bhante, rattibhāge cattāro sadde sutvā brāhmaṇe pucchiṃ, te ‘sabbacatukkayaññaṃ yajitvā sotthiṃ karissāmā’ti vatvā yaññāvāṭe

kammaṃ karonti, tesam saddānaṃ sutattā mayhaṃ kiṃ bhavissatī”ti. “Na kiñci, mahārāja, nerayikasattā dukkhamanubhavantā evaṃ viraviṃsu, na ime saddā idāni tayā eva sutā, porāṇakarājūhipi sutāyeva, tepi brāhmaṇe pucchitvā pasughātayaññaṃ kattukāmā hutvā paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā na karimṃsu, paṇḍitā tesam saddānaṃ antaraṃ kathetvā mahājanaṃ vissajjāpetvā sotthimakamsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ kāsīgāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāmesu ādīnavaṃ disvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiñña ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānakīlaṃ kīlanto himavante ramaṇīye vanasaṇḍe vasati. Tadā bārāṇasirājā catunnaṃ nerayikānaṃ imeva cattāro sadde sutvā bhītatasito imināva niyāmena brāhmaṇehi “tiṇṇaṃ antarāyānaṃ aññataro bhavissati, sabbacatukkayaññaṃ taṃ vūpasameśsamā”ti vutte sampatīcchi. Purohito brāhmaṇehi saddhiṃ yaññāvāṭaṃ paccupaṭṭhāpesi, mahājano thūṇūpanīto ahosi. Tadā bodhisatto mettābhāvanaṃ purecārikaṃ katvā dibbacakkhunā lokaṃ olokento imaṃ kāraṇaṃ disvā “ajja, mayā gantaṃ vaṭṭati, mahājanassa sotthi bhavissatī”ti iddhibalena vehāsaṃ uppatitvā bārāṇasirañño uyyāne otaritvā maṅgalasilāpaṭṭe kañcanarūpaṃ viya nisīdi. Tadā purohitassa jeṭṭhantevāsiko ācariyaṃ upasaṅkamitvā “nanu, ācariya, amhākaṃ vedesu paraṃ māretvā sotthikaraṇaṃ nāma natthī”ti āha. Purohito “tvaṃ rājadhanaṃ rakkhasi, bahuṃ macchamaṃsaṃ khādissāma, dhaṇaṃ labhissāma, tuṇhī hohī”ti taṃ paṭibāhi.

So “nāhaṃ ettha sahāyo bhavissāmī”ti nikkhamitvā rājuyyānaṃ gantvā bodhisattaṃ disvā vanditvā katapaṭisaṇthāro ekamantaṃ nisīdi. Bodhisatto “kiṃ, māṇava, rājā dhammena rajjaṃ kāretī”ti pucchi. “Bhante, rājā dhammena rajjaṃ kāreti, rattibhāge pana cattāro sadde sutvā brāhmaṇe pucchi. Brāhmaṇā ‘sabbacatukkayaññaṃ yajitvā sotthiṃ karissāmā’”ti vadiṃsu. Rājā pasughātakammaṃ katvā attano sotthiṃ kātukāmo mahājano thūṇūpanīto, “kiṃ nu kho, bhante, tumhādisānaṃ sīlavantānaṃ tesam saddānaṃ nipphattiṃ vatvā mahājanaṃ maraṇamukhā mocetuṃ vaṭṭatī”ti. “Māṇava, rājā amhe na jānāti, mayampi taṃ na jānāma, imesaṃ pana saddānaṃ nipphattiṃ jānāma, sace rājā amhe upasaṅkamitvā puccheyya, rājānaṃ nikkāṅkhaṃ katvā kathessāmā”ti. “Tena hi, bhante, muhuttaṃ idheva hotha, ahaṃ rājānaṃ ānessāmī”ti. “Sādhu, māṇavā”ti. So gantvā rañño tamatthaṃ ārocetvā rājānaṃ ānesi.

Atha rājā bodhisattaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno pucchi “saccaṃ kira tumhe mayā sutasaddānaṃ nipphattiṃ jānāthā”ti? “Āma, mahārājā”ti. “Kathetha, bhante”ti. “Mahārāja, ete purimabhava paresaṃ rakkhitagopitesu dāresu cārittaṃ āpajjitvā bārāṇasisāmaṇte catūsu lohakumbhīsu nibbattā pakkuthite khāralohodake pheṇuddehakaṃ paccamānā tiṃsa vassasahassāni adho gantvā kumbhitalaṃ āhacca uddhaṃ ārohaṇā tiṃsavassasahasseneva kālena kumbhimukhaṃ disvā bahi oloketvā cattāro janā catasso gāthā paripuṇṇaṃ katvā vattukāmāpi tathā kātuṃ asakkontā ekekameva akkharaṃ vatvā puna lohakumbhīsuyeva nimuggā. Tesu dukāraṃ vatvā nimuggasatto evaṃ vattukāmo ahosi -

53. ‘Dujjīvitamajīvimha, ye sante na dadamhase;
Vijjamānesu bhogesu, dīpaṃ nākamha attano’ti. -

Taṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ kātuṃ nāsakkhī''ti vatvā bodhisatto attano ñāṇena taṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ katvā kathesi. Sesāsupi eseva nayo.

Tesu sa-kāraṃ vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā -

54. ''Saṭṭhi vassasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso;
Niraye paccamānānaṃ, kadā anto bhavissatī''ti.

Na-kāraṃ vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā -

55. ''Natthi anto kuto anto, na anto paṭidissati;
Tadā hi pakataṃ pāpaṃ, mama tuyhañca mārisā''ti.

So-kāraṃ vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā -

56. ''Sohaṃ nūna ito gantvā, yoniṃ laddhāna mānusiṃ;
Vadaññū sīlasampanno, kāhāmi kusalaṃ bahu''nti.

Tattha dujjīvitanti tīṇi duccharitāni caranto dujjīvitaṃ lāmakajīvitaṃ jīvati nāma, sopi tadeva sandhāyāha ''dujjīvitamañjivimhā''ti. Ye sante na dadamhaseti ye mayaṃ deyyadhamme ca paṭiggāhake ca saṃvijjamāneyeva na dānaṃ dadimha. Dīpaṃ nākamha attanoti attano patiṭṭhaṃ na karimha. Paripuṇṇānīti anūnāni anadhikāni. Sabbasoti sabbākārena. Paccamānānanti amhākaṃ imasmiṃ niraye paccamānānaṃ.

Natthi antoti ''amhākaṃ asukakāle nāma mokkho bhavissatī''ti evaṃ kālaparicchedo natthi. Kuto antoti kena kāraṇena anto paññāyissati. Na antoti antaṃ daṭṭhukāmānampi no dukkhassa anto na paṭidissati. Tadā hi pakatanti tasmiṃ kāle mārisā mama ca tuyhañca pakataṃ pāpaṃ pakatṭhaṃ kataṃ atibahumeva kataṃ. ''Tathā hi pakata''ntipi pāṭho, tena kāraṇena kataṃ, yenassa anto daṭṭhuṃ na sakkāti attho. Mārisāti mayā sadisā, piyālanametam etesaṃ. Nūnāti ekaṃsatthe nipāto, so ahaṃ ito gantvā yoniṃ mānusiṃ laddhāna vadaññū sīlasampanno hutvā ekaṃseneva bahuṃ kusalaṃ karissāmīti ayamettha attho.

Iti bodhisatto ekamekaṃ gāthaṃ vatvā ''mahārāja, so nerayikasatto imaṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ katvā vattukāmo attano pāpassa mahantatāya tathā kathetuṃ nāsakkhi, iti so attano kammavipākaṃ anubhavanto viravi. Tumhākaṃ etassa saddassa savanapaccayā antarāyo nāma natthi, tumhe mā bhāyitthā''ti rājānaṃ saññāpesi. Rājā mahājānaṃ vissajjāpetvā suvaṇṇabheriṃ carāpetvā yaññāvāṭaṃ viddhaṃsāpesi. Bodhisatto mahājanassa sotthiṃ katvā katipāhaṃ vasitvā tattheva gantvā aparihīnājjhāno brahmaloce uppajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi - ''tadā purohitassa jeṭṭhantevāsikamaṇavo sārīputto ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi''nti.

Lohakumbhijātakavaṇṇanā catutthā.

315. Sabbamaṃsalābhajātakavaṇṇanā

Pharusā vata te vācāti idaṃ satthā jetavane viharanto sārīputtattherena pītavirecanānaṃ dinnarasapiṇḍapātaṃ ārabba kathesi. Tadā kira jetavane ekacce bhikkhū snehavirecanaṃ pivīmsu. Tesaṃ rasapiṇḍapātena attho hoti, gilānupaṭṭhākā ''rasabhattaṃ āharissāmā''ti sāvattiṃ pavisitvā odanikagharavīthiyaṃ piṇḍāya

caritvāpi rasabhattaṃ alabhitvā nivattiṃsu. Thero divātaraṃ piṇḍāya pavisamāno te bhikkhū disvā “kiṃ, āvuso, atipageva nivattathā”ti pucchi. Te tamatthaṃ ārocesuṃ. Thero “tena hi ethā”ti te gahetvā tameva vīthiṃ agamāsi, manussā pūretvā rasabhattaṃ adaṃsu. Gilānupaṭṭhākā rasabhattaṃ āharitvā gilānānaṃ adaṃsu, te paribhuñjiṃsu. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, thero kira pītavirecanānaṃ upaṭṭhāke rasabhattaṃ alabhitvā nikkhamante gahetvā odanikagharavīthiyaṃ caritvā bahuṃ rasapiṇḍapātaṃ pesesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāni sārīputtova maṃsaṃ labhi, pubbepi muduvācā piyavacanā vattuṃ chekā paṇḍitā labhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhiputto ahosi. Athekadivasaṃ eko migaluddako bahuṃ maṃsaṃ labhitvā yānakaṃ pūretvā “vikkiṇissāmī”ti nagaraṃ āgacchati. Tadā bārāṇasivāsikā cattāro seṭṭhiputtā nagarā nikkhamitvā ekasmiṃ maggasabhāgaṭṭhāne kiñci diṭṭhaṃ suttaṃ sallapantā nisīdiṃsu. Etesu eko seṭṭhiputto taṃ maṃsayānakaṃ disvā “etaṃ luddakaṃ maṃsakhaṇḍaṃ āharāpemi”ti āha. “Gaccha āharāpehi”ti. So taṃ upasaṅkamtvā “are, luddaka, dehi me maṃsakhaṇḍa”nti āha. Luddako “mārīsa, paraṃ kiñci yācantena nāma piyavacanena bhavitabbaṃ, tayā kathitavācāya anucchavikaṃ maṃsakhaṇḍaṃ labhissasī”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha -

57. “Pharusā vata te vācā, maṃsaṃ yācanako asi;
Kilomasadisī vācā, kilomaṃ samma dammi te”ti.

Tattha kilomasadisīti pharusatāya kilomasadisī. Kilomaṃ samma dammi teti handa gaṇha, idaṃ te vācāya sadisaṃ kilomaṃ dammīti niraṃsaṃ nimaṃsalohitaṃ kilomakakhaṇḍaṃ ukkhipitvā adāsi.

Atha naṃ aparo seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. “Are”ti vatvāti. So “ahampi naṃ yācissāmī”ti vatvā gantvā “jeṭṭhabhātika, maṃsakhaṇḍaṃ me dehī”ti āha. Itaro “tava vacanassa anucchavikaṃ maṃsakhaṇḍaṃ labhissasī”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha -

58. “Aṅgametaṃ manussānaṃ, bhātā loke pavuccati;
Aṅgassa sadisī vācā, aṅgaṃ samma dadāmi te”ti.

Tassattho - imasmiṃ loke manussānaṃ aṅgasadisattā aṅgametaṃ yadidaṃ bhātā bhaginīti, tasmā tavesā aṅgasadisī vācāti etissā anucchavikaṃ aṅgameva dadāmi teti. Evañca pana vatvā aṅgamaṃsaṃ ukkhipitvā adāsi.

Tampi aparo seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. “Bhātikā”ti vatvāti. So “ahampi naṃ yācissāmī”ti vatvā gantvā “tāta, maṃsakhaṇḍaṃ me dehī”ti āha. Luddako tava vacanānūrūpaṃ lacchasi”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha -

59. “Tātāti putto vadamāno, kampeti hadayaṃ pitu;
Hadayassa sadisī vācā, hadayaṃ samma dammi te”ti.

Evañca pana vatvā hadayamaṃsena saddhiṃ madhuramaṃsaṃ ukkhipitvā adāsi.

Taṃ catuttho seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. So “tātā”ti vatvāti. So “ahampi yācissāmī”ti vatvā gantvā “sahāya maṃsakhaṇḍaṃ me dehī”ti āha. Luddako “tava vacanānūrūpaṃ lacchasi”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha -

60. “Yassa gāme sakhā natthi, yathāraññaṃ tatheva taṃ;
Sabbassa sadisī vācā, sabbaṃ samma dadāmi te”ti.

Tassattho - yassa purisassa gāme sukhadukkhesu saha ayanato sahāyasaṅkhāto sakhā natthi, tassa taṃ ṭhānaṃ yathā amanussaṃ araññaṃ tatheva hoti, iti ayaṃ tava vācā sabbassa sadisī, sabbena attano santakena vibhavana sadisī, tasmā sabbameva imaṃ mama santakaṃ maṃsayānakaṃ dadāmi teti.

Evañca pana vatvā “ehi, samma, sabbameva idaṃ maṃsayānakaṃ tava gehaṃ āharissāmi”ti āha. Setṭhiputto tena yānakaṃ pājāpento attano gharaṃ gantvā maṃsaṃ otārāpetvā luddakassa sakkārasammānaṃ katvā puttadāraṃpissa pakkosāpetvā luddakammato apanetvā attano kuṭumbamajjhe vasāpento tena saddhiṃ abhejjasahāyo hutvā yāvajīvaṃ samaggavāsaṃ vasi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā luddako sārīputto ahosi, sabbamaṃsalābhī setṭhiputto pana ahameva ahosi”nti.

Sabbamaṃsalābhajātakavaṇṇanā pañcamā.

316. Sasapaṇḍitajātakavaṇṇanā

Satta me rohitā macchāti idaṃ satthā jetavane viharanto sabbaparikkhāradānaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kira eko kuṭumbiko buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā gharadvāre maṇḍapaṃ kāretvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā susajjitamaṇḍape paññattavarāsaṇe nisīdāpetvā nānaggarasaṃ paṇītadānaṃ datvā puna svātanāyāti sattāhaṃ nimantetvā sattame divase buddhappamukhānaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ sabbaparikkhāre adāsi. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṃ karonto “upāsaka, tayā pītisomanassaṃ kātuṃ vaṭṭati, idaṃhi dānaṃ nāma porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃso, porāṇakapaṇḍitā hi sampattayācakānaṃ jīvitaṃ pariccajitvā attano maṃsampi adaṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sasayoniyaṃ nibbattitvā araṇṇe vasi. Tassa pana araṇṇassa ekato pabbatapādo ekato nadī ekato paccantagāmakko ahosi. Aparepissa tayo sahāyā ahesuṃ makkaṭo ca siṅgālo ca uddo cāti. Te cattāropi paṇḍitā ekatova vasantā attano attano gocaraṭṭhāne gocaraṃ gahetvā sāyanhasamaye ekato sannipatanti. Sasapaṇḍito “dānaṃ dātabbam, sīlaṃ rakkhittabbam, uposathakammaṃ kātappa”nti tiṇṇaṃ janānaṃ ovādavasena dhammaṃ deseti. Te tassa ovādaṃ sampaṭicchitvā attano attano nivāsagumbaṃ pavisitvā vasanti. Evaṃ kāle gacchante ekadivasaṃ bodhisatto ākāsaṃ oloketvā candaṃ disvā “sve uposathadivaso”ti ñatvā itare tayo āha “sve uposatho, tumhepi tayo janā sīlaṃ samādiyitvā uposathikā hotha, sīle patiṭṭhāya dinnadānaṃ mahapphalaṃ hoti, tasmā yācake sampatte tumhehi khāditabbāhārato dānaṃ datvā khādeyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampatiṭchitvā attano attano vasanaṭṭhānesu vasiṃsu.

Punadivase tesu uddo pātova “gocaraṃ pariyesissāmi”ti nikkhamitvā gaṅgātīraṃ gato. Atheko bālīsiko satta rohitamacche uddharitvā valliyā āvuṇitvā netvā gaṅgātīre vālukaṃ viyūhitvā vālīkāya paṭicchādetvā puna macche gaṇhanto adhogaṇṇaṃ gacchi. Uddo macchagandhaṃ ghāyitvā vālukaṃ viyūhitvā macche disvā nīharitvā “atthi nu kho etesaṃ sāmiko”ti tikkhattuṃ ghesetvā sāmikaṃ apassanto vallikoṭiṃ ḍaṃsitvā netvā attano vasanaḡumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmi”ti attano

sīlaṃ āvajjento nipajji. Siṅgālopi vasanaṭṭhānato nikkhamitvā gocaraṃ pariyesanto ekassa khettagopakassa kuṭiyaṃ dve maṃsasūlāni ekaṃ godhaṃ ekañca dadhivārakaṃ disvā “atthi nu kho etesaṃ sāmiko”ti tikkhattuṃ ghoṣetvā sāmikaṃ adisvā dadhivārakassa uggahaṇarajjukaṃ gīvāya pavesetvā dve maṃsasūle ca godhañca mukhena ḍaṃsitvā netvā attano vasanaḡumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmī”ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. Makkaṭopi vasanaṭṭhānato nikkhamitvā vanasaṇḍaṃ pavisitvā ambapiṇḍaṃ āharitvā attano vasanaḡumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmī”ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji.

Bodhisatto pana “velāyameva vasanaṭṭhānato nikkhamitvā dabbatiṇāni khādissāmī”ti attano vasanaḡumbeyeva nipanno cintesi “mama santikaṃ āgatānaṃ yācakānaṃ tiṇāni dātuṃ na sakkā, tilataṇḍulādayopi mayhaṃ natthi, sace me santikaṃ yācako āgacchissati, attano sarīramaṃsaṃ dassāmī”ti. Tassa sīlatejena sakkassa paṇḍukambalasilāsaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjamāno idaṃ kāraṇaṃ disvā “sasarājānaṃ vīmaṃsissāmī”ti paṭhamāṃ uddassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā brāhmaṇavesena aṭṭhāsi. “Brāhmaṇa, kimatthaṃ ṭhitosī”ti vutte paṇḍita sace kiñci āhāraṃ labheyyaṃ, uposathiko hutvā vaseyyanti. So “sādhū dassāmi te āhāra”nti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha -

61. “Satta me rohitā macchā, udakā thalamubbhatā;
Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha thalamubbhatāti udakato thale ṭhapitā, kevaṭṭena vā uddhaṭā. Etaṃ bhutvāti etaṃ mama santakaṃ macchāhāraṃ pacitvā bhuñjitvā samaṇadhammaṃ karonto ramaṇīye rukkhamaṇe nisinno imasmiṃ vane vasāti.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti siṅgālassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthaṃ ṭhitosī”ti vutto tathevāha. Siṅgālo “sādhū dassāmi”ti tena saddhiṃ sallapanto dutiyaṃ gāthamāha -

62. “Dussa me khettapālassa, rattibhattaṃ apābhattaṃ;
Maṃsasūlā ca dve godhā, ekañca dadhivārakaṃ;
Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha dussa meti yo esa mama avidūre khettapālo vasati, dussa amussāti attho. Apābhattanti ābhattaṃ ānītaṃ. Maṃsasūlā ca dve godhāti aṅgārapakkāni dve maṃsasūlāni ca ekā ca godhā. Dadhivārakanti dadhivārako. Idanti idaṃ ettakaṃ mama atthi, etaṃ sabbampi yathābhirucitena pākena pacitvā paribhuñjitvā uposathiko hutvā ramaṇīye rukkhamaṇe nisīditvā samaṇadhammaṃ karonto imasmiṃ vanasaṇḍe vasāti attho.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti makkaṭassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthaṃ ṭhitosī”ti vutto tathevāha. Makkaṭo “sādhū dassāmi”ti tena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha -

63. “Ambapakkaṃ dakaṃ sītaṃ, sītacchāyā manoramā;
Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha ambapakkanti madhuraambaphalaṃ. Dakaṃ sītanti gaṅgāya udakaṃ sītaṃ. Etaṃ bhutvā vane vasāti brāhmaṇa etaṃ ambapakkaṃ paribhuñjitvā sītaṃ udakaṃ pivitvā yathābhirucite ramaṇīye rukkhamaṇe nisinno samaṇadhammaṃ karonto

imasmim vanasaṇḍe vasāti.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti sasapaṇḍitassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthaṃ ṭhito”ti vutto tathevāha. Taṃ sutvā bodhisatto somanassappatto “brāhmaṇa, suṭṭhu te kataṃ āhāratthāya mama santikaṃ āgacchantena, ajjāhaṃ adinnapubbaṃ dānaṃ dassāmi. Tvaṃ pana sīlavā paṇātipātaṃ na karissasi, gaccha, brāhmaṇa, nānādārūni saṅkaḍḍhitvā aṅgāre katvā mayhaṃ ārocehi, ahaṃ attānaṃ pariccajitvā aṅgāramajjhe patissāmi. Mama sarīre pakke tvaṃ maṃsaṃ khāditvā samaṇadhammaṃ kareyyāsi”ti tena saddhiṃ sallapanto catutthaṃ gāthamāha -

64. “Na sasassa tilā atthi, na muggā napi taṇḍulā;
Iminā agginā pakkaṃ, mamaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha mamaṃ bhutvāti yaṃ taṃ ahaṃ aggiṃ karohīti vadāmi, iminā agginā pakkaṃ maṃ bhuñjitvā imasmim vane vasa, ekassa sasassa sarīraṃ nāma ekassa purisassa yāpanamattaṃ hotīti.

Sakko tassa vacanaṃ sutvā attano ānubhāvena ekaṃ aṅgārārāsīm māpetvā bodhisattassa ārocesi. So dabbatiṇasayanato uttāya tattha gantvā “sace me lomantaresu pāṇakā atthi, te mā mariṃsū”ti tikkhattuṃ sarīraṃ vidhunitvā sakalasarīraṃ dānamukhe ṭhapetvā laṅghitvā padumasare rājahaṃso viya pamuditacitto aṅgārārāsīmhi pati. So pana aggi bodhisattassa sarīre lomakūpamattampi uṇhaṃ kātuṃ nāsakkihi, himagabbhaṃ pavittṭho viya ahosi. Atha sakkaṃ āmantetvā “brāhmaṇa, tayā kato aggi atisīta, mama sarīre lomakūpamattampi uṇhaṃ kātuṃ na sakkoti, kiṃ nāmeta”nti āha. “Sasapaṇḍita, nāhaṃ brāhmaṇo, sakkohamasmi, tava vīmaṃsanatthāya āgatomhī”ti. “Sakka, tvaṃ tāva tiṭṭha, sakalopi ce lokasannivāso maṃ dānena vīmaṃseyya, neva me adātukāmataṃ passeyyā”ti bodhisatto sīhanādaṃ nadi. Atha naṃ sakko “sasapaṇḍita, tava guṇo sakalakappaṃ pākaṭo hotū”ti pabbataṃ pīletvā pabbatarasaṃ ādāya candamaṇḍale sasalakkaṇaṃ likhitvā bodhisattaṃ ānetvā tasmim vanasaṇḍe tasmimyeva vanagumbe taruṇadabbatiṇapiṭṭhe nipajjāpetvā attano vasanaṭṭhānameva gato. Tepi cattāro paṇḍitā samaggā sammodamānā sīlaṃ pūretvā dānaṃ datvā uposathakammaṃ katvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne sabbaparikkhāradānadāyako gahapati sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Tadā uddo ānando ahosi, siṅgālo moggallāno, makkaṭo sārīputto, sakko anuruddho, sasapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Sasapaṇḍitajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

317. Matarodanajātakavaṇṇanā

Mataṃ mataṃ eva rodathāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ sāvathivāsiṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. Tassa kira bhātā kālamakāsi. So tassa kālakiriyāya sokābhībhūto na nhāyati na bhuñjati na vilimpati, pātova susānaṃ gantvā sokasamappito rodati. Satthā paccūsasamaye lokaṃ olokento tassa sotāpattiphalaṃ upanissayaṃ disvā “imassa atītakāraṇaṃ āharitvā sokaṃ vūpasametvā sotāpattiphalaṃ dātuṃ ṭhapetvā maṃ añño koci samattho natthi, imassa mayā avassayena bhavitum vaṭṭatī”ti punadivase pacchābhattaṃ piṇḍapātaṭṭikkanto

pacchāsamaṇaṃ ādāya tassa gharadvāraṃ gantvā “satthā āgato”ti sutvā āsanaṃ paññāpetvā “pavesethā”ti kuṭumbikena vutto pavisitvā paññatte āsane nisīdi. Kuṭumbikopi āgantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ satthā “kiṃ kuṭumbika cintesi”ti āha. “Āma, bhante, mama bhātu matakālato paṭṭhāya cintemi”ti. “Āvuso, sabbe saṅkhārā aniccā, bhijjītabbayuttakaṃ bhijjati, na tattha cintetabbaṃ, porāṇakapaṇḍitāpi bhātari matepi ‘bhijjītabbayuttakaṃ bhijjati’ti na cintayimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto asītikoṭivibhave seṭṭhikule nibbatti, tassa vayappattassa mātāpitaro kālamakaṃsu. Tesu kālakatesu bodhisattassa bhātā kuṭumbaṃ vicāreti, bodhisatto taṃ nissāya jīvati. So aparabhāge tathārūpena byādhinā kālamakāsi. Nātimittā suhajā sannipatitvā bāhā paggayha kandanti rodanti, ekopi sakabhāvena saṅṭhātuṃ nāsakkhi, bodhisatto pana neva kandati na rodanti. Manussā “passatha bho, imassa bhātari mate mukhasaṅkocanamattampi natthi, ativiya thaddhahadayo, ‘dvepi koṭṭhāse ahameva paribhuñjissāmi’ti bhātu maraṇaṃ icchatī maññe”ti bodhisattaṃ garahiṃsu. Nātakāpi naṃ “tvaṃ bhātari mate na rodasi”ti garahiṃsueva. So tesam kathaṃ sutvā “tumhe attano andhabālabhāvena aṭṭha lokadhamme ajānantā ‘mama bhātā mato’ti rodatha, ahampi marissāmi, tumhepi marissatha, attānampi ‘mayampi marissāmā’ti kasmā na rodatha. Sabbe saṅkhārā aniccā hutvā nirujjhanti, teneva sabhāvena saṅṭhātuṃ samattho ekasaṅkhāropi natthi. Tumhe andhabālā aññānatāya aṭṭha lokadhamme ajānitvā rodatha, ahaṃ kimatthaṃ rodissāmi”ti vatvā imā gāthā abhāsi -

65. “Matam matam eva rodatha, na hi tam rodatha yo marissati;
Sabbepi sarīradhārino, anupubbena jahanti jīvitam.
66. “Devamanussā catuppadā, pakkhigaṇā uragā ca bhogino;
Samhi sarīre anissarā, ramamānāva jahanti jīvitam.
67. “Evaṃ calitam asaṅṭhitam, sukhadukkham manujesvapekkhiya;
Kanditaruditam niratthakam, kiṃ vo sokagaṇābhikīrare.
68. “Dhuttā ca soṇḍā akatā, bālā sūrā ayogino;
Dhīraṃ maññanti bālota, ye dhammassa akovidā”ti.

65-68. Tattha matam matam evāti matam matamyeva. Anupubbenāti attano attano maraṇavāre sampatte paṭipāṭiyā jahanti jīvitam, na ekatova sabbe maranti, yadi evaṃ mareyyuṃ, lokappavatti ucchijjeyya. Bhoginoti mahantena sarīrabhogena samannāgatā. Ramamānāvāti tattha tattha nibbattā sabbepi ete devādayo sattā attano attano nibbattaṭṭhāne abhīramamānāva anukkaṇṭhitāva jīvitam jahanti. Evaṃ calitanti evaṃ tīsu bhavesu niccalabhāvassa ca saṅṭhitabhāvassa ca abhāvā calitam asaṅṭhitam. Kiṃ vo sokagaṇābhikīrareti kiṃkāraṇā tumhe sokarāsī abhikīranti ajjhottharanti.

Dhuttā ca soṇḍā akatāti itthidhuttā surādhuttā akkhadhuttā ca surāsoṇḍādayo soṇḍā ca akatabuddhino asikkhitakā ca. Bālāti bālyena samannāgatā aviddasuno. Sūrā ayoginoti ayonisomanasikārena sūrā, yogesu ayuttatāya ayogino. “Ayodhino”tipi pāṭho, kilesamārena saddhiṃ yujjhituṃ asamatthāti attho. Dhīraṃ maññanti bālota, ye dhammassa akovidāti ye evarūpā dhuttādayo aṭṭhavidhassa lokadhammassa

akovidā, te appamattakepi dukkhadhamme uppanne attanā kandaṃ rōdamaṇā aṭṭha lokadhamme kathato jānitvā ñātimaraṇādīsu akandantaṃ arodantaṃ mādisaṃ dhīraṃ paṇḍitaṃ “bālo ayaṃ na rodātī”ti maññantīti.

Evam bodhisatto tesam dhammam desetvā sabbepi te nissoke akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā mahājanassa dhammam desetvā nissokabhāvakapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Matarodanajātakavaṇṇanā sattamā.

318. Kaṇaverajātakavaṇṇanā

Yaṃ taṃ vasanta samayeti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanaṃ ārabba kathesi. Vatthu indriyajātake āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “pubbe tvaṃ bhikkhu etaṃ nissāya asinā sīsacchedaṃ paṭilabhi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsigāmake ekassa gahapatikassa ghare coranakkhattena jāto vayappatto corakammaṃ katvā jīvikaṃ kappento loke pākaṭo ahosi sūro nāgabalo, koci naṃ gaṇhituṃ nāsakkihi. So ekadivasaṃ ekasmiṃ seṭṭhihāre sandhiṃ chinditvā bahuṃ dhanam avahari. Nāgarā rājānaṃ upasaṅkamtvā “deva, eko mahācoro nagaraṃ vilumpati, taṃ gaṇhāpetvā”ti vadiṃsu. Rājā tassa gahaṇatthāya nagaraguttikaṃ āṇāpesi. So rattibhāge tattha tattha vaggabandhanena manusse ṭhapetvā taṃ sahoḍḍhaṃ gāhāpetvā rañño ārocesi. Rājā “sīsamassa chindā”ti nagaraguttikaññeva āṇāpesi. Nagaraguttiko taṃ pacchābāhaṃ gāḷhabandhanaṃ bandhāpetvā gīvāyassa rattakaṇavīramālaṃ laggetvā sīse iṭṭhakacuṇṇaṃ okiritvā catukke catukke kasāhi tālāpento kharassarena paṇavena āghātanaṃ neti. “Imasmiṃ kira nagare vilopakārako coro gahito”ti sakalanagaraṃ saṅkhubhi.

Tadā ca bārāṇasiyaṃ sahasaṃ gaṇhantī sāmā nāma gaṇikā hoti rājavallabhā pañcasatavaṇṇadāsīparivārā. Sā pāsādāle vātapānaṃ vivaritvā ṭhitā taṃ nīyamānaṃ passi. So pana abhirūpo pāsādiko ativiya sobhaggappatto devavaṇṇo sabbesaṃ matthakamatthakena paññāyati. Sāmā taṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā “kena nu kho upāyenāhaṃ imaṃ purisaṃ attano sāmikaṃ kareyya”nti cintayantī “attheko upāyo”ti attano atthacarikāya ekissā hatthe nagaraguttikassa sahasaṃ pesesi “ayaṃ coro sāmāya bhātā, aññatra sāmāya añño etassa avassayo natthi, tumhe kira idaṃ sahasaṃ gahetvā etaṃ vissajjethā”ti. Sā gantvā tathā akāsi. Nagaraguttiko “ayaṃ coro pākaṭo, na sakkā etaṃ vissajjetuṃ, aññaṃ pana manussaṃ labhitvā imaṃ paṭicchannayānake nisīdāpetvā pesetuṃ sakkā”ti āha. Sā gantvā tassā ārocesi.

Tadā paneko seṭṭhiputto sāmāya paṭibaddhacitto devasikaṃ sahasaṃ deti. So taṃ divasampi sūriyatthaṅgamanavelāya sahasaṃ gaṇhitvā taṃ gharaṃ agamāsi. Sāmāpi sahasabhaṇḍikaṃ gahetvā ūrusu ṭhapetvā parodantī nisinnā hoti. “Kiṃ eta”nti ca vuttā “sāmi, ayaṃ coro mama bhātā, ‘ahaṃ nīcakammaṃ karomī’ti mayhaṃ santikaṃ na eti, nagaraguttikassa pahitaṃ ‘sahasam labhamāno vissajjessāmi na’nti sāsanaṃ pesesi. Idāni imaṃ sahasaṃ ādāya nagaraguttikassa santikaṃ gacchantam na labhāmī”ti āha. So tassā paṭibaddhacittatāya “ahaṃ

gamissāmī”ti āha. “Tena hi tayā ābhatameva gahetvā gacchāhī”ti. So taṃ gahetvā nagaraguttikassa gehaṃ gañchi. So taṃ seṭṭhiputtaṃ paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā coraṃ paṭicchannayānake nisīdāpetvā sāmāya pahīnitvā “ayaṃ coro ratṭhe pākaṭo, tamandhakāraṃ tāva hotu, atha naṃ manussānaṃ paṭisallīnāvelāya ghātāpessāmī”ti apadesaṃ katvā muhuttaṃ vītinaṃmetvā manussesu paṭisallīnesu seṭṭhiputtaṃ mahantenārakkhena āghātanaṃ netvā asinā sīsaṃ chinditvā sarīraṃ sūle āropetvā nagaraṃ pāvisi.

Tato paṭṭhāya sāmā aññesaṃ hatthato kiñci na gaṇhāti, teneva saddhiṃ abhiramamānā vicarati. So cintesi “sace ayaṃ aññasmiṃ paṭibaddhacittā bhavissati, mampi mārāpetvā tena saddhiṃ abhiramissati, accantaṃ mittadubbhinī esā, mayā idha avasitvā khippaṃ palāyituṃ vaṭṭati, gacchanta ca pana tucchahattho agantvā etissā ābharaṇabhaṇḍaṃ gahetvā gacchissāmī”ti cintetvā ekasmiṃ divase taṃ āha - “bhadde, mayaṃ pañjare pakkhittakukkuṭā viya niccaṃ ghareyeva homa, ekadivasā uyyānakīlaṃ karissāmā”ti. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā khādanīyabhojanīyādiṃ sabbāṃ paṭiyādetvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā tena saddhiṃ paṭicchannayāne nisīditvā uyyānaṃ agamāsi. So tattha tāya saddhiṃ kīlanto “idāni mayhaṃ palāyituṃ vaṭṭatī”ti tāya saddhiṃ kilesaratiyā ramitukāmo viya ekaṃ kaṇavīragacchantaraṃ pavisitvā taṃ āliṅganto viya nippīletvā visaññaṃ katvā pādetvā sabbābharaṇāni omuñcitvā tassāyeva uttarāsaṅgena bandhitvā bhaṇḍikaṃ khandhe ṭhapetvā uyyānavatiṃ laṅghitvā pakkāmi.

Sāpi paṭiladdhasañña utṭhāya paricārīkānaṃ santikaṃ āgantvā “ayyaputto kaha”nti pucchi. “Na jānāma, ayye”ti. “Maṃ matāti saññāya bhāyitvā palāto bhavissatī”ti anattamanā hutvā tatoyeva gehaṃ gantvā “mama piyasāmikassa aditṭhakālato paṭṭhāyeva alaṅkatasayane na sayissāmī”ti bhūmiyaṃ nipajji. Tato paṭṭhāya manāpaṃ sātakaṃ na nivāseti, dve bhattāni na bhuñjati, gandhamālādīni na paṭisevati, “yena kenaci upāyena ayyaputtaṃ pariyesitvā pakkosāpessāmī”ti naṇe pakkosāpetvā sahasaṃ adāsi. “Kiṃ karoma, ayye”ti vutte “tumhākaṃ agamanaṭṭhānaṃ nāma natthi, tumhe gāmanigamarājadhāniyo carantā samajjaṃ katvā samajjamaṇḍale paṭhamameva imaṃ gītaṃ gāyeyyāthā”ti naṇe sikkhāpentī paṭhamāṃ gāthaṃ vatvā “tumhehi imasmiṃ gītake gīte sace ayyaputto tasmīṃ parisantare bhavissati, tumhehi saddhiṃ kathessati, athassa mama arogabhāvaṃ kathetvā taṃ ādāya āgaccheyyātha, no ce āgacchati, sāsanaṃ peseyyāthā”ti paribbayaṃ datvā naṇe uyyojesi. Te bārāṇasito nikkhamitvā tattha tattha samajjaṃ karontā ekaṃ paccantagāmaṃ agamiṃsu. Sopi coro palāyitvā tattha vasati. Te tattha samajjaṃ karontā paṭhamameva imaṃ gītakaṃ gāyīṃsu -

69. “Yaṃ taṃ vasantasamaye, kaṇaveresu bhāṇusu;
Sāmaṃ bāhāya pīlesi, sā taṃ ārogyamabravī”ti.

Tattha kaṇaveresūti karavīresu. Bhāṇusūti rattavaṇṇānaṃ pupphānaṃ pabhāya sampannesu. Sāmanti evaṃnāmikaṃ. Pīlesīti kilesaratiyā ramitukāmo viya āliṅganto pīlesi. Sā tanti sā sāmā arogā, tvaṃ pana “sā matā”ti saññāya bhīto palāyasi, sā attano ārogyaṃ abravi kathesi, ārocesīti attho.

Coro taṃ sutvā naṇaṃ upasaṅkamitvā “tvaṃ ‘sāmā jīvātī’ti vadasi, ahaṃ pana na saddahāmī”ti tena saddhiṃ sallapanto dutiyaṃ gāthamāha -

70. “Ambho na kira saddheyyaṃ, yaṃ vāto pabbataṃ vahe;

Pabbatañce vahe vāto, sabbampi pathaviṃ vahe;
Yattha sāmā kālakatā, sā maṃ ārogyamabravī''ti.

Tassattho - ambho naṭa, idaṃ kira na saddaheyyaṃ na saddahitabbaṃ. Yaṃ vāto tiṇapaṇṇāni viya pabbataṃ vaheyya, sacepi so pabbataṃ vaheyya, sabbampi pathaviṃ vaheyya, yathā cetāṃ asaddaheyyaṃ, tathā idanti. Yattha sāmā kālakatāti yā nāma sāmā kālakatā, sā maṃ ārogyaṃ abravīti kiṃkāraṇā saddaheyyaṃ. Matā nāma na kassaci sāsanaṃ pesentīti.

Tassa vacanaṃ sutvā naṭo tatiyaṃ gāthamāha -

71. “Na ceva sā kālakatā, na ca sā aññamicchati;
Ekabhattikinī sāmā, tameva abhikaṅkhatī''ti.

Tattha tameva abhikaṅkhatīti aññaṃ purisaṃ na icchati, taññeva kaṅkhati icchati patthetīti.

Taṃ sutvā coro “sā jīvatu vā mā vā, na tāya mayhaṃ attho''ti vatvā catutthaṃ gāthamāha -

72. “Asanthutaṃ maṃ cirasanthutena, nimīni sāmā adhuvaṃ dhuvena;
Mayāpi sāmā nimineyya aññaṃ, ito ahaṃ dūrataṃ gamissa''nti.

Tattha asanthutanti akatasamaggam. Cirasanthutenāti cirakatasamaggena. Nimīnīti parivattesi. Adhuvaṃ dhuvenāti maṃ adhuvaṃ tena dhuvasāmikena parivattetuṃ nagaraguttikassa sahassaṃ datvā maṃ gaṇhīti attho. Mayāpi sāmā nimineyya aññanti sāmā mayāpi aññaṃ sāmikaṃ parivattetvā gaṇheyya. Ito ahaṃ dūrataṃ gamissantīti yattha na sakkā tassā sāsanaṃ vā pavattiṃ vā sotuṃ, tādisaṃ dūrataṃ ṭhānaṃ gamissaṃ, tasmā mama ito aññattha gatabhāvaṃ tassā ārocethāti vatvā tesam passantānaññeva gāḥataraṃ nivāsetvā vegena palāyi.

Naṭa gantvā tena katakiriyaṃ tassā kathayiṃsu. Sā vipphaṇṇasārini hutvā attano pakatiyā eva vītināmesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Tadā seṭṭhiputto ayaṃ bhikkhu ahosi, sāmā purāṇadutiyikā, coro pana ahameva ahosinti.

Kaṇaverajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

319. Tittirajātakavaṇṇanā

Susukhaṃ vata jīvāmīti idaṃ satthā kosambiyaṃ nissāya badarikārāme viharanto rāhulatheraṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā tipallatthajātake vitthāritameva. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, rāhulo sikkhākāmo kukkuccako ovādakkhamo''ti. Tassāyasmato guṇakathāya samuṭṭhāpitāya satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā''ti pucchitvā “imāya nāmā''ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi rāhulo sikkhākāmo kukkuccako ovādakkhamoyevā''ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasiḷaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā nikkhamma himavantapadese isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīḷaṃ kilanto ramaṇīye vanasaṇḍe vasitvā loṇambilasevanatthāya aññatarāṃ paccantagāmaṃ agamāsi. Tattha naṃ manussā disvā pasannacittā aññatarasmiṃ araṇṇe paṇṇasālaṃ kāretvā paccayehi upatṭhahantā vāsāpesuṃ. Tadā tasmīṃ gāmake eko sākuṇiko ekaṃ dīpakatittiraṃ gahetvā suṭṭhu sikkhāpetvā pañjare pakkhipitvā paṭijaggati. So taṃ araṇṇaṃ netvā tassa saddena āgatāgate tittire gahetvā vikkiṇitvā jīvikaṃ kappesi. Tittiro “maṃ ekaṃ nissāya bahū mama ñātakā nassanti, mayhametaṃ pāpa”nti nissaddo ahosi. So tassa nissaddabhāvaṃ ñatvā veḷupesikāya naṃ sīse paharati. Tittiro dukkhāturatāya saddaṃ karoti. Evaṃ so sākuṇiko taṃ nissāya tittire gahetvā jīvikaṃ kappesi.

Atha so tittiro cintesi “ime marantūti mayhaṃ cetanā natthi, paṭiccammaṃ pana maṃ phusati, mayi saddaṃ akaronte ete nāgacchanti, karonteyeva āgacchanti, āgatāgate ayaṃ gahetvā jīvitakkhayaṃ pāpeti, atthi nu kho ettha mayhaṃ pāpaṃ, natthī”ti. So tato paṭṭhāya “ko nu kho me imaṃ kaṅkhaṃ chindeyyā”ti tathārūpaṃ paṇḍitaṃ upadhārento carati. Athekadivaṃ so sākuṇiko bahū tittire gahetvā pacchiṃ pūretvā “pāṇiyaṃ pivissāmi”ti bodhisattassa assamaṃ gantvā taṃ pañjaraṃ bodhisattassa santike ṭhapetvā pāṇiyaṃ pivitvā vālukātale nipanno niddaṃ okkami. Tittiro tassa niddokkanta bhāvaṃ ñatvā “mama kaṅkhaṃ imaṃ tāpasāṃ pucchissāmi, jānanto me kathessatī”ti pañjare nisinnoyeva taṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha -

73. “Susukhaṃ vata jīvāmi, labhāmi ceva bhuñjituṃ;
Paripanthe ca tiṭṭhāmi, kā nu bhante gatī mamā”ti.

Tattha susukhaṃ vata jīvāmīti ahaṃ, bhante, imaṃ sākuṇikaṃ nissāya suṭṭhu sukhaṃ jīvāmi. Labhāmīti yathārucitaṃ khādānīyaṃ bhojanīyaṃ bhuñjitumpi labhāmi. Paripanthe ca tiṭṭhāmīti apica kho yattha mama ñātakā mama saddena āgatāgatā vinassanti, tasmīṃ paripanthe tiṭṭhāmi. Kā nu, bhante, gatī mamāti kā nu kho, bhante, mama gati, kā nipphatti bhavissatīti pucchi.

Tassa pañhaṃ vissajjento bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha -

74. “Mano ce te nappaṇamati, pakkhi pāpassa kammuno;
Abyāvaṭassa bhadraṃ, na pāpamupalimpatī”ti.

Tattha pāpassa kammunoti yadi tava mano pāpakammassatthāya na paṇamati, pāpakaraṇe tanninno tappono tappabbhāro na hoti. Abyāvaṭassāti evaṃ sante pāpakammakaraṇatthāya abyāvaṭassa ussukkaṃ anāpannassa tava bhadraṃ suddhasseva sato pāpaṃ na upalimpati na allīyatīti.

Taṃ sutvā tittiro tatiyaṃ gāthamāha -

75. “Ñātakā no nisinnoti, bahu āgacchate jano;
Paṭiccammaṃ phusati, tasmīṃ me saṅkate mano”ti.

Tassattho - bhante, sacāhaṃ saddaṃ na kareyyaṃ, ayaṃ tittirajano na āgaccheyya, mayi pana saddaṃ karonte “ñātakā no nisinnoti”ti ayaṃ bahu jano āgacchatī, taṃ āgatāgataṃ luddo gahetvā jīvitakkhayaṃ pāpento maṃ paṭicca nissāya etaṃ

pāṇātipātakammaṃ phusati paṭilabhati vindati, tasmim̐ maṃ paṭicca kate pāpe mama nu kho etaṃ pāpanti evaṃ me mano saṅkate parisāṅkati kukkucçaṃ āpajjatīti.

Taṃ sutvā bodhisatto catutthaṃ gāthamāha -

76. “Na paṭiccakammaṃ phusati, mano ce nappadussati;
Appossukkassa bhadraṣṣa, na pāpamupalimpatī”ti.

Tassattho - yadi tava pāpakiriyāya mano na padussati, tanninno tappono tappabbhāro na hoti, evaṃ sante luddena āyasmantaṃ paṭicca katampi pāpakammaṃ taṃ na phusati na allīyati, pāpakiriyāya hi appossukkassa nirālayassa bhadraṣṣa parisuddhasseva sato tava pāṇātipātacetanāya abhāvā taṃ pāpaṃ na upalimpati, tava cittaṃ na allīyatīti.

Evaṃ mahāsatto tittiraṃ saññāpesi, sopi taṃ nissāya nikkukkucco ahosi. Luddo pabuddho bodhisattaṃ vanditvā pañjaraṃ ādāya pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā tittiro rāhulo ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Tittirajātakavaṇṇanā navamā.

320. Succajajātakavaṇṇanā

Succajaṃ vata naccajīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. So kira “gāmake uddhāraṃ sādheṣṣāmī”ti bhariyāya saddhiṃ tattha gantvā sādhetvā dhaṇaṃ āharitvā “pacchā neṣṣāmī”ti ekasmiṃ kule ṭhapetvā puna sāvattiṃ gacchanto antarāmagge ekaṃ pabbataṃ addasa. Atha naṃ bhariyā āha “sace, sāmī, ayaṃ pabbato suvaṇṇamayo bhavēyya, dadeyyāsi pana me kiñci”ti. “Kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī”ti. Sā “yāva thaddhahadayo vatāyaṃ, pabbate suvaṇṇamaye jātepi mayhaṃ kiñci na dassatī”ti anattamanā ahosi. Te jetavanasamīpaṃ āgantvā “pānīyaṃ pivissāmā”ti vihāraṃ pavisitvā pānīyaṃ pivimsu. Satthāpi paccūsakāleyeva teṣaṃ sotāpattiphalassa upanissayaṃ disvā āgamaṇaṃ olokayamāno gandhakuṭipariveṇe nisīdi chabbaṇṇarasmiyo vissajjento. Tepi pānīyaṃ pivitvā āgantvā satthāraṃ vanditvā nisīdīmsu. Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kahaṃ gatātthā”ti pucchi. “Amhākaṃ gāmake uddhāraṃ sādhanatthāya, bhante”ti. “Kiṃ, upāsike tava sāmiko tuyhaṃ hitaṃ paṭikaṅkhati, upakāraṃ te karotī”ti. Bhante, ahaṃ imasmiṃ sasinehā, ayaṃ pana mayi nissineho, ajja mayā pabbataṃ disvā “sacāyaṃ pabbato suvaṇṇamayo assa, kiñci me dadeyyāsi”ti vutto “kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī”ti āha, evaṃ thaddhahadayo ayanti. “Upāsike, evaṃ nāmesa vadati, yadā pana tava guṇaṃ sarati, tadā sabbissariyaṃ te detī”ti vatvā “kathetha, bhante”ti tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa sabbakiccakārako amacco ahosi. Athekadivasaṃ rājā puttaṃ uparājānaṃ upaṭṭhānaṃ āgacchantāṃ disvā “ayaṃ mama antepure dubbheyyā”ti taṃ pakkosāpetvā “tāta, yāvāhaṃ jīvāmi, tāva nagare vasitūṃ na lacchasi, aññattha vasitvā mamaccayena rajjaṃ kārehi”ti āha. So “sādhū”ti pitaraṃ vanditvā jeṭṭhabhariyāya saddhiṃ nagarā nikkhamitvā paccantaṃ gantvā araññaṃ pavisitvā paṇṇasālaṃ māpetvā vanamūlaphalāphalehi yāpento vasi. Aparabhāge rājā kalamakāsi. Uparājā nakkhattaṃ olokento tassa kālakatabhāvaṃ ṇatvā bārāṇasiṃ āgacchanto antarāmagge ekaṃ pabbataṃ addasa. Atha naṃ bhariyā āha “sace, deva, ayaṃ

pabbato suvaṇṇamayo assa, dadeyyāsi me kiñcī”ti. “Kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī”ti. Sā “ahaṃ imasmiṃ sinehaṃ chindituṃ asakkontī araṇṇaṃ pāvisiṃ, ayaṅca evaṃ vadati, ativiya thaddhahadayo, rājā hutvāpi esa mayhaṃ kiṃ kalyāṇaṃ karissatī”ti anattamanā ahosi. So āgantvā rajje patitṭhito taṃ aggamahesitṭhāne ṭhapesi, idaṃ yasamattakameva adāsi. Uttari pana sakkārasammāno natthi, tassā atthibhāvampi na jānāti.

Bodhisatto “ayaṃ devī imassa raṇṇo upakārikā dukkhaṃ agaṇetvā araṇṇavāsaṃ vasi. Ayaṃ panetaṃ agaṇetvā aṇṇāhi saddhiṃ abhiramanto vicarati, yathā esā sabbissariyaṃ labhati, tathā karissāmī”ti cintetvā ekadivasam taṃ upasaṅkamitvā “mahādevi mayaṃ tumhākaṃ santikā piṇḍapātāmatampī na labhāma, kasmā amhesu pamajjittha, ativiya thaddhahadaya atthā”ti āha. “Tāta, sacāhaṃ attanā labheyyaṃ, tuyhampi dadeyyaṃ, alabhamānā pana kiṃ dassāmi, rājāpi mayhaṃ idāni kiṃ nāma dassati, so antarāmagge ‘imasmiṃ pabbate suvaṇṇamaye jāte mayhaṃ kiñci dassasī”ti vutto ‘kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī”ti āha, supericcajampi na pariccajī”ti. “Kiṃ pana raṇṇo santike imaṃ kathaṃ kathetuṃ sakkhissathā”ti? “Sakkhissāmi, tātā”ti. “Tena hi ahaṃ raṇṇo santike ṭhito pucchissāmi, tumhe katheyyāthā”ti. “Sādhu, tātā”ti. Bodhisatto deviyā raṇṇo upaṭṭhānaṃ āgantvā ṭhitakāle āha “nanu, ayye, mayaṃ tumhākaṃ santikā kiñci na labhāmā”ti? “Tāta, ahaṃ labhamānā tuyhaṃ dadeyyaṃ, ahameva kiñci na labhāmi, alabhamānā tuyhaṃ kiṃ dassāmi, rājāpi idāni mayhaṃ kiṃ nāma dassati, so araṇṇato āgamanakāle ekaṃ pabbataṃ disvā ‘sacāyaṃ pabbato suvaṇṇamayo assa, kiñci me dadeyyāsī”ti vutto ‘kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī”ti vadati, supericcajampi na pariccajī”ti etamatthaṃ dīpentī paṭhamam gāthamāha -

77. “Succajaṃ vata naccaji, vācāya adadaṃ giriṃ;
Kiñhi tassacajantassa, vācāya adada pabbata”nti.

Tattha succajaṃ vatāti sukhena cajituṃ sakkuṇeyyampi na caji. Adadanti vacanamattenāpi pabbataṃ adadamāno. Kiñhi tassacajantassāti tassa nāmetassa mayā yācitassa na cajantassa kiñhi cajeyya. Vācāya adada pabbatanti sacāyaṃ mayā yācito mama vacanena suvaṇṇamayampi hontaṃ taṃ pabbataṃ vācāya adada, vacanamattena adassāti attho.

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha -

78. “Yañhi kayirā tañhi vade, yaṃ na kayirā na taṃ vade;
Akarontaṃ bhāsamānaṃ, parijānanti paṇḍitā”ti.

Tassattho - yadeva hi paṇḍito puriso kāyena kareyya, taṃ vācāya vadeyya. Yaṃ na kayirā, na taṃ vadeyya, dātukāmo va dammīti vadeyya, na adātukāmoti adhippāyo. Kiṃkāraṇā? Yo hi “dassāmī”ti vatvāpi pacchā na dadāti, taṃ akarontaṃ kevalaṃ musā bhāsamānaṃ parijānanti paṇḍitā. Ayaṃ “dassāmī”ti vacanamattameva bhāsati, na pana deti, yañhi kho pana adinnampi vacanamatteneva dinnaṃ hoti, taṃ puretameva laddhaṃ nāma bhavissatīti evaṃ tassa musāvādivhāvaṃ parijānanti paṇḍitā, bālā pana vacanamatteneva tussantīti.

Taṃ sutvā devī raṇṇo añjaliṃ paggaḥetvā tatiyaṃ gāthamāha -

79. “Rājaputta namo tyatthu, sacce dhamme ṭhito caṣi;
Yassa te byasaṇaṃ patto, saccasmiṃ ramate mano”ti.

Tattha sacce dhammeti vacīsacce ca sabhāvadhamme ca. Byasanaṃ pattoti yassa tava raṭṭhā pabbājanīyasaṅkhātāṃ byasanaṃ pattopi mano saccasmimyeva ramati.

Evaṃ rañño guṇakathaṃ kathayamānāya deviyā taṃ sutvā bodhisatto tassā guṇakathaṃ kathento catutthaṃ gāthamāha -

80. “Yā daliddī daliddassa, aḍḍhā aḍḍhassa kittima;
Sā hissa paramā bhariyā, sahiraññassa itthiyo”ti.

Tattha kittimāti kittisampannāti attho. Sā hissa paramāti yā daliddassa sāmikassa daliddakāle sayampi daliddī hutvā taṃ na pariccajati. Aḍḍhassāti aḍḍhakāle aḍḍhā hutvā sāmikameva anuvattati, samānasukhadukkhāva hoti, sā hi tassa paramā uttamā bhariyā nāma. Sahiraññassa pana issariye ʘhitassa itthiyo nāma hontiyeva, anacchariyameva etanti.

Evañca pana vatvā bodhisatto “ayaṃ, mahārāja, tumhākaṃ dukkhitakāle araññe samānadukkhā hutvā vasi, imissā sammānaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti deviyā guṇaṃ kathesi. Rājā tassa vacanena deviyā guṇaṃ saritvā “paṇḍita, tava kathāyāhaṃ deviyā guṇaṃ anussari”nti vatvā tassā sabbissariyamadāsi. “Tayāhaṃ deviyā guṇaṃ sarāpito”ti bodhisattassapi mahantaṃ sakkāraṃ akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpattiṃphale patiṭṭhahimsu.

Tadā bārāṇasirājā ayaṃ kuṭumbiko ahosi, devī ayaṃ upāsikā, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosinti.

Succajajātakavaṇṇanā dasamā.

Pucimandavaggo dutiyo.

3. Kuṭidūsakavaggo

321. Kuṭidūsakajātakavaṇṇanā

Manussasseva te sīsanti idaṃ satthā jetavane viharanto mahākassapattherassa paṇṇasālajhāpakāṃ daharabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu pana rājagahe samuṭṭhitaṃ. Tadā kira thero rājagahaṃ nissāya araññakuṭiyaṃ viharati, tassa dve daharā upaṭṭhānaṃ karonti. Tesu eko therassa upakārako, eko dubbaco itarena kataṃ attanā katasadisāṃ karoti. Tena mukhodakādīsu upaṭṭhāpitesu therassa santikaṃ gantvā vanditvā “bhante, udakaṃ ʘhapitaṃ, mukhaṃ dhovathā”tiādīni vadati. Tena kālasseva vuṭṭhāya therassa pariveṇe sammaṭṭhe therassa nikkhamanavelāya ito cito ca paharanto sakalapariveṇaṃ attanā sammaṭṭhaṃ viya karoti. Vattasampanno cintesi “ayaṃ dubbaco mayā kataṃ attanā katasadisāṃ karoti, etassa saṭhakammaṃ pākāṃ karissāmī”ti.

Tasmiṃ antogāme bhutvā āgantvā niddāyanteva nhānodakaṃ tāpetvā piṭṭhikoṭṭhake ʘhapetvā aññaṃ aḍḍhanāḷimattaṃ udakaṃ uddhane ʘhapesi. Itaro pabujjhivāva gantvā usumaṃ uṭṭhahantaṃ disvā “udakaṃ tāpetvā koṭṭhake ʘhapitaṃ bhavissatī”ti therassa santikaṃ gantvā “bhante, nhānakoṭṭhake udakaṃ ʘhapitaṃ, nhāyathā”ti āha. Thero ‘nhāyissāmī’ti tena saddhimyeva āgantvā koṭṭhake udakaṃ aditvā

“kahaṃ udaka”nti pucchi. So vegena aggisālaṃ gantvā tucchabhājane uḷuṅkaṃ otāresi, uḷuṅko tucchabhājanassa tale paṭihato “tatā”ti saddamakāsi. Tato paṭṭhāya tassa “uḷuṅkasaddako”tveva nāmaṃ jātaṃ.

Tasmiṃ khaṇe itaro piṭṭhikoṭṭhakato udakaṃ āharitvā “nhāyatha, bhante”ti āha. Thero nhatvā āvajjento uḷuṅkasaddakassa dubbacabhāvaṃ ñatvā taṃ sāyaṃ therupaṭṭhānaṃ āgataṃ ovadi “āvuso, samaṇena nāma attanā katameva ‘kataṃ me’ti vattum vaṭṭati, aññathā sampajānamusāvādo hoti, ito paṭṭhāya evarūpaṃ mā akāsi”ti. So therassa kujjhivā punadivase therena saddhiṃ piṇḍāya gāmaṃ na pāvisi. Thero itareneva saddhiṃ pāvisi. Uḷuṅkasaddakopi therassa upaṭṭhākakulaṃ gantvā “bhante, thero kaha”nti vutte “aphāsukena vihāreyeva nisinno”ti vatvā “kiṃ, bhante, laddhum vaṭṭatī”ti vutte “idañcidañca dethā”ti gahetvā attano rucitaṭṭhānaṃ gantvā bhuñjitvā vihāraṃ agamāsi.

Punadivase thero taṃ kulaṃ gantvā nisīdi. Manussehi “kiṃ, bhante, ayyassa aphāsukaṃ, hiyyo kirattha vihāreyeva nisinnā, asukadahaṃ hatthe āhāraṃ pesayimha, paribhutto ayyenā”ti vutte thero tuṇhībhūtova bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ gantvā sāyaṃ therupaṭṭhānakāle āgataṃ āmantetvā “āvuso, asukagāme nāma asukakule ‘therassa idañcidañca laddhum vaṭṭatī’ti viññāpetvā kira te bhutta”nti vatvā “viññatti nāma na vaṭṭati, mā puna evarūpaṃ anācāraṃ carā”ti āha. So ettakena there āghātaṃ bandhitvā “ayaṃ hiyyopi udakamattaṃ nissāya mayā saddhiṃ kalahaṃ kari, idāni panassa upaṭṭhākānaṃ gehe mayā bhattamuṭṭhi bhuttāti asahanto puna kalahaṃ karoti, jānissāmissa kattabbayuttaka”nti punadivase there piṇḍāya pavitthe muggaraṃ gahetvā paribhogabhājanāni bhinditvā paṇṇasālaṃ jhāpetvā palāyi. So jīvamānova manussapeto hutvā sussitvā kālaṃ katvā avīcimahāniraye nibbatti. So tena kato anācāro mahājanassa majjhe pākaṭo jāto.

Athekacce bhikkhū rājagahā sāvatthiṃ gantvā sabhāgaṭṭhāne pattacīvaraṃ paṭisāmetvā satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kuto āgatatthā”ti pucchi. “Rājagahā, bhante”ti. “Ko tattha ovādadāyako ācariyo”ti. “Mahākassapaṭthero, bhante”ti. “Sukhaṃ, bhikkhave, kassapassā”ti. “Āma, bhante, therassa sukhaṃ, saddhivihāriko panassa ovāde dinne kujjhivā therassa paṇṇasālaṃ jhāpetvā palāyīti. Taṃ sutvā satthā “bhikkhave, kassapassa evarūpena bālena saddhiṃ caraṇato ekacariyāva seyyo”ti vatvā imaṃ dhammapade gāthamāha -

“Carañce nādhigaccheyya, seyyaṃ sadisamattano;
Ekacariyaṃ daḷhaṃ kayirā, natthi bāle sahāyatā”ti.

Idaṃca pana vatvā puna te bhikkhū āmantetvā “na, bhikkhave, idāneva so kuṭidūsako, pubbepi kuṭidūsakoyeva, na ca idāneva ovādadāyakassa kujjhati, pubbepi kujjhiyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto siṅgilasakuṇayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto attano manāpaṃ anovassakaṃ kulāvakaṃ katvā himavantapadese vasati. Atheko makkaṭo vassakāle acchinnadhāre deve vassante sītapīlito dante khādanto bodhisattassa avidūre nisīdi. Bodhisatto taṃ tathā kilamantaṃ disvā tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha -

81. “Manussasseva te sīsaṃ, hatthapādā ca vānara;
Atha kena nu vaṇṇena, agāraṃ te na vijjatī”ti.

Tattha vaṇṇenāti kāraṇena. Agāraṇti tava nivāsagehaṃ kena kāraṇena natthīti pucchi.

Taṃ sutvā vānaro dutiyaṃ gāthamāha -

- 82.** “Manussasseva me sīsaṃ, hatthapādā ca siṅgila;
Yāhu seṭṭhā manussesu, sā me paññā na vijjati”ti.

Tattha siṅgilāti taṃ sakuṇaṃ nāmenālapati. Yāhu seṭṭhā manussesūti yā manussesu seṭṭhāti kathenti, sā mama vicāraṇapaññā natthi. Sīsaḥatthapādakāyabalāni hi loke appamāṇaṃ, vicāraṇapaññāva seṭṭhā, sā mama natthi, tasmā me agāraṃ na vijjati.

Taṃ sutvā bodhisatto itaraṃ gāthādvayamāha -

83. “Anavaṭṭhitacittassa, lahucittassa dubbhino;
Niccaṃ addhuvasīlassa, sukhabhāvo na vijjati.
84. “So karassu ānubhāvaṃ, vītivattassu sīliyaṃ;
Sītavātaparittāṇaṃ, karassu kuṭavaṃ kapī”ti.

83-84. Tattha anavaṭṭhitacittassāti appaṭiṭṭhitacittassa. Dubbhinoti mittadubbhissa. Addhuvasīlassāti na sabbakālaṃ sīlarakkhakaṃ. So karassu ānubhāvanti so tvaṃ samma makkaṭa paññāya uppādanatthaṃ ānubhāvaṃ balaṃ upāyaṃ karohi. Vītivattassu sīliyanti attano dussīlabhāvasaṅkhātāṃ sīliyaṃ atikkamītvā sīlavā hoti. Kuṭavaṃ kapīti sītavātassa parittāṇasamatthaṃ attano kuṭavaṃ kulāvakaṃ ekaṃ vasanāgārakaṃ karohīti.

Makkaṭo cintesi “ayaṃ tāva attano anovassakaṭṭhāne nisinnabhāvena maṃ paribhāsati, na nisīdāpessāmi naṃ imasmiṃ kulāvake”ti. Tato bodhisattaṃ gaṇhitukāmo pakkhandi, bodhisatto uppatitvā aññattha gato. Makkaṭo kulāvakaṃ viddhaṃsetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ katvā pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā makkaṭo kuṭijhāpako ahosi, siṅgilasakuṇo pana ahameva ahosi”nti.

Kuṭidūsakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

322. Duddubhajātakavaṇṇanā

Duddubhāyati bhaddanteti idaṃ satthā jetavane viharanto aññatitthiye ārabba kathesi. Titthiyā kira jetavanassa samīpe tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne kaṇṭakāpassaye seyyaṃ kappenti, pañcātaṃ tapenti, nānappakāraṃ micchātaṃ caranti. Atha sambahulā bhikkhū sāvattthiyaṃ piṇḍāya caritvā jetavanaṃ āgacchantā antarāmagge te disvā gantvā satthāraṃ upasaṅkamītvā “atthi nu kho, bhante, aññatitthiyānaṃ vatasamādāne sāro”ti pucchimsu. Satthā “na, bhikkhave, tesāṃ vatasamādāne sāro vā viseso vā atthi, tañhi nighaṃsiyamānaṃ upaparikkhiyamānaṃ ukkārabhūmimaggasadiṣaṃ sasakassa duddubhasadiṣaṃ hotī”ti vatvā “duddubhasadiṣabhāvamassa mayaṃ na jānāma, kathetha no, bhante”ti tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīhayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto araṇṇe paṭivasati. Tadā pana pacchimasamuddasamīpe beluvamissakatālavanaṃ hoti. Tatreko sasako beluvarukkhamūle ekassa

tālagacchassa heṭṭhā vasati. So ekadivasam gocaram ādāya āgantvā tālapaṇṇassa heṭṭhā nipanno cintesi “sace ayam pathavī samvaṭṭeyya, kham nu kho gamissāmī”ti. Tasmim khaṇe ekaṃ beluvapakkaṃ tālapaṇṇassa upari pati. So tassa saddena “addhā pathavī samvaṭṭatī”ti uppatitvā pacchato anolokentova palāyi. Taṃ maraṇabhaya bhītaṃ vegena palāyantaṃ añño sasako disvā pucchi “kiṃ bho, ativiya bhīto palāyasī”ti. “Mā pucchi, bho”ti. So “kiṃ bho, kiṃ bho”ti pacchato dhāvateva. Itaro nivattitvā anolokentova “ettha pathavī samvaṭṭatī”ti āha. Sopi tassa pacchato palāyi. Evaṃ tamañño addasa, tamaññoti evaṃ sasakasahassaṃ ekato hutvā palāyi. Te ekopi migo disvā ekato hutvā palāyi. Eko sūkaro, eko gokaṇṇo, eko mahimso, eko gavayo, eko khaggo, eko byaggho, eko sīho, eko hatthī disvā “kimeta”nti pucchitvā “ettha pathavī samvaṭṭatī”ti vutte palāyi. Evaṃ anukkamena yojanamattaṃ tiracchānabalaṃ ahosi.

Tadā bodhisatto taṃ balaṃ palāyantaṃ disvā “kimeta”nti pucchitvā “ettha pathavī samvaṭṭatī”ti sutvā cintesi “pathavīsamvaṭṭanaṃ nāma na kadāci atthi, addhā etesaṃ kiñci dussutaṃ bhavissati, mayi kho pana ussukkaṃ anāpajante sabbe nassissanti, jīvitaṃ nesaṃ dassāmī”ti sīhavegena purato pabbatapādaṃ gantvā tikkhattuṃ sīhanādaṃ nadi. Te sīhabhayatajjitā nivattitvā piṇḍitā aṭṭhaṃsu. Sīho tesam antaraṃ pavisitvā “kimatthaṃ palāyathā”ti pucchi. “Pathavī samvaṭṭatī”ti. “Kena samvaṭṭamānā diṭṭhā”ti? “Hatthī jānantī”ti. Hatthī pucchi. Te “mayaṃ na jānāma, sīhā jānantī”ti vadiṃsu, sīhāpi “mayaṃ na jānāma, byagghā jānantī”ti, byagghāpi “mayaṃ na jānāma, khaggā jānantī”ti, khaggāpi “gavayā jānantī”ti, gavayāpi “mahimsā jānantī”ti, mahimsāpi “gokaṇṇā jānantī”ti, gokaṇṇāpi “sūkarā jānantī”ti, sūkarāpi “migā jānantī”ti, migāpi “mayaṃ na jānāma, sasakā jānantī”ti, sasakesu pucchiyamānesu “ayam kathetī”ti taṃ sasakaṃ dassesuṃ. Atha naṃ “evaṃ kira, samma, passasi pathavī samvaṭṭatī”ti pucchi. “Āma, sāmi mayā diṭṭhā”ti. “Kattha vasanto passasi”ti? “Pacchimasamuddasamīpe beluvamissakatālavane vasāmi. Ahañhi tattha beluvarukkhamūle tālagacche tālapaṇṇassa heṭṭhā nipanno cintesiṃ “sace pathavī samvaṭṭati, kham gamissāmī”ti, atha taṅkhaṇaṇṇeva pathaviyā samvaṭṭanasaddaṃ sutvā palātomhī”ti.

Sīho cintesi “addhā tassa tālapaṇṇassa upari beluvapakkaṃ patitvā duddubhāyanasaddamakāsi, svāyam taṃ saddaṃ sutvā ‘pathavī samvaṭṭatī’ti saññaṃ uppādetvā palāyi, tathato jānissāmī”ti. So taṃ sasakaṃ gahetvā mahājanaṃ assāsetvā “aham iminā diṭṭhatṭhāne pathaviyā samvaṭṭanabhāvaṃ vā asaṃvaṭṭanabhāvaṃ vā tathato jānitvā āgamissāmi, yāva mamāgamanā tumhe ettheva hothā”ti sasakaṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā sīhavegena pakkhanditvā tālavane sasakaṃ otāretvā “ehi tayā diṭṭhatṭhānaṃ dassehi”ti āha. “Na visahāmi sāmī”ti. “Ehi mā bhāyī”ti. So beluvarukkhaṃ upasaṅkamituṃ asakkonto avidūre ṭhatvā “idaṃ sāmī duddubhāyanatṭhāna”nti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha -

85. “Duddubhāyati bhaddante, yasmim dese vasāmahaṃ;
Ahampetaṃ na jānāmi, kimetaṃ duddubhāyatī”ti.

Tattha duddubhāyatīti duddubhasaddaṃ karoti. Bhaddanteti bhaddaṃ tava atthu. Kimetanti yasmim padese aham vasāmi, tattha duddubhāyati, ahampi na jānāmi “kiṃ vā etaṃ duddubhāyati, kena vā kāraṇena duddubhāyati, kevalaṃ duddubhāyanasaddaṃ assosi”nti.

Evam vutte sīho beluvarukkhamūlaṃ gantvā tālapaṇṇassa heṭṭhā sasakena nipannaṭṭhānañceva tālapaṇṇamatthake patitaṃ beluvapakkañca disvā pathaviyā asaṃvaṭṭanabhāvaṃ tathato jānitvā sasakaṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā sīhavegena khippaṃ migasaṅghānaṃ santikaṃ gantvā sabbaṃ pavattiṃ ārocetvā “tumhe mā bhāyathā”ti migagaṇaṃ assāsetvā vissajjesi. Sace hi tadā bodhisatto na bhaveyya, sabbe samuddaṃ pavisitvā nasseyyūṃ. Bodhisattaṃ pana nissāya sabbe jīvitāṃ labhiṃsūti.

86. “Beluvaṃ patitaṃ sutvā, duddubhanti saso javi;
Sasassa vacanaṃ sutvā, santattā migavāhinī.

87. “Appatvā padaviññāṇaṃ, paraghosānusārino;
Panādaparamā bālā, te honti parapattiyā.

88. “Ye ca sīlena sampannā, paññāyūpasame ratā;
Ārakā viratā dhīrā, na honti parapattiyā”ti. -

Imā tisso abhisambuddhagāthā.

86-88. Tattha beluvanti beluvapakkaṃ. Duddubhantīti evaṃ saddaṃ kurumānaṃ. Santattāti utrastā. Migavāhinīti anekasahassasaṅkhā migasenā. Padaviññāṇanti viññāṇapadaṃ, sotaviññāṇakoṭṭhāsaṃ apāpuṇitvāti attho. Te honti parapattiyāti te paraghosānusārino tameva paraghosasaṅkhātāṃ panādaṃ “parama”nti maññamānā bālā andhaputhujjanā viññāṇapadassa appattatāya parapattiyāva honti, paresaṃ vacanaṃ saddahitvā yaṃ vā taṃ vā karonti.

Sīlenāti ariyamaggena āgatasīlena samannāgatā. Paññāyūpasame ratāti maggeneva āgatapaññāya kilesūpasame ratā, yathā vā sīlena, evaṃ paññāyapi sampannā, kilesūpasame ratātipi attho. Ārakā viratā dhīrāti pāpakiriyato ārakā viratā paṇḍitā. Na hontīti te evarūpā sotāpannā pāpato oratabhāvena kilesūpasame abhiratabhāvena ca ekavāraṃ maggañāṇena paṭividdhadhammā aññesaṃ kathentānampi na saddahanti na gaṇhanti. Kasmā? Attano paccakkhattāti. Tena vuttaṃ -

“Assaddho akataññū ca, sandhicchedo ca yo naro;
Hatāvakāso vantāso, sa ve uttamaporiso”ti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā sīho ahameva ahosi”nti.

Duddubhajātakavaṇṇanā dutiyā.

323. Brahmadaṭṭajātakavaṇṇanā

Dvayaṃ yācanakoti idaṃ satthā āḷaviṃ nissāya aggāḷave cetiye viharanto kuṭikārasikkhāpadaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana heṭṭhā maṇikaṇṭhajātake āgatameva. Idha pana satthā “saccaṃ kira tumhe, bhikkhave, yācanabahulā viññattibahulā viharathā”ti vatvā “āma, bhante”ti vutte te bhikkhū garahitvā “bhikkhave, porāṇakapaṇḍitā pathavissarena raññā pavāritāpi paṇṇacchattañca ekapaṭalikaṃ upāhanayugañca yācitukāmā hirottappabhedanabhayena mahājanamajjhe akathetvā raho kathayiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kapilaraṭṭhe uttarapañcālanagare uttarapañcālarāje rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ nigamagāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā himavante uñchācariyāya vanamūlaphalāphalena yāpento ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ vicaranto uttarapañcālanagaraṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase bhikkhaṃ pariyesamāno nagaraṃ pavisitvā rājadvāraṃ sampāpuṇi. Rājā tassācāre ca vihāre ca pasīditvā mahātale nisīdāpetvā rājārahaṃ paṇṭabhojanaṃ bhojetvā paṭiññaṃ gahetvā uyyāneyeva vasāpesi. So nibaddhaṃ rājaghareyeva bhuñjanto vassānassa accayena himavantameva gantukāmo hutvā cintesi “mayhaṃ maggaṃ gacchantassa ekapaṭalikā upāhanā ceva paṇṇacchattañca laddhuṃ vaṭṭati, rājānaṃ yācissāmī”ti. So ekadivasaṃ rājānaṃ uyyānaṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ disvā “upāhanañca chattañca yācissāmī”ti cintetvā puna cintesi “paraṃ ‘imaṃ nāma dehī’ti yācanto rodati nāma, paropi ‘natthī’ti vadanto paṭirodati nāma, ‘mā kho pana maṃ rodantaṃ mahājano addasa, mā rājāna’nti raho paṭicchannaṭṭhāne ubhopi roditvā tuṇhī bhavissāmā”ti. Atha naṃ “mahārāja, raho paccāsīsāmī”ti āha. Rājā taṃ sutvā rājapurise apasakki. Bodhisatto “sace mayi yācante rājā na dassati, metti no bhijjissati, tasmā na yācissāmī”ti taṃ divasaṃ nāmaṃ gahetuṃ asakkonto “gaccha, tāva, mahārāja, punekadivasaṃ jānissāmī”ti āha.

Punekadivasaṃ rañño uyyānaṃ āgatakāle tatheva puna tathevāti evaṃ yācituṃ asakkontasseva dvādasa saṃvaccharāni atikkantāni. Tato rājā cintesi “mayhaṃ ayyo ‘mahārāja, raho paccāsīsāmī’ti vatvā parisāya apagatāya kiñci vattuṃ na visahati, vattukāmassevassa dvādasa vassāni atikkantāni, ciraṃ kho panassa brahmacariyaṃ carantassa ukkaṇṭhitvā bhoge bhuñjitukāmo rajjaṃ paccāsīsati maññe, rajjassa pana nāmaṃ gahetuṃ asakkonto tuṇhī hoti, ajja dānissāhaṃ rajjaṃ ādiṃ katvā yaṃ icchatī, taṃ dassāmī”ti. So uyyānaṃ gantvā vanditvā nisinna bodhisattena “raho paccāsīsāmī”ti vutte parisāya apagatāya taṃ kiñci vattuṃ asakkontaṃ āha “tumhe dvādasa vassāni ‘raho paccāsīsāmī’ti vatvā raho laddhāpi kiñci vattuṃ na sakkotha, ahaṃ vo rajjaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ pavāremi, nibbhayā hutvā yaṃ vo ruccati, taṃ yācathā”ti. “Mahārāja, yamahaṃ yācāmi, taṃ dassasī”ti? “Dassāmi, bhante”ti. “Mahārāja, mayhaṃ maggaṃ gacchantassa ekapaṭalikā upāhanā ca paṇṇacchattañca laddhuṃ vaṭṭatī”ti. “Ettakaṃ, bhante, tumhe dvādasa saṃvaccharāni yācituṃ na sakkothā”ti. “Āma, mahārājā”ti. “Kiṃkāraṇā, bhante, evamakatthā”ti. “Mahārāja, ‘imaṃ nāma me dehī’ti yācanto rodati nāma, ‘natthī’ti vadanto paṭirodati nāma. ‘Sace tvaṃ mayā yācito na dadeyyāsi, taṃ no roditapaṭiroditaṃ nāma mahājano mā passatū’ti etadatthaṃ raho paccāsīsāmī”ti vatvā ādito tisso gāthā abhāsi -

89. “Dvayaṃ yācanako rāja, brahmadatta nigacchati;
Alābhaṃ dhanalābhaṃ vā, evaṃdhammā hi yācanā.
90. “Yācanaṃ rodanaṃ āhu, pañcālānaṃ rathesabha;
Yo yācanaṃ paccakkhāti, tamāhu paṭirodanaṃ.
91. “Mā maddasaṃsu rodantaṃ, pañcālā susamāgatā;
Tuvaṃ vā paṭirodantaṃ, tasmā icchāmahaṃ raho”ti.

89-91. Tattha rāja brahmadattāti dvīhipi rājānaṃ ālapati. Nigacchatīti labhati vindati. Evaṃdhammāti evaṃsabhāvā. Āhūti paṇḍitā kathenti. Pañcālānaṃ rathesabhāti pañcālaraṭṭhassa issara rathapavara. Yo yācanaṃ paccakkhātīti yo pana yaṃ yācanaṃ “natthī”ti paṭikkhipati. Tamāhūti taṃ paṭikkhipanaṃ “paṭirodana”nti vadanti. Mā maddasaṃsūti tava raṭṭhavāsino pañcālā susamāgatā maṃ rodantaṃ mā addasaṃsūti.

Rājā bodhisattassa gāvalakkhaṇe pasīditvā varaṃ dadamāno catutthaṃ gāthamāha -

92. “Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ, gavaṃ sahasaṃ saha puṅgavena;
Ariyo hi ariyassa kathaṃ na dajjā, sutvāna gāthā tava dhammayuttā”ti.

Tattha rohiṇīnanti rattavaṇṇānaṃ. Ariyoti ācārasampanno. Ariyassāti ācārasampannassa. Kathaṃ na dajjāti kena kāraṇena na dadeyya. Dhammayuttāti kāraṇayuttā.

Bodhisatto pana “nāhaṃ, mahārāja, vatthukāmehi atthiko, yaṃ ahaṃ yācāmi, tadeva me dehī”ti ekapaṭalikā upāhanā ca paṇṇacchattañca gahetvā “mahārāja, appamatto hohi, dānaṃ dehi, sīlaṃ rakkhāhi, uposathakammaṃ karohī”ti rājānaṃ ovaditvā tassa yācantasseva himavantameva gato. Tattha abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Brahmadattajātakavaṇṇanā tatiyā.

324. Cammasāṭakajātakavaṇṇanā

Kalyāṇarūpo vatayanti idaṃ satthā jetavane viharanto cammasāṭakaṃ nāma paribbājakaṃ ārabha kathesi. Tassa kira cammameva nivāsanañca pārupanañca hoti. So ekadivasaṃ paribbājakārāmā nikkhamitvā sāvatthiyaṃ bhikkhāya caranto eḷakānaṃ yujjanaṭṭhānaṃ sampāpuṇi. Eḷako taṃ disvā paharitukāmo osakki. Paribbājako “esa mayhaṃ apacitiṃ dasseti”ti na paṭikkami. Eḷako vegenāgantvā taṃ ūrumhi paharitvā pātesi. Tassa taṃ asantapaggahaṇakāraṇaṃ bhikkhusaṅghe pākaṭaṃ ahosi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, cammasāṭakaparibbājako asantapaggahaṃ katvā vināsaṃ patto”ti satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa asantapaggahaṃ katvā vināsaṃ pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ vāṇijakule nibbattitvā vayappatto vaṇijjaṃ karoti. Tadā eko cammasāṭakaparibbājako bārāṇasiyaṃ bhikkhāya caranto eḷakānaṃ yujjanaṭṭhānaṃ patvā eḷakaṃ osakkantaṃ disvā “apacitiṃ me karoti”ti saññāya apaṭikkamitvā “imesaṃ ettakānaṃ manussānaṃ antare ayaṃ eko eḷako amhākaṃ guṇaṃ jānāti”ti tassa añjaliṃ paggaheṭvā ṭhitova paṭhamam gāthamāha -

93. “Kalyāṇarūpo vatayaṃ catuppado, subhaddako ceva supesalo ca;
Yo brāhmaṇaṃ jātimaṇṭūpapannaṃ, apacāyati meṇḍavaro yasassī”ti.

Tattha kalyāṇarūpoti kalyāṇajātiko. Supesaloti suṭṭhu piyasīlo. Jātimantūpapannanti jātiyā ca mantehi ca sampannaṃ. Yasassīti vaṇṇabhaṇanametaṃ.

Tasmiṃ khaṇe āpaṇe nisinno paṇḍitavāṇiyo taṃ paribbājakaṃ nisedhento dutiyaṃ gāthamāha -

- 94.** “Mā brāhmaṇa ittaradassanena, vissāsamāpajji catuppadassa;
Daḷhappahāraṃ abhikaṅkhamāno, avasakkatī dassati suppahāra”nti.

Tattha ittaradassanenāti khaṇikadassanena.

Tassa paṇḍitavāṇijassa kathentasseva so meṇḍako vegenāgantvā ūrumhi paharivā taṃ tattheva vedanāppattaṃ katvā pātesi. So paridevamāno nipajji. Satthā taṃ kāraṇaṃ pakāsento tatiyaṃ gāthamāha -

- 95.** “Ūruṭṭhi bhaggaṃ vaṭṭito khāribhāro, sabbañca bhaṇḍaṃ brāhmaṇassa bhinnaṃ;
Ubhopi bāhā paggayha kandati, atidhāvatha haññate brahmacārī”ti.

Tassattho - bhikkhave, tassa paribbājakassa ūruṭṭhikaṃ bhaggaṃ, khāribhāro vaṭṭito pavaṭṭito, tasmiṃ pavaṭṭamāne yaṃ tattha tassa brāhmaṇassa upakaraṇabhaṇḍaṃ, tampi sabbaṃ bhinnaṃ, sopi ubho bāhā ukkhipitvā parivāretvā ṭhitaparisaṃ sandhāya “abhidhāvatha, haññate brahmacārī”ti vadanto kandati rodati paridevatīti.

Paribbājako catutthaṃ gāthaṃ āha -

- 96.** “Evaṃ so nihato seti, yo apūjaṃ pasamsati;
Yathāhamajja pahato, hato meṇḍena dummatī”ti.

Tattha apūjanti apūjanīyaṃ. Yathāhamajjāti yathā ahaṃ ajja asantapaggahaṃ katvā ṭhito meṇḍena daḷhappahārena pahato ettheva mārito. Dummatīti duppañño. Evaṃ yo aññopi asantapaggahaṃ karissati, sopi ahaṃ viya dukkhaṃ anubhavissatīti so paridevanto tattheva jīvitakkhayaṃ pattoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā cammasāṭako etarahi cammasāṭako ahosi, paṇḍitavāṇiyo pana ahameva ahosi”nti.

Cammasāṭakajātakavaṇṇanā catutthā.

325. Godharājajātakavaṇṇanā

Samaṇaṃ taṃ maññamānoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idhāpi bhikkhū taṃ bhikkhuṃ ānetvā “ayaṃ, bhante, bhikkhu kuhako”ti satthu dassetuṃ. Satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto godhayoniyāṃ nibbattitvā vayappatto kāyabalena sampanno araññe vasati. Eko dusīlatāpasopi tassa avidūre paṇṇasālaṃ māpetvā vāsaṃ kappesi. Bodhisatto gocarāya caranto taṃ disvā “sīlavantatāpasassa paṇṇasālā bhavissatī”ti tattha gantvā taṃ vanditvā attano vasanaṭṭhānameva gacchati. Athekadivasāṃ so kūṭatāpaso upaṭṭhākakule sampāditaṃ madhuramaṃsaṃ labhitvā “kiṃ maṃsaṃ nāmeta”nti pucchitvā “godhamāṃsa”nti sutvā rasataṇhāya abhibhūto “mayhaṃ assamapadaṃ nibaddhaṃ

āgacchamānaṃ godhaṃ māretvā yathāruci pacitvā khādissāmī”ti
sappidadhikaṭukabhaṇḍādīni gahetvā tattha gantvā muggaraṃ gahetvā kāsāvena
paṭicchādetvā bodhisattassa āgamaṃ olokeno paṇṇasāladvāre upasantūpasanto
viya nisīdi.

So āgantvā taṃ paduṭṭhindriyaṃ disvā “iminā amhākaṃ sajātikamaṃsaṃ khāditaṃ
bhavissati, pariggaṇhissāmi na”nti adhovāte ṭhatvā sarīragandhaṃ ghāyitvā
sajātimaṃsassa khāditabhāvaṃ ñatvā tāpasam anupagamma paṭikkamitvā cari.
Tāpasopi tassa anāgamanabhāvaṃ ñatvā muggaraṃ khipi, muggaro sarīre apatitvā
naṅguṭṭhakoṭiṃ pāpuṇi. Tāpaso “gaccha viraddhosmī”ti āha. Bodhisatto “maṃ tāva
viraddhosi, cattāro pana apāye na viraddhosī”ti vatvā palāyitvā caṅkamanakoṭiyaṃ
ṭhitaṃ vammikaṃ pavisitvā aññena chiddena sīsaṃ nīharitvā tena saddhiṃ
sallapanto dve gāthā abhāsi -

97. “Samaṇaṃ taṃ maññaṃāno, upagacchimasaññaṃataṃ;
So maṃ daṇḍena pāhāsi, yathā assamaṇo tathā.

98. “Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā;
Abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasi”ti.

Tattha asaṇñaṃtanti ahaṃ kāyādīhi asaṇñaṃataṃ assamaṇameva samānaṃ taṃ
“samaṇo eso”ti samitapāpatāya samaṇaṃ maññaṃāno upagacchiṃ. Pāhāsīti pahari.
Ajinasāṭiyāti ekaṃsaṃ katvā pārutena ajinacammena tuyhaṃ ko attho. Abbhantaraṃ
te gahananti tava sarīrabbhantaraṃ visapūrā viya alābu, gūthapūro viya āvāṭo,
āsīvisapūro viya vammiko kilesagahanaṃ. Bāhiranti kevalaṃ bahisarīraṃ parimajjasi,
taṃ antopharusatāya bahimaṭṭhatāya hatthilaṇḍaṃ viya assalaṇḍaṃ viya ca hotīti.

Taṃ sutvā tāpaso tatiyaṃ gāthamāha -

99. “Ehi godha nivattassu, bhuñja sālīnamodanaṃ;
Telaṃ loṇaṇca me atthi, pahūtaṃ mayha pipphalī”ti.

Tattha pahūtaṃ mayha pipphalīti na kevalaṃ sālīnamodanaṃ telaloṇameva,
hiṅgujīrakasiṅgiveralasunaṃamaricapipphalippabhedam kaṭukabhaṇḍampi mayhaṃ
bahu atthi, tenābhisaṅkhataṃ sālīnamodanaṃ bhuñjāhīti.

Taṃ sutvā bodhisatto catutthaṃ gāthamāha -

100. “Esa bhiyyo pavekkhāmi, vammikaṃ sataporisaṃ;
Telaṃ loṇaṇca kittesi, ahitaṃ mayha pipphalī”ti.

Tattha pavekkhāmīti pavisissāmi. Ahitanti yaṃ etaṃ tava kaṭukabhaṇḍasaṅkhātāṃ
pipphali, etaṃ mayhaṃ ahitaṃ asappāyanti.

Evaṇca pana vatvā “are, kūṭajaṭila, sace idha vasissasi, gocaragāme manusseheva
taṃ ‘ayaṃ coro’ti gāhāpetvā vippakāraṃ pāpessāmi, sīghaṃ palāyassū”ti santajjesi.
Kūṭajaṭilo tato palāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kūṭajaṭilo
ayaṃ kuhakabhikkhu ahoṣi, godharājā pana ahameva ahoṣi”nti.

Godharājajātakavaṇṇanā pañcamā.

326. Kakkārujātakavaṇṇanā

Kāyena yo nāvahareti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. Tassa hi saṅghaṃ bhinditvā gatassa aggasāvakehi saddhiṃ parisāya pakkantāya uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggañchi. Atha bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto musāvādaṃ katvā saṅghaṃ bhinditvā idāni gilāno hutvā mahādukkhaṃ anubhoti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa musāvādīyeva, na cesa idāneva musāvādaṃ katvā mahādukkhaṃ anubhoti, pubbepi anubhosiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tāvatimsabhavane aññataro devaputto ahosi. Tena kho pana samayena bārāṇasiyaṃ mahāussavo ahosi. Bahū nāgā ca supaṇṇā ca bhūmaṭṭhakā ca devā āgantvā ussavaṃ olokayimṃsu. Tāvatimsabhavanatopi cattāro devaputtā kakkārūni nāma dibbapupphāni tehi katacumbaṭakaṃ piḷandhitvā ussavadassanaṃ āgamimṃsu. Dvādasayojanikaṃ bārāṇasinagaraṃ tesam pupphānaṃ gandhena ekagandhaṃ ahosi. Manussā “imāni pupphāni kena piḷandhitāni”ti upadhārentā vicaranti. Te devaputtā “amhe ete upadhārenti”ti ñatvā rājaṅgaṇe uppatitvā mahantena devānubhāvena ākāse aṭṭhaṃsu. Mahājano sannipati, rājāpi saddhiṃ uparājādīhi agamāsi. Atha ne “kataradevalokato, sāmi, āgacchathā”ti pucchimṃsu. “Tāvatimsadevalokato āgacchāmā”ti. “Kena kammena āgatathā”ti. “Ussavadassanathāyā”ti. “Kim pupphāni nāmetāni”ti? “Dibbakakkārupupphāni nāmā”ti. “Sāmi, tumhe devaloke aññāni piḷandheyyātha, imāni amhākaṃ dethā”ti. Devaputtā “dibbakakkārupupphāni mahānubhāvāni devānaññeva anucchavikāni, manussaloke lāmakānaṃ duppaññānaṃ hīnādhimuttikānaṃ dussīlānaṃ nānucchavikāni. Ye pana manussā imehi ca imehi ca guṇehi samannāgatā, tesam etāni anucchavikāni”ti āhaṃsu.

Evañca pana vatvā tesu jeṭṭhakadevaputto paṭhamam gāthamāha -

101. “Kāyena yo nāvahare, vācāya na musā bhaṇe;
Yaso laddhā na majjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho - yo kāyena parassa santakaṃ tiṇasalākampi nāvaharati, vācāya jīvitaṃ pariccajamānopi musāvādaṃ na bhaṇati. Desanāsīsamevetam, kāyadvāravacīdvāramanodvārehi pana yo dasapi akusalakammapathe na karotīti ayamettha adhippāyo. Yaso laddhāti issariyañca labhitvā yo issariyamadamatto satim viṣajjetvā pāpakammaṃ na karoti, sa ve evarūpo imehi guṇehi yutto puggalo imaṃ dibbapupphaṃ arahati. Tasmā yo imehi guṇehi samannāgato, so imāni pupphāni yācituṃ arahati, tassa dassāmīti.

Tam sutvā purohito cintesi “mayham imesu guṇesu ekopi natthi, musāvādaṃ pana vatvā etāni pupphāni gahetvā piḷandhissāmi, evam maṃ mahājano ‘guṇasampanno aya’nti jānissatī”ti. So “ahaṃ etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni pupphāni āharāpetvā piḷandhitvā dutiyaṃ devaputtaṃ yāci. So dutiyaṃ gāthamāha -

102. “Dhammena vittameseyya, na nikatyā dhanaṃ hare;
Bhoge laddhā na majjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho - dhammena parisuddhājīvena suvaṇṇarajatādivittam pariyeseyya. Na nikatyāti na vañcanāya dhanam hareyya, vatthābharaṇādi ke bhoge labhivā pamādam nāpajjeyya, evarūpo imāni pupphāni arahatīti.

Purohito “aham etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni āharāpetvā piḷandhitvā tatiyaṃ devaputtam yāci. So tatiyaṃ gāthamāha -

103. “Yassa cittaṃ ahāliddam, saddhā ca avirāginī;
Eko sādum na bhuñjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho - yassa puggalassa cittaṃ ahāliddam haliddirāgo viya khippaṃ na virajjati, thirameva hoti. Saddhā ca avirāginīti kammaṃ vā vipākaṃ vā okappanīyassa vā puggalassa vacanaṃ saddahitvā appamattakeneva na virajjati na bhijjati. Yo yācake vā aññe vā saṃvibhāgārahe puggale bahi katvā ekakova sādurasabhojanaṃ na bhuñjati, nesaṃ saṃvibhajivā bhuñjati, so imāni pupphāni arahatīti.

Purohito “aham etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni pupphāni āharāpetvā piḷandhitvā catuttham devaputtam yāci. So catuttham gāthamāha -

104. “Sammukhā vā tirokkhā vā, yo sante na paribhāsati;
Yathāvādī tathākārī, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho - yo puggalo sammukhā vā parammukhā vā sīlādiguṇayutte sante uttamapaṇḍitapurise na akkosati na paribhāsati, yaṃ vācāya vadati, tadeva kāyena karoti, so imāni pupphāni arahatīti.

Purohito “aham etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tānipi āharāpetvā piḷandhi. Cattāro devaputtā cattāri pupphacumbaṭakāni purohitassa datvā devalokameva gatā. Tesam gatakāle purohitassa sīse mahatī vedanā uppajji, tikhiṇasikharena nimmathitaṃ viya ca ayapaṭṭena piḷitaṃ viya ca sīsam ahosi. So vedanāppatto aparāparaṃ parivattamāno mahāsaddena viravi, “kimeta”nti ca vutte “aham mamabbhantare avijjamāneyeva guṇe ‘atthī’ti musāvādam katvā te devaputte imāni pupphāni yāciṃ, harathetāni mama sīsato”ti āha. Tāni harantāpi haritum nāsakkhiṃsu, ayapaṭṭena baddhāni viya ahesum. Atha naṃ ukkhipivā gehaṃ nayiṃsu. Tattha tassa viravantassa satta divasā vītivattā.

Rājā amacce āmantetvā “dussīlabrāhmaṇo marissati, kiṃ karomā”ti āha. “Deva, puna ussavaṃ kārema, devaputtā puna āgacchissantī”ti. Rājā puna ussavaṃ kāresi. Devaputtā puna āgantvā sakalanagaraṃ pupphagandhena ekagandham katvā tatheva rājaṅgaṇe aṭṭhaṃsu, mahājano sannipatitvā dussīlabrāhmaṇam ānetvā tesam purato uttānam nipajjāpesi. So “jīvitaṃ me detha, sāmī”ti devaputte yāci. Devaputtā “tuyham dussīlassa pāpadhammassa ananucchavikānevetāni pupphāni, tvam pana ‘amhe vañcessāmī’ti saññī ahosi, attano musāvādaphalam laddha”nti mahājanamajjhe dussīlabrāhmaṇam garahitvā sīsato pupphacumbaṭakam apanetvā mahājanassa ovādam datvā sakaṭṭhānameva agamaṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi - “tadā brāhmaṇo devadatto ahosi, tesu devaputtesu eko kassapo, eko moggallāno, eko sārīputto, jeṭṭhakadevaputto pana ahameva ahosi”nti.

Kakkārujātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

327. Kākavatījātakavaṇṇanā

Vāti cāyaṃ tato gandhoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tadā hi satthā taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchi. “Saccaṃ, bhante”ti. “Kasmā ukkaṇṭhito”ti? “Kilesavasena, bhante”ti. “Bhikkhu mātugāmo nāma arakkhiyo, na sakkā rakkhituṃ, porāṇakapaṇḍitā pana mātugāmaṃ mahāsamuddamajjhe simbalirukkhavimāne vasāpentāpi rakkhituṃ nāsakkhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimiṃ nibbattitvā vayappatto pitu accayena rajjaṃ kāresi. Kākavatī nāmassa aggamaheṣī ahosi abhirūpā devaccharā viya. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana atītavatthu kuṇālaajātake āvi bhavissati. Tadā paneko supaṇṇarājā manussavesena āgantvā rañṇā saha jūtaṃ kīlanto kākavatiyā aggamaheṣiyā paṭibaddhacitto taṃ ādāya supaṇṇabhavanaṃ netvā tāya saddhiṃ abhirami. Rājā deviṃ apassanto naṭakuveraṃ nāma gandhabbaṃ “tvaṃ vicināhi na”nti āha. So taṃ supaṇṇarājānaṃ pariggahetvā ekasmiṃ sare erakavane nipajjitvā tato supaṇṇassa gamanakāle pattantare nisīditvā supaṇṇabhavanaṃ patvā pattantarato nikkhamitvā tāya saddhiṃ kilesasaṃsaggaṃ katvā puna tasseva pattantare nisinno āgantvā supaṇṇassa rañṇā saddhiṃ jūtakīlanakāle attano vīṇaṃ gahetvā jūtamaṇḍalaṃ gantvā rañṇo santike ṭhito gītavasena paṭhamam gāthamāha -

105. “Vāti cāyaṃ tato gandho, yattha me vasatī piyā;
Dūre ito hi kākavatī, yattha me nirato mano”ti.

Tattha gandhoti tassā dibbagandhavilittāya sarīragandho. Yattha meti yattha supaṇṇabhavane mama piyā vasati, tato iminā saddhiṃ katakāyasasaṃsaggāya tassā imassa kāyena saddhiṃ āgato gandho vāyatīti adhippāyo. Dūre itoti imamhā ṭhānā dūre. Hi-kāro nipātamatto. Kākavatīti kākavatī devī. Yattha meti yassā upari mama mano nirato.

Taṃ sutvā supaṇṇo dutiyaṃ gāthamāha -

106. “Kathaṃ samuddamatarī, kathaṃ atari kepukaṃ;
Kathaṃ satta samuddāni, kathaṃ simbalimāruhi”ti.

Tassattho - tvaṃ imaṃ jambudīpasamuddaṃ tassa parato kepukaṃ nāma nadiṃ pabbatantaresu ṭhitāni satta samuddāni ca kathaṃ atari, kenupāyena tiṇṇo satta samuddāni atikkamitvā ṭhitaṃ amhākaṃ bhavanaṃ simbalirukkhañca kathaṃ āruhīti.

Taṃ sutvā naṭakuvero tatiyaṃ gāthamāha -

107. “Tayā samuddamatarī, tayā atari kepukaṃ;
Tayā satta samuddāni, tayā simbalimāruhi”nti.

Tattha tayāti tayā karaṇabhūtena tava pattantare nisinno ahaṃ sabbametaṃ akāsinti attho.

Tato supaṇṇarājā catutthaṃ gāthamāha -

108. “Dhiratthu maṃ mahākāyaṃ, dhiratthu maṃ acetanaṃ;
Yattha jāyāyaṃ jāraṃ, āvahāmi vahāmi cā”ti.

Tattha dhiratthu manti attānaṃ garahanto āha. Acetananti mahāsārīratāya lahubhāvagarubhāvassa ajānanatāya acetanaṃ. Yatthāti yasmā. Idaṃ vuttaṃ hoti - yasmā ahaṃ attano jāyāya jāraṃ imaṃ gandhabbaṃ pattantare nisinnaṃ ānento āvahāmi nento ca vahāmi, tasmā dhiratthu manti. So taṃ ānetvā bārāṇasirañño datvā puna nagaraṃ nāgamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā naṭakuvero ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, rājā pana ahameva ahosinti.

Kākavatījātakavaṇṇanā sattamā.

328. Ananusociyajātakavaṇṇanā

Bahūnaṃ vijjatī bhotīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ matabhariaṃ kuṭumbikaṃ ārabba kathesi. So kira bhariyāya matāya na nhāyi na pivi na limpi na bhuñji, na kammante payojesi, aññadatthu sokābhibhūto ālāhanaṃ gantvā paridevamāno vicari. Abbhantare panassa kuṭe padīpo viya sotāpattimaggassa upanissayo jalati. Satthā paccūsasamaye lokaṃ olokento taṃ disvā “imassa maṃ ṭhapetvā añño koci sokaṃ nīharitvā sotāpattimaggassa dāyako natthi, bhavissāmissa avassayo”ti pacchābhattaṃ piṇḍapāṭapaṭikkanto pacchāsamaṇaṃ ādāya tassa gehadvāraṃ gantvā kuṭumbikena sutāgamano katapaccuggamanādisakkāro paññattāsane nisinno kuṭumbikaṃ āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisinnaṃ “kiṃ, upāsaka, cintesī”ti pucchitvā “āma, bhante, bhariyā me kālakatā, tamahaṃ anusocanto cintemī”ti vutte “upāsaka, bhijjanadhammaṃ nāma bhijjati, tasmīṃ bhinne na yuttaṃ cintetuṃ, porāṇakapaṇḍitāpi bhariyāya matāya ‘bhijjanadhammaṃ bhijjati’ti na cintayimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari. Atītavatthu dasakanipāte cūḷabodhiajātake āvi bhavissati, ayaṃ panettha saṅkhepo.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā mātāpitūnaṃ santikaṃ agamāsi. Imasmīṃ jātake bodhisatto komārabrahmacārī ahosi. Athassa mātāpitāro “tava dārikapariyesanaṃ karomā”ti ārocayimsu. Bodhisatto “na mayhaṃ gharāvāsenattho, ahaṃ tumhākaṃ accayena pabbajissāmī”ti vatvā tehi punappunaṃ yācito ekaṃ kañcanarūpakaṃ kāretvā “evarūpaṃ kumārikaṃ labhamāno gaṇhissāmī”ti āha. Tassa mātāpitāro taṃ kañcanarūpakaṃ paṭicchannayāne āropetvā “gacchatha jambudīpatalaṃ vicarantā yattha evarūpaṃ brāhmaṇakumārikaṃ passatha, tattha imaṃ kañcanarūpakaṃ datvā taṃ ānethā”ti mahantena parivārena manusse pesesuṃ.

Tasmīṃ pana kāle eko puññavā satto brahmalokato cavitvā kāsiraṭṭheyeva nigamaḡāme asītikoṭivibhavassa brāhmaṇassa gehe kumārikā hutvā nibbatti, “sammillāhāsini”tissā nāmaṃ akaṃsu. Sā soḷasavassakāle abhirūpā ahosi pāsādikā devaccharappaṭibhāḡā sabbaṅgasampannā. Tassāpi kilesavasena cittaṃ nāma na uppannapubbaṃ, accantabrahmacārīni ahosi. Kañcanarūpakaṃ ādāya vicarantā manussā taṃ ḡamaṃ pāpuṇimsu. Tattha manussā taṃ disvā “asukabrāhmaṇassa dhītā sammillāhāsini kiṃkāraṇā idha ṭhitā”ti āhaṃsu. Manussā taṃ sutvā brāhmaṇakulaṃ gantvā sammillāhāsiniṃ vāresuṃ. Sā “ahaṃ tumhākaṃ accayena pabbajissāmi, na me gharāvāsenattho”ti mātāpitūnaṃ sāsanaṃ pesesi. Te “kiṃ

karosi kumārike’’ti vatvā kañcanarūpakam gahetvā tam mahantena parivārena pesayiṃsu. Bodhisattassa ca sammillahāsiniyā ca ubhinnampi anicchantānaññeva maṅgalaṃ karimṃsu. Te ekagabbhe vasamānā ekasmiṃ sayane sayantāpi na aññamaññaṃ kilesavasena olokayiṃsu, dve bhikkhū dve brāhmāno viya ca ekasmiṃ tḥāne vasiṃsu.

Aparabhāge bodhisattassa mātāpitāro kālamakamṃsu. So tesam sarīrakiccaṃ katvā sammillahāsiniṃ pakkosāpetvā ‘‘bhadde, mama kulasantakā asītikoṭiyo, tava kulasantakā asītikoṭiyoti imaṃ ettakam dhanam gahetvā imaṃ kuṭumbaṃ paṭipajjāhi, aham pabbajissāmī’’ti āha. ‘‘Ayyaputta, tayi pabbajante ahampi pabbajissāmi, na sakkomi tam jahitu’’nti. ‘‘Tena hi ehī’’ti sabbam dhanam dānamukhe vissajjetvā khelaṇḍaṃ viya sampattiṃ pahāya himavantaṃ pavisitvā ubhopi tāpasapabbajam pabbajitvā vanamūlaphalāhārā tattha ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya himavantaṃ otaritvā anupubbena bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasiṃsu.

Tesam tattha vasantānaṃ sukhumālāya paribbājikāya nirojam missakabhattaṃ paribhuñjantiyā lohitapakkhandikābādho uppajji. Sā sappāyabhesajjam alabhamānā dubbalā ahosi. Bodhisatto bhikkhācāraṇelāya tam pariggahetvā nagaradvāram netvā ekissā sālāya phalake nipajjāpetvā sayam bhikkhāya pāvisi. Sā tasmim anikkhanteyeva kālamakāsi. Mahājano paribbājikāya rūpasampattiṃ disvā parivāretvā rodati paridevati. Bodhisatto bhikkham caritvā āgato tassā matabhāvaṃ ṇatvā ‘‘bhijjanadhammaṃ bhijjati, sabbe saṅkhārā aniccā evaṃgatikāyevā’’ti vatvā tāya nipannaphalakeyeva nisīditvā missakabhojanaṃ bhuñjitvā mukham vikkhālesi. Parivāretvā tḥitamahājano ‘‘ayaṃ te, bhante, paribbājikā kiṃ hotī’’ti pucchi. ‘‘Gihikāle me pādapāricārikā ahosī’’ti. ‘‘Bhante, mayaṃ tāva na saṅtḥāma rodāma paridevāma, tumhe kasmā na rodathā’’ti? Bodhisatto ‘‘jīvamānā tāva esā mama kiñci hoti, idāni paralokasamaṅgitāya na kiñci hoti, maraṇavasam gatā, aham kissa rodāmī’’ti mahājanassa dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi -

109. ‘‘Bahūnaṃ vijjatī bhotī, tehi me kiṃ bhavissati;
Tasmā etaṃ na socāmi, piyaṃ sammillahāsiniṃ.
110. ‘‘Tam tam ce anusoceyya, yaṃ yaṃ tassa na vijjati;
Attāmanamusoceyya, sadā maccuvasaṃ patam.
111. ‘‘Na heva tḥitam nāsīnaṃ, na sayānaṃ na paddhagum;
Yāva byāti nimisati, tatrāpi rasatī vayo.
112. ‘‘Tatthattani vatappaddhe, vinābhāve asaṃsaye;
Bhūtaṃ sesaṃ dayitabbaṃ, vītaṃ ananusociya’’nti.

109-112. Tattha bahūnaṃ vijjatī bhotīti ayaṃ bhotī amhe chaḍḍetvā idāni aññesaṃ bahūnaṃ matakasattānaṃ antare vijjati atthi upalabbhati. Tehi me kiṃ bhavissatīti tehi matakasattehi saddhiṃ vattamānā idānevesā mayhaṃ kiṃ bhavissati, tehi vā matakasattehi atirekasambandhavasenesā mayhaṃ kiṃ bhavissati, kā nāma bhavissati, kiṃ bhariyā, udāhu bhaginīti? ‘‘Tehi meka’’ntipi pāṭho, tehi matakahehi saddhiṃ idampi me kaḷevaram ekaṃ bhavissatīti attho. Tasmāti yasmā esā matakesu saṅkham gatā, mayhaṃ sā na kiñci hoti, tasmā etaṃ na socāmi.

Yaṃ yaṃ tassāti yaṃ yaṃ tassa anusocanakassa sattassa na vijjati natthi, mataṃ niruddhaṃ, taṃ taṃ sace anusoceyyāti attho. “Yassā”tipi pāṭho, yaṃ yaṃ yassa na vijjati, taṃ taṃ so anusoceyyāti attho. Maccuvasaṃ patanti evaṃ sante niccaṃ maccuvasaṃ patantaṃ gacchantaṃ attānameva anusoceyya, tenassa asocanakāloyeva na bhaveyyāti attho.

Tatīyagāthāya na heva ṭhitāṃ nāsīnaṃ, na sayānaṃ na paddhagunti kañci sattaṃ āyusañkhāro anugacchatīti pāṭhaseso. Tattha paddhagunti parivattetvā caramānaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - ime satta catūsupi iriyāpathesu pamattā viharanti, āyusañkhārā pana rattiñca divā ca sabbiriyāpathesu appamattā attano khayagamanakammameva karontīti. Yāva byātīti yāva ummisati. Ayañhi tasmīṃ kāle vohāro. Idaṃ vuttaṃ hoti - yāva ummisati ca nimisati ca, tatrāpi evaṃ appamattake kāle imesaṃ sattānaṃ rasatī vayo, tīsu vayesu so so vayo hāyateva na vaḍḍhatīti.

Tatthattani vatappaddheti tattha vata attani paddhe. Idaṃ vuttaṃ hoti tasmīṃ vata evaṃ rasamāne vaye ayaṃ “attā”ti sañkhaṃ gato attabhāvo paddho hoti, vayena aḍḍho upaḍḍho aparipuñṇova hoti. Evaṃ tattha imasmīṃ attani paddhe yo cesa tattha tattha nibbattānaṃ sattānaṃ vinābhāvo asaṃsayo, tasmīṃ vinābhāvepi asaṃsaye nissaṃsaye yaṃ bhūtaṃ sesaṃ amataṃ jīvamānaṃ, taṃ jīvamānameva dayitabbaṃ piyāyitabbaṃ mettāyitabbaṃ, “ayaṃ satto arogo hotu abyāpajjo”ti evaṃ tasmīṃ mettābhāvanā kātabbā. Yaṃ panetaṃ vītaṃ vigataṃ mataṃ, taṃ ananusociyaṃ na anusocitabbanti.

Evaṃ mahāsatto catūhi gāthāhi aniccākāraṃ dīpento dhammaṃ desesi. Mahājano paribbājikāya sarīrakiccaṃ akāsi. Bodhisatto himavantameva pavisitvā jhānābhīññāsamāpattiyo nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā sammillāhāsini rāhulamātā ahosi, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Ananusociyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

329. Kālabāhujātakavaṇṇanā

Yaṃ annapānassāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto hatalābhasakkāraṃ devadattaṃ ārabba kathesi. Devadattena hi tathāgate aṭṭhānakopaṃ bandhitvā dhanuggaheṣu payojitesu nālāgirivissajjanena tassa doso pākaṭo jāto. Athassa paṭṭhapitāni dhuvabhaddāni manussā na karimṣu, rājāpi naṃ na olokesi. So hatalābhasakkāro kulesu viññāpetvā bhuñjanto vicari. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto ‘lābhasakkāraṃ uppādessāmī’ti uppannampi thiraṃ kātuṃ nāsakkhī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa hatalābhasakkāro ahosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ dhanañjaye rajjaṃ kārente bodhisatto rādho nāma suko ahosi mahāsarīro paripuñṇagatto, kaniṭṭho panassa poṭṭhapādo nāma. Eko luddako te dvepi jane bandhitvā netvā bārāṇasirañño adāsi. Rājā ubhopi te suvaṇṇapañjare pakkhipitvā suvaṇṇataṭṭakena madhulāje khādāpento sakkharodakaṃ pāyento paṭijaggi. Sakkāro ca mahā ahosi, lābhagayasaggappattā ahesuṃ. Atheke vanacarako kālabāhuṃ nāmekāṃ mahākālamakkaṭaṃ ānetvā bārāṇasirañño adāsi.

Tassa pacchā āgatattā mahantataro lābhasakkāro ahosi, sukānaṃ parihāyi. Bodhisatto tādilakkhaṇayogato na kiñci āha, kaniṭṭho panassa tādilakkhaṇābhāvā taṃ makkaṭassa sakkāraṃ asahanto “bhātika, pubbe imasmiṃ rājakule sādhusasakhādanīyādīni amhākameva denti, idāni pana mayaṃ na labhāma, kālabāhumakkaṭasseva denti. Mayaṃ dhanañjayarañño santikā lābhasakkāraṃ alabhantā imasmiṃ tḥāne kiṃ karissāma, ehi araññaṃeva gantvā vasissāmā”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha -

113. “Yaṃ annapānassa pure labhāma, taṃ dāni sākhamigameva gacchati;
Gacchāma dāni vanameva rādha, asakkatā casma dhanañjayāyā”ti.

Tattha yaṃ annapānassāti yaṃ annapānaṃ assa rañño santikā. Upayogatthe vā sāmivacanaṃ. Dhanañjayāyāti karaṇatthe sampadānavacanaṃ, dhanañjayena. Asakkatā casmāti annapānaṃ na labhāma, iminā ca na sakkatamhāti attho.

Taṃ sutvā rādho dutiyam gāthamāha -

114. “Lābho alābho yaso ayaso ca, nindā pasaṃsā ca sukhañca dukkhaṃ;
Ete aniccā manujesu dhammā, mā soci kiṃ socasi poṭṭhapādā”ti.

Tattha yasoti issariyaparivāro. Ayasoti tassābhāvo. Ete eṭe aṭṭha lokadhammā manujesu aniccā, lābhaggayasaggappattā hutvāpi aparena samayena appalābhā appasakkārā honti, niccalābhino nāma na honti. Yasādīsupi eseva nayo.

Taṃ sutvā poṭṭhapādo makkaṭe usūyam apanetuṃ asakkonto tatiyam gāthamāha -

115. “Addhā tuvaṃ paṇḍitakosi rādha, jānāsi atthāni anāgatāni;
Kathaṃ nu sākhamigaṃ dakkhisāma, niddhāvitaṃ rājakulatova jamma”nti.

Tattha kathaṃ nūti kena nu kho upāyena. Dakkhisāmāti dakkhissāma. Niddhāvitanti nivuṭṭhāpitaṃ nikkaḍḍhāpitaṃ. Jammanti lāmakam.

Taṃ sutvā rādho catuttham gāthamāha -

116. “Cāleti kaṇṇam bhakuṭiṃ karoti, muhuṃ muhuṃ bhāyayate kumāre;
Sayameva taṃ kāhati kālabāhu, yenārakā tḥassati annapānā”ti.

Tattha bhāyayate kumāreti rājakumāre utrāseti. Yenārakā tḥassati annapānāti yena kāraṇena imamhā annapānā dūre tḥassati, sayameva taṃ kāraṇam karissati, mā tvaṃ etassa cintayīti attho.

Kālabāhupi katipāheneva rājakumārānaṃ purato tḥatvā kaṇṇacalanādīni karonto kumāre bhāyāpesi. Te bhītatasitā vissaramakamsu. Rājā “kiṃ eta”nti pucchitvā tamatthaṃ sutvā “nikkaḍḍhatha na”nti makkaṭam nikkaḍḍhāpesi. Sukānaṃ lābhasakkāro puna pākatiko ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kālabāhu devadatto ahosi, poṭṭhapādo ānando, rādho pana ahameva ahosi”nti.

Kālabāhujātakavaṇṇanā navamā.

330. Sīlavīmaṃsajātakavaṇṇanā

Sīlaṃ kireva kalyāṇanti idaṃ satthā jetavane viharanto sīlavīmaṃsakabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Dvepi vatthūni heṭṭhā kathitāneva. Idha pana bodhisatto bārāṇasirañño purohito ahosi. So attano sīlaṃ vīmaṃsanto tīṇi divasāni heraṇṇīkaphalakato kahāpaṇaṃ gaṇhi. Taṃ “coro”ti gahetvā rañño dassetuṃ. So rañño santike ʈhito -

117. “Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ, sīlaṃ loke anuttaraṃ;
Passa ghoraviso nāgo, sīlavāti na haññatī”ti. -

Imāya paṭhamagāthāya sīlaṃ vaṇṇetvā rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā pabbajituṃ gacchati.

Athekasmiṃ divase sūnāpaṇato seno maṃsapesiṃ gahetvā ākāsaṃ pakkhandi. Tamaññe sakuṇā parivāretvā pādanakhatuṇḍakādīhi paharanti. So taṃ dukkhaṃ sahituṃ asakkonto maṃsapesiṃ chaḍḍesi, aparo gaṇhi. Sopi tatheva viheṭṭhiyamāno chaḍḍesi, athañño gaṇhi. Evaṃ yo yo gaṇhi, taṃ taṃ sakuṇā anubandhiṃsu. Yo yo chaḍḍesi, so so sukhito ahosi. Bodhisatto taṃ disvā “ime kāmā nāma maṃsapesūpamā, ete gaṇhantānaṃyeva dukkhaṃ, vissajjentānaṃ sukha”nti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha -

118. “Yāvadevassahū kiñci, tāvadeva akhādisuṃ;
Saṅgamma kulalā loke, na hiṃsanti akiñcana”nti.

Tassattho - yāvadeva assa senassa ahu kiñci mukhena gahitaṃ maṃsakhaṇḍaṃ, tāvadeva naṃ imasmiṃ loke kulalā samāgantvā akhādiṃsu. Tasmiṃ pana vissatṭhe tamenāṃ akiñcanaṃ nippalibodhaṃ pakkhiṃ sesapakkhino na hiṃsantīti.

So nagarā nikkhamitvā antarāmagge ekasmiṃ gāme sāyaṃ ekassa gehe nipajji. Tattha pana piṅgalā nāma dāsī “asukavelāya āgaccheyyāsī”ti ekena purisena saddhiṃ saṅketamakāsi. Sā sāmikānaṃ pāde dhovitvā tesu nipannesu tassāgamaṇaṃ oloketi ummāre nisīditvā “idāni āgamissati, idāni āgamissatī”ti paṭhamayāmaṃpi majjhimaṃyāmaṃpi vītināmesi. Paccūsasamaye pana “na so idāni āgamissatī”ti chinnāsā hutvā nipajjitvā niddaṃ okkami. Bodhisatto idaṃ kāraṇaṃ disvā “ayaṃ dāsī ‘so puriso āgamissatī’ti āsāya ettakaṃ kālaṃ nisinnā, idāni anāgamanabhāvaṃ ṇatvā chinnāsā hutvā sukhaṃ supatī. Kilesesu hi āsā nāma dukkhaṃ, nirāsabhāvova sukha”nti cintetvā tatiyaṃ gāthamāha -

119. “Sukhaṃ nirāsā supatī, āsā phalavatī sukhā;
Āsaṃ nirāsaṃ katvāna, sukhaṃ supatī piṅgalā”ti.

Tattha phalavatīti yassā āsāya phalaṃ laddhaṃ hoti, sā tassa phalassa sukhātāya sukhā nāma. Nirāsaṃ katvānāti anāsaṃ katvā chinditvā pajahitvāti attho. Piṅgalāti esā piṅgaladāsī idāni sukhaṃ supatīti.

So punadivase tato gāmā araṇṇaṃ pavisanto araṇṇe ekaṃ tāpaṃ jhānaṃ appetvā nisinnaṃ disvā “idhaloke ca paraloke ca jhānasukhato uttaritaraṃ sukhaṃ nāma natthī”ti cintetvā catutthaṃ gāthamāha -

120. “Na samādhiparo atthi, asmiṃ loke paramhi ca;
Na paraṃ nāpi attānaṃ, vihiṃsati samāhito”ti.

Tattha na samādhiparoti samādhito paro añño sukhadhammo nāma natthīti.

So araññaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīṇṇā uppādetvā
brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā purohito
ahameva ahosi”nti.

Sīlavīmaṃsajātakavaṇṇanā dasamā.

Kuṭṭidūsakavaggo tatiyo.

4. Kokilavaggo

331. Kokilajātakavaṇṇanā

Yo ve kāle asampatteti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabha kathesi.
Vatthu takkāriyajātake vitthāritameva.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amacco ovādako
ahosi, rājā bahubhāṇī ahosi. Bodhisatto “tassa bahubhāṇitaṃ nisedhessāmī”ti ekaṃ
upamaṃ upadhārento vicarati. Athekadivasam rājā uyyānaṃ gato maṅgalasilāpaṭṭe
nisīdi, tassupari ambarukkho atthi. Tatrekasmaṃ kākakulāvake kālakokilā attano
aṇḍakaṃ nikkhipitvā agamāsi. Kākī taṃ kokilaṇḍakaṃ paṭijaggi, aparabhāge tato
kokilapotako nikkhami. Kākī “putto me”ti saññāya mukhatuṇḍakena gocaraṃ
āharitvā taṃ paṭijaggi. So avirūḷhapakkho akāleyeva kokilaravaṃ ravi. Kākī “ayaṃ
idāneva tāva aññaṃ ravaṃ ravati, vaḍḍhanto kiṃ karissatī”ti tuṇḍakena koṭṭetvā
māretvā kulāvakā pātesi. So rañño pādamūle pati.

Rājā bodhisattaṃ pucchi “kimetaṃ sahāyā”ti? Bodhisatto “ahaṃ rājānaṃ nivāretuṃ
ekaṃ upamaṃ pariyesāmi, laddhā dāni me sā”ti cintetvā “mahārāja, atimukharā
akāle bahubhāṇino evarūpaṃ labhanti. Ayaṃ mahārāja, kokilapotako kākiyā puṭṭho
avirūḷhapakkho akāleyeva kokilaravaṃ ravi. Atha naṃ kākī ‘nāyaṃ mama puttako’ti
ñatvā mukhatuṇḍakena koṭṭetvā māretvā kulāvakā pātesi. Manussā vā hontu
tiracchānā vā, akāle bahubhāṇino evarūpaṃ dukkhaṃ labhanti”ti vatvā imā gāthā
abhāsi -

121. “Yo ve kāle asampatte, ativelaṃ pabhāsatī;
Evaṃ so nihato seti, kokilāyiva atrajo.
122. “Na hi satthaṃ sunisitaṃ, visaṃ halāhalāmiva;
Evaṃ nikaṭṭhe pāteti, vācā dubbhāsītā yathā.
123. “Tasmā kāle akāle vā, vācaṃ rakkheyya paṇḍito;
Nātivelaṃ pabhāseyya, api attasamamhi vā.
124. “Yo ca kāle mitaṃ bhāse, matipubbo vicakkhaṇo;
Sabbe amitte ādeti, supaṇṇo uragāmivā”ti.

121-124. Tattha kāle asampatteti attano vacanakāle asampatte. Ativelanti
velātikkantaṃ katvā atirekappamāṇaṃ bhāsatī. Halāhalāmivāti halāhalaṃ iva.
Nikaṭṭheti tasmiṃyeva khaṇe appamattake kāle. Tasmāti yasmā

sunisitasatthahalāhalavisatopi khippataraṃ dubbhāsita vacanameva pātesi, tasmā.
Kāle akāle vāti vattum yuttakāle ca akāle ca vācam rakkheyya, ativelaṃ na bhāseyya
api attanā same ninnānākaraṇepi puggaleti attho.

Matipubboti matiṃ purecārikaṃ katvā kathanena matipubbo. Vicakkhaṇoti ñāṇena
vicāretvā atthavindanapuggalo vicakkhaṇo nāma. Uragāmivāti uragaṃ iva. Idaṃ
vuttaṃ hoti - yathā supaṇṇo samuddaṃ khobhetvā mahābhogaṃ uragaṃ ādeti
gaṇhāti, ādiyitvā ca taṅkhaṇaṇṇeva naṃ simbalim āropetvā maṃsaṃ khādāti,
evameva yo matipubbaṅgamo vicakkhaṇo vattum yuttakāle mitaṃ bhāsati, so sabbe
amitte ādeti gaṇhāti, attano vase vattetīti.

Rājā bodhisattassa dhammadesanaṃ sutvā tato paṭṭhāya mitabhāṇī ahosi,
yasañcassa vaḍḍhetvā mahantataraṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kokilapotako
kokāliko ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Kokilajātakavaṇṇanā paṭhamā.

332. Rathalaṭṭhi jātakavaṇṇanā

Api hantvā hato brūtīti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarāṇṇo purohitaṃ
ārabbha kathesi. So kira rathena attano bhogagāmaṃ gacchanto sambādhe magge
rathaṃ pājento ekaṃ sakaṭasatthaṃ disvā “tumahākaṃ sakaṭaṃ apanethā”ti
gacchanto sakaṭe anapanīyamāne kujjhitvā patodalaṭṭhiyā purimasakaṭe sākaṭikassa
rathadhure pahari. Sā rathadhure paṭihatā nivattitvā tasseva nalāṭaṃ pahari.
Tāvadevassa nalāṭe gaṇḍo utṭhahi. So nivattitvā “sākaṭikehi pahaṭomhī”ti raṇṇo
ārocesi. Sākaṭike pakkosāpetvā vinicchinantā tasseva dosaṃ addasaṃsu.
Athe kadivaṣaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, raṇṇo
kira purohito ‘sākaṭikehi pahaṭomhī’ti aḍḍaṃ karonto sayameva parajjī”ti. Satthā
āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya
nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa evarūpaṃ akāsiyevā”ti vatvā
atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tasseva vinicchayāmacco
ahosi. Atha raṇṇo purohito rathena attano bhogagāmaṃ gacchantoti sabbam
purimasadisameva. Idha pana tena raṇṇo ārocite rājā sayam vinicchaye nisīditvā
sākaṭike pakkosāpetvā kammaṃ asodhetvāva “tumhehi mama purohitaṃ koṭṭetvā
nalāṭe gaṇḍo utṭhāpito”ti vatvā “sabbassaharaṇaṃ tesam karothā”ti āha. Atha naṃ
bodhisatto “tumhe, mahārāja, kammaṃ asodhetvāva etesaṃ sabbassaṃ harāpetha,
ekacce pana attanāva attānaṃ paharivāpi ‘parena pahaṭamhā’ti vadanti, tasmā
avicinitvā kātuṃ na yuttaṃ, rajjaṃ kārentena nāma nisāmetvā kammaṃ kātuṃ
vaṭṭatī”ti vatvā imā gāthā abhāsi.

125. “Api hantvā hato brūti, jetvā jitoti bhāsati;
Pubbamakkhāyino rāja, aññadatthu na saddahe.
126. “Tasmā paṇḍitajātiyo, suṇeyya itarassapi;
Ubhinnaṃ vacanaṃ sutvā, yathā dhammo tathā kare.
127. “Alaso gihī kāmabhogī na sādhu, asaṇṇato pabbajito na sādhu;
Rājā na sādhu anisammakārī, yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.

128. “Nisamma khattiyo kayirā, nānisamma disampati;
Nisammakārino rāja, yaso kitti ca vaḍḍhatī”ti.

125-128. Tattha api hantvāti api eko attanāva attānaṃ hantvā “parena pahaṭomhī”ti brūti katheti. Jetvā jitoti sayamaṃ vā pana paramaṃ jivā “ahamaṃ jitomhī”ti bhāsati. Aññadatthūti mahārāja, pubbameva rājakulaṃ gantvā akkhāyantassa pubbamakkhāyino aññadatthu na saddahe, ekaṃsena vacanaṃ na saddaheyya. Tasmāti yasmā paṭhamataramaṃ āgantvā kathentassa ekaṃsena vacanaṃ na saddahātabbaṃ, tasmā. Yathā dhammoti yathā vinicchayasabhāvo ṭhito, tathā kareyya.

Asaññatoti kāyādīhi asaññato dussīlo. Taṃ na sādhuṃti yaṃ tassa paṇḍitassa ñāṇavato puggalassa ādhānaggāhivasena daḥhakopasaṅkhātaṃ kodhanaṃ, taṃ na sādhu. Nānisammāti na anisāmetvā. Disampatīti disānaṃ pati, mahārāja. Yaso kitti cāti issariyaparivāro ceva kittisaddo ca vaḍḍhatīti.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā dhammena vinicchini, dhammena vinicchiyamāne brāhmaṇasseva doso jātoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā brāhmaṇo etarahi brāhmaṇova ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Rathalaṭṭhijātakavaṇṇanā dutiyā.

333. Pakkagodhajātakavaṇṇanā

Tadeva me tvanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idha pana tesaṃ uddhāraṃ sādhetvā āgacchantānaṃ antarāmagge luddako “ubhopi khādathā”ti ekaṃ pakkagodhaṃ adāsi. So puriso bhariyaṃ pāṇiyatthāya pesetvā sabbaṃ godhaṃ khāditvā tassā āgatakāle “bhadde, godhā palātā”ti āha. “Sādhu, sāmi, pakkagodhāya palāyantiyā kiṃ sakkā kātu”nti? Sā jetavane pāṇiyaṃ pivitvā satthu santike nisinnā satthārā “kiṃ upāsike, ayaṃ te hitakāmo sasineho upakārako”ti pucchitā “bhante, ahaṃ etassa hitakāmā sasinehā, ayaṃ pana mayi nissineho”ti āha. Satthā “hotu mā cintayi, evaṃ nāmesa karoti. Yadā pana te guṇaṃ saratī, tadā tuyhameva sabbissariyaṃ detī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atītampi heṭṭhā vuttasadisameva. Idha pana tesaṃ nivattantānaṃ antarāmagge luddako kilantabhāvaṃ disvā “dvepi janā khādathā”ti ekaṃ pakkagodhaṃ adāsi. Rājadhītā taṃ valliyaṃ bandhitvā ādāya maggaṃ paṭipajji. Te ekaṃ saraṃ disvā maggā okkamma assatthamūle nisīdimsu. Rājaputto “gaccha bhadde, sarato paduminipattena udakaṃ āhara, maṃsaṃ khādissāmā”ti āha. Sā godhaṃ sākhāya laggetvā pāṇiyatthāya gatā. Itaro sabbaṃ godhaṃ khāditvā agganaṅguṭṭhaṃ gahetvā parammukho nisīdi. So tāya pāṇiyaṃ gahetvā āgatāya “bhadde, godhā sākhāya otarivā vammikaṃ pāvisi, ahaṃ dhāvitvā agganaṅguṭṭhaṃ aggahesiṃ, gahitaṭṭhānaṃ hattheyeva katvā chijjitvā bilaṃ pavitṭhā”ti āha. “Hotu, deva, pakkagodhāya palāyantiyā kiṃ karissāma, ehi gacchāmā”ti. Te pāṇiyaṃ pivitvā bārāṇasiṃ agamaṃsu.

Rājaputto rajjaṃ patvā taṃ aggamahesiṭṭhānamatte ṭhapesi, sakkārasammāno panassā natthi. Bodhisatto tassā sakkāraṃ kāretukāmo rañño santike ṭhatvā “nanu mayaṃ ayye tumhākaṃ santikā kiñci na labhāma, kiṃ no na olokethā”ti āha. “Tāta, ahameva rañño santikā kiñci na labhāmi, tuyhaṃ kiṃ dassāmi, rājāpi mayhaṃ idāni kiṃ dassati, so araṇṇato āgamanakāle pakkagodhaṃ ekakova khādī”ti. “Ayye, na devo evarūpaṃ karissati, mā evaṃ avacutthā”ti. Atha naṃ devī “tuyhaṃ taṃ, tāta, na pākaṭaṃ, rañño yeva mayhañca pākaṭa”nti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha -

129. “Tadeva me tvaṃ vidito, vanamajjhe rathesabha;
Yassa te khaggabaddhassa, sannaddhassa tirīṭṭino;
Assatthadumasākhāya, pakkagodhā palāyathā”ti.

Tattha tadevāti tasmimyeva kāle “ayaṃ mayhaṃ adāyako”ti evaṃ tvaṃ vidito. Aññe pana tava sabhāvaṃ na jānantīti attho. Khaggabaddhassāti baddhakhaggassa. Tirīṭṭinoti tirīṭṭavattathanivatthassa maggāgamanakāle. Pakkagodhāti aṅgārapakkā godhā palāyathāti.

Evaṃ raññā katadosaṃ parisamajjhe pākaṭaṃ katvā kathesi. Taṃ sutvā bodhisatto “ayye, devassa appiyakālato pabhuti ubhinnaṃpi aphāsukaṃ katvā kasmā idha vasathā”ti vatvā dve gāthā abhāsi -

130. “Name namantassa bhaje bhajantaṃ, kiccānukubbassa kareyya kiccaṃ;
Nānatthakāmassa kareyya atthaṃ, asambhajantampi na sambhajeyya.

131. “Caje cajantaṃ vanathaṃ na kayirā, apetacittena na sambhajeyya;
Dijo dumaṃ khīṇaphalanti ñatvā, aññaṃ samekkheyya mahā hi loko”ti.

130-131. Tattha name namantassāti yo attani muducittena namati, tasseva paṭinaṃmeyya. Kiccānukubbassāti attano uppannaṃ kiccaṃ anukubbantasseva. Anantthakāmassāti avaḍḍhikāmassa. Vanathaṃ na kayirāti tasmim cajante taṇhāsnehaṃ na kareyya. Apetacittenaṭi apagatacittena virattacittena. Na sambhajeyyāti na samāgaccheyya. Aññaṃ samekkheyyāti aññaṃ olokeyya, yathā dijo khīṇaphalaṃ dumaṃ rukkaṃ ñatvā aññaṃ phalabharitaṃ rukkaṃ gacchati, tathā khīṇarāgaṃ purisaṃ ñatvā aññaṃ sasinehaṃ upagaccheyyāti adhippāyo.

Rājā bodhisatte kathente eva tassā guṇaṃ saritvā “bhadde, ettaṃ kālaṃ tava guṇaṃ na sallakkhesiṃ, paṇḍitassayeva kathāya sallakkhesiṃ, mama aparādhaṃ sahantiyā idaṃ sakalarajjaṃ tuyhameva dammī”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha -

132. “So te karissāmi yathānubhāvaṃ, kataññutaṃ khattiye pekkhamāno;
Sabbañca te issariyaṃ dadāmi, yassicchasi tassa tuvaṃ dadāmi”ti.

Tattha soti so ahaṃ. Yathānubhāvanti yathāsatti yathābalaṃ. Yassicchasiṭi yassa icchasi, tassa idaṃ rajjaṃ ādiṃ katvā yaṃ tvaṃ icchasi, taṃ dadāmiṭi.

Evañca pana vatvā rājā deviyā sabbissariyaṃ adāsi, “imināhaṃ etissā guṇaṃ sarāpito”ti paṇḍitassapi mahantaṃ issariyaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Tadā jayampatikā etarahi jayampatikāva ahesuṃ, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosinti.

Pakkagodhajātakavaṇṇanā tatiyā.

334. Rājovādajātakavaṇṇanā

Gavaṃ ce taramānānanti idaṃ satthā jetavane viharanto rājovādaṃ ārabba kathesi. Vatthu tesakuṇajātake āvi bhavissati. Idha pana satthā “mahārāja, porāṇakarājānopi paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā dhammena samena rajjaṃ kārentā saggapuraṃ pūrayamānā gamiṃsū”ti vatvā raññā yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto sikkhitasabbasippo isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā ramaṇīye himavantapadese vanamūlaphalāhāro vihāsi. Atha rājā aguṇapariyesako hutvā “atthi nu kho me koci aguṇaṃ kathento”ti pariyesanto antojane ca bahijane ca antonagare ca bahinagare ca kañci attano avaṇṇavādiṃ adisvā “janapade nu kho katha”nti aññātakavesena janapadaṃ cari. Tatrāpi avaṇṇavādiṃ apassanto attano guṇakathameva sutvā “himavantapadese nu kho katha”nti araññaṃ pavisitvā vicaranto bodhisattassa assamaṃ patvā taṃ abhivādetvā katapaṭisanthāro ekamantaṃ nisīdi.

Tadā bodhisatto araññato paripakkāni nigrodhaphalāni āharitvā paribhuñji, tāni honti madhurāni ojavantāni sakkharacuṇṇasamarasāni. So rājānampi āmantetvā “imaṃ mahāpuñña, nigrodhapakkaphalaṃ khādितvā pāṇīyaṃ pivā”ti āha. Rājā tathā katvā bodhisattaṃ pucchi “kiṃ nu kho, bhante, imaṃ nigrodhapakkaṃ ati viya madhura”nti? “Mahāpuñña, nūna rājā dhammena samena rajjaṃ kāreti, tenetaṃ madhuranti. Rañño adhammikakāle amadhuraṃ nu kho, bhante, hotī”ti. “Āma, mahāpuñña, rājūsu adhammikesu telamadhuphāṇitādīnipi vanamūlaphalānipi amadhurāni honti nirojāni, na kevalaṃ etāni, sakalampi raṭṭhaṃ nirojaṃ kasaṭaṃ hoti. Tesu pana dhammikesu sabbāni tāni madhurāni honti ojavantāni, sakalampi raṭṭhaṃ ojavantameva hotī”ti. Rājā “evaṃ bhavissati, bhante”ti attano rājabhāvaṃ ajānāpetvāva bodhisattaṃ vanditvā bārāṇasiṃ gantvā “tāpasassa vacanaṃ vīmaṃsissāmī”ti adhammena rajjaṃ kāretvā “idāni jānissāmī”ti kiñci kālaṃ vītīnāmetvā puna tattha gantvā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Bodhisattopissa tatheva vatvā nigrodhapakkaṃ adāsi, taṃ tassa tittakaraṃ ahoṣi. Rājā “amadhuraṃ nirasa”nti saha kheḷena chaḍḍetvā “tittakaṃ, bhante”ti āha. Bodhisatto “mahāpuñña, nūna rājā adhammiko bhavissati. Rājūnañhi adhammikakāle arañhe phalāphalaṃ ādiṃ katvā sabbhaṃ amadhuraṃ nirojaṃ jāta”nti vatvā imā gāthā abhāsi -

133. “Gave ce taramānānaṃ, jimhaṃ gacchati puṇḍavo;
Sabbā tā jimhaṃ gacchanti, nette jimhaṃ gate sati.

134. “Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato;
So ce adhammaṃ carati, pageva itarā pajā;
Sabbhaṃ raṭṭhaṃ dukhaṃ seti, rājā ce hoti adhammiko.

135. “Gavaṃ ce taramānānaṃ, ujum gacchati puṇḍavo;
Sabbā gāvī ujum yanti, nette ujum gate sati.

136. “Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato;
So sace dhammaṃ carati, pageva itarā pajā;
Sabbam raṭṭhaṃ sukhaṃ seti, rājā ce hoti dhammiko”ti.

133-136. Tattha gavanti gunnaṃ. Taramānānanti nadiṃ otarantānaṃ. Jimhanti kuṭilaṃ vaṅkaṃ. Netteti nāyake gahetvā gacchante gavajetṭhake usabhe puṅgave. Pageva itarā pajāti itare sattā puretameva adhammaṃ carantīti attho. Dukhaṃ setīti na kevalaṃ seti, catūsupi iriyāpathesu dukkhameva vindati. Adhammikoti yadi rājā chandādiगतigamanavasena adhammiko hoti. Sukhaṃ setīti sace rājā agatigamaṇaṃ pahāya dhammiko hoti, sabbam raṭṭhaṃ catūsu iriyāpathesu sukhappattameva hotīti.

Rājā bodhisattassa dhammaṃ sutvā attano rājabhāvaṃ jānāpetvā “bhante, pubbe nigrodhapakkaṃ ahameva madhuraṃ katvā tittakaṃ akāsiṃ, idāni puna madhuraṃ karissāmi”ti bodhisattaṃ vanditvā nagaraṃ gantvā dhammena rajjaṃ kārento sabbam paṭipākatikaṃ akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Rājovādajātakavaṇṇanā catutthā.

335. Jambukajātakavaṇṇanā

Brahā pavaḍḍhakāyo soti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa sugatālayakaraṇaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva, ayaṃ panettha saṅkhepo. Satthārā “sāriputta, devadatto tumhe disvā kiṃ akāsi”ti vutto thero āha “bhante, so tumhākaṃ anukaronto mama hatthe bījaniṃ datvā nipajji. Atha naṃ kokāliko ure jaṇṇunā pahari, iti so tumhākaṃ anukaronto dukkhaṃ anubhavi”ti. Taṃ sutvā satthā “na kho, sāriputta, devadatto idāneva mama anukaronto dukkhaṃ anubhoti, pubbe pesa anubhosiye vā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīhayoniyaṃ nibbattitvā himavante guhāyaṃ vasanto ekadivasam mahimsaṃ vadhitvā maṃsaṃ khāditvā pāṇiyaṃ pivitvā guhaṃ āgacchati. Eko siṅgālo taṃ disvā palāyitum asakkonto urena nipajji, “kiṃ jambukā”ti ca vutte “upaṭṭhahissāmi taṃ, bhaddante”ti āha. Sīho “tena hi ehī”ti taṃ attano vasanaṭṭhānaṃ netvā divase divase maṃsaṃ āharitvā posesi. Tassa sīhavighāsesa thūlasarīrataṃ pattassa ekadivasam māno uppajji. So sīhaṃ upasaṅkamitvā āha “ahaṃ, sāmi, niccakālaṃ tumhākaṃ palibodho, tumhe niccaṃ maṃsaṃ āharitvā maṃ posetha, ajja tumhe idheva hotha, ahaṃ ekaṃ vāraṇaṃ vadhitvā maṃsaṃ khāditvā tumhākampi āharissāmi”ti. Sīho “mā te, jambuka, etaṃ rucci, na tvaṃ vāraṇaṃ vadhitvā maṃsakhādakayoniyaṃ nibbatto, ahaṃ te vāraṇaṃ vadhitvā dassāmi, vāraṇo nāma mahākāyo pavaḍḍhakāyo, mā vāraṇaṃ gaṇhi, mama vacanaṃ karohī”ti vatvā paṭhamam gāthamāha.

- 137.** “Brahā pavaḍḍhakāyo so, dīghadāṭho ca jambuka;
Na tvaṃ tattha kule jāto, yattha gaṇhanti kuṇjara”nti.

Tattha brahāti mahanto. Pavaḍḍhakāyoti uddhaṃ uggatakāyo. Dīghadāṭhoti dīghadanto tehi dantehi tumhādise paharitvā jīvitakkhaye pāpeti. Yatthāti yasmiṃ sīhakule jātā mattavāraṇaṃ gaṇhanti, tvaṃ na tattha jāto, siṅgālakule pana jātosi

attho.

Siṅgālo sīhena vāritoyeva guhā nikkhamitvā tikkhattuṃ “bukka bukkā”ti siṅgālikam nadam naditvā pabbatakūṭe t̥hito pabbatapādam olovento ekam kālavāraṇam pabbatapādena āgacchantam disvā ullaṅghitvā “tassa kumbhe patissāmī”ti parivattitvā pādamūle pati. Vāraṇo purimapādam ukkhipitvā tassa matthake patit̥thāpesi, sīsam bhijjitvā cuṇṇavicuṇṇam jātam. So tattheva anutthunanto sayi, vāraṇo koṇcanādam karonto pakkāmi. Bodhisatto gantvā pabbatamatthake t̥hito tam vināsappattam disvā “attano mānam nissāya nat̥tho siṅgālo”ti tisso gāthā abhāsi -

138. “Asīho sīhamānena, yo attānam vikubbati;

Kotthūva gajamāsajja, seti bhūmyā anutthunam.

139. “Yasassino uttamapuggalassa, sañjātakhandhassa mahabbalassa;

Asamekkhiya thāmabalūpapattiṃ, sa seti nāgena hatoyam jambuko.

140. “Yo cīdha kammaṃ kurute pamāya, thāmabbalam attani saṃviditvā;

Jappena mantena subhāsitenā, parikkhavā so vipulam jināti”ti.

138-140. Tattha vikubbatīti parivatteti. Kotthūvāti siṅgālo viya. Anutthunanti anutthunanto. Idam vuttam hoti - yathā ayam kotthu mahantaṃ gajam patvā anutthunanto bhūmiyam seti, evam yo añño dubbalo balavatā viggaham karoti, sopi evarūpova hotīti.

Yasassinoti issariyavato. Uttamapuggalassāti kāyabalena ca ñāṇabalena ca uttamapuggalassa. Sañjātakhandhassāti susaṇṭhitamahākhandhassa.

Mahabbalassātie mahāthāmassa. Thāmabalūpapattinti evarūpassa sīhassa thāmasaṅkhātam balañceva sīhajātisaṅkhātam upapattiñca ajānitvā, kāyathāmañca ñāṇabalañca sīhaupapattiñca ajānitvāti attho. Sa setīti attānampi sīhena sadisaṃ maññamāno, so ayam jambuko nāgena hato matasayanaṃ seti.

Pamāyāti paminitvā upaparikkhitvā. “Pamāṇā”tipi pāṭho, attano pamāṇam gahetvā yo attano pamāṇena kammaṃ kuruteti attho. Thāmabbalanti thāmasaṅkhātam balam, kāyathāmañca ñāṇabalañcātipi attho. Jappenāti japena, ajjhenenāti attho. Mantenāti aññehi paṇḍitehi saddhiṃ mantetvā karaṇena. Subhāsitenāti saccādiguṇayuttana anavajjavacanena. Parikkhavāti parikkhāsampanno. So vipulam jinātīti yo evarūpo hoti, yaṃ kiñci kammaṃ kurumāno attano thāmañca balañca ñatvā jappamantavasena paricchinditvā subhāsitaṃ bhāsanto karoti, so vipulam mahantaṃ attham jināti na parihāyatīti.

Evam bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi imasmiṃ loke kattabbayuttakaṃ kammaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā siṅgālo devadatto ahosi, sīho pana ahameva ahosi”nti.

Jambukajātakavaṇṇanā pañcamā.

336. Brahāchattajātakavaṇṇanā

Tiṇam tiṇanti lapasīti idam satthā jetavane viharanto kuhakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu kathitameva.

Atīte pana bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Bārāṇasirājā mahatīyā senāya kosalarājānaṃ abbhuggantvā sāvatthiṃ patvā yuddhena nagaraṃ pavisitvā rājānaṃ gaṇhi. Kosalarañño pana putto chatto nāma kumāro atthi. So aññātakavesena nikkhamitvā takkasilāṃ gantvā tayo vede ca aṭṭhārasa sippāni ca uggaṇhitvā takkasilato nikkhamma sabbasamayāsippāni sikkhanto ekaṃ paccantagāmaṃ pāpuṇi. Taṃ nissāya pañcasatātāpasā araṇṇe paṇṇasālāsu vasanti. Kumāro te upasaṅkamitvā “imesampi santike kiñci sikkhissāmī”ti pabbajitvā yaṃ te jānanti, taṃ sabbaṃ uggaṇhi. So aparabhāge gaṇasatthā jāto.

Athekadivasāṃ isigaṇaṃ āmantetvā “mārisā, kasmā majjhimadesaṃ na gacchathā”ti pucchi. “Mārisa, majjhimadesa manussā nāma paṇḍitā, te paṇhaṃ pucchanti, anumodanaṃ kārāpentī, maṅgalaṃ bhaṇāpentī, asakkonte garahanti, mayaṃ tena bhayena na gacchāmā”ti. “Mā tumhe bhāyatha, ahametaṃ sabbaṃ karissāmī”ti. “Tena hi gacchāmā”ti sabbe attano attano khārivividhamādāya anupubbena bārāṇasiṃ pattā. Bārāṇasirājāpi kosalarajjaṃ attano hatthagataṃ katvā tattha rājayutte ṭhapetvā sayāṃ tattha vijjamaṇaṃ dhaṇaṃ gahetvā bārāṇasiṃ gantvā uyyāne lohacāṭiyo pūrāpetvā nidahitvā tasmīṃ samaye bārāṇasiyameva vasati. Atha te isayo rājuyyāne rattim vasitvā punadivase nagaraṃ bhikkhāya pavisitvā rājadvāraṃ agamaṃsu. Rājā tesāṃ iriyāpathessu pasīditvā pakkosāpetvā mahātale nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā yāva bhattakālā taṃ taṃ paṇhaṃ pucchi. Chatto rañño cittaṃ ārādhento sabbapaṇhe vissajjetvā bhattakiccāvasāne vicitraṃ anumodanaṃ akāsi. Rājā suṭṭhuturaṃ pasanno paṭiññaṃ gahetvā sabbepe te uyyāne vāsāpesi.

Chatto nidhiuddharaṇamantaṃ jānāti. So tattha vasanto “kahaṃ nu kho iminā mama pitu santakaṃ dhaṇaṃ nidahita”nti mantaṃ parivattetvā olokento uyyāne nidahitabhāvaṃ ñatvā “idaṃ dhaṇaṃ gahetvā mama rajjaṃ gaṇhissāmī”ti cintetvā tāpase āmantetvā “mārisā, ahaṃ kosalarañño putto, bārāṇasirañña amhākaṃ rajje gahite aññātakavesena nikkhamitvā ettakaṃ kālaṃ attano jīvitaṃ anurakkhiṃ, idāni kulasantakaṃ dhaṇaṃ laddhaṃ, ahaṃ etaṃ ādāya gantvā attano rajjaṃ gaṇhissāmi, tumhe kiṃ karissathā”ti āha. “Mayampi tayāva saddhiṃ gamissāmā”ti. So “sādhū”ti mahante mahante cammapasibbake kāretvā rattibhāge bhūmiṃ khaṇitvā dhanacāṭiyo uddharitvā pasibbakesu dhaṇaṃ pakkhipitvā cāṭiyo tiṇassa pūrāpetvā pañca ca isatāni añṇe ca manusse dhaṇaṃ gāhāpetvā palāyitvā sāvatthiṃ gantvā sabbe rājayutte gāhāpetvā rajjaṃ gahetvā pākāraaṭṭālakādipaṭisaṅkharāṇaṃ kārāpetvā puna sapattarañña yuddhena aggahetabbaṃ katvā nagaraṃ ajjhāvasati. Bārāṇasiraññoopi “tāpasā uyyānato dhaṇaṃ gahetvā palātā”ti ārocayimṃsu. So uyyānaṃ gantvā cāṭiyo vivarāpetvā tiṇameva passi, tassa dhaṇaṃ nissāya mahanto soko uppajji. So nagaraṃ gantvā “tiṇaṃ tiṇa”nti vippalapanto carati, nāssa koci sokaṃ nibbāpetuṃ sakkoti.

Bodhisatto cintesi “rañño mahanto soko, vippalapanto carati, ṭhapetvā kho pana maṃ nāssa añño koci sokaṃ vinodetuṃ samattho, nissokaṃ naṃ karissāmī”ti. So ekadivasāṃ tena saddhiṃ sukhanisinno tassa vippalapanakāle paṭhamāṃ gāthamāha -

141. “Tiṇaṃ tiṇanti lapasi, ko nu te tiṇamāhari;
Kiṃ nu te tiṇakiccatti, tiṇameva pabhāsasī”ti.

Tattha kiṃ nu te tiṇakiccatthīti kiṃ nu tava tiṇena kiccaṃ kātappaṃ atthi. Tiṇameva pabhāsaṣīti tvañhi kevalaṃ “tiṇaṃ tiṇa”nti tiṇameva pabhāsaṣi, “asukatiṇaṃ nāmā”ti na kathesi, tiṇanāmaṃ tāvassa kathehi “asukatiṇaṃ nāmā”ti, mayaṃ te āharissāma, atha pana te tiṇenattho natthi, nikkāraṇā mā vippalapīti.

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha -

142. “Idhāgamā brahmacārī, brahā chatto bahussuto;
So me sabbaṃ samādāya, tiṇaṃ nikkhippa gacchatī”ti.

Tattha brahāti dīgho. Chattoti tassa nāmaṃ. Sabbaṃ samādāyāti sabbaṃ dhanam gahetvā. Tiṇaṃ nikkhippa gacchatīti cāṭṭisu tiṇaṃ nikkhipitvā gatoti dassento evamāha.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha -

143. “Evetam hoti kattappaṃ, appena bahumicchata;
Sabbam sakassa ādānam, anādānam tiṇassa cā”ti.

Tassattho - appena tiṇena bahudhanaṃ icchatā evaṃ etaṃ kattappaṃ hoti, yadidaṃ pitu santakattā sakassa dhanassa sabbaṃ ādānam agayhūpagassa tiṇassa ca anādānam. Iti, mahārāja, so brahā chatto gahetabbayuttakaṃ attano pitu santakaṃ dhanam gahetvā aggahetabbayuttakaṃ tiṇam cāṭṭisu pakkhipitvā gato, tattha kā paridevanāti.

Taṃ sutvā rājā catutthaṃ gāthamāha -

144. “Sīlavanto na kubbanti, bālo sīlāni kubbati;
Aniccasīlam dussīlam, kiṃ paṇḍiccaṃ karissatī”ti.

Tattha sīlavantoti ye sīlasampannā brahmacārayo, te evarūpaṃ na kubbanti. Bālo sīlāni kubbatīti bālo pana durācāro evarūpāni attano anācārasaṅkhātāni sīlāni karoti. Aniccasīlanti addhuvena dīgharattaṃ appavattena sīlena samannāgataṃ. Dussīlanti dussīlam. Kiṃ paṇḍiccaṃ karissatīti evarūpaṃ puggalaṃ bāhusaccaparibhāvitam paṇḍiccaṃ kiṃ karissati kiṃ sampādessati, vipattimevassa karissatīti. Taṃ garahanto vatvā so tāya bodhisattassa kathāya nissoko hutvā dhammena rajjaṃ kāresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā brahāchatto kuhakabhikkhu ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Brahāchattajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

337. Pīṭhajātakavaṇṇanā

Na te pīṭhamadāyimhāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhum ārabha kathesi. So kira janapadato jetavanaṃ gantvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā satthāraṃ vanditvā sāmaṇeradahare pucchi “āvuso, sāvatthiyaṃ āgantukabhikkhūnaṃ ke upakāraṃ”ti. “Āvuso, anāthapiṇḍiko nāma mahāseṭṭhi, visākhā nāma mahāupāsikā ete bhikkhusaṅghassa upakāraṃ mātāpituṭṭhāniyā”ti. So “sādhū”ti punadivase pātova ekabhikkhussapi apaviṭṭhakāle anāthapiṇḍikassa gharadvāraṃ agamāsi. Taṃ avelāya gatattā koci na olokesi. So tato kiñci alabhitvā visākhāya gharadvāraṃ gato. Tatrāpi atipātova gatattā kiñci na labhi. So tattha tattha

vicarivā punāgacchanto yāguyā niṭṭhitāya gato, punapi tattha tattha vicarivā bhatte niṭṭhite gato. So vihāraṃ gantvā “dvepi kulāni assaddhāni appasannāni eva, ime bhikkhū pana ‘saddhāni pasannāni’ti kathenti”ti tāni kulāni paribhavanto carati.

Athekadivasam dhammasabhāyaṃ bhikkhū katham samutṭhāpesum - “āvuso, asuko kira jānapado bhikkhu atikālasseva kuladvāraṃ gato bhikkham alabhitvā kulāni paribhavanto carati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhum pakkosāpetvā “saccaṃ kira bhikkhū”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kasmā tvaṃ bhikkhu kujjhasi, pubbe anuppanne buddhe tāpasāpi tāva kuladvāraṃ gantvā bhikkham alabhitvā na kujjhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā himavante ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya bārāṇasiṃ patvā uyyāne vasitvā punadivase nagaraṃ bhikkhāya pāvisi. Tadā bārāṇasisetṭhi saddho hoti pasanno. Bodhisatto “kataraṃ kulagharaṃ saddha”nti pucchitvā “setṭhighara”nti sutvā setṭhino gharadvāraṃ agamāsi. Tasmīṃ khaṇe setṭhi rājupaṭṭhānaṃ gato, manussāpi naṃ na passīmsu, so nivattitvā gacchati. Atha naṃ setṭhi rājakulato nivattanto disvā vanditvā bhikkhābhājanaṃ gahetvā gharaṃ netvā nisīdāpetvā pādadhovanatelamakkhanayāgukhajjakādīhi santappetvā antarābhatte kiñci kāraṇaṃ apucchitvā katabhattakiccaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno “bhante, amhākaṃ gharadvāraṃ āgatā nāma yācakā vā dhammikasamaṇabrāhmaṇā vā sakkārasammānaṃ alabhitvā gatapubbā nāma natthi, tumhe pana ajja amhākaṃ dārahehi adiṭṭhattā āsanaṃ vā pāṇīyaṃ vā pādadhovanaṃ vā yāgubhattaṃ vā alabhitvāva gatā, ayaṃ amhākaṃ doso, taṃ no khamituṃ vaṭṭati”ti vatvā paṭṭamaṃ gāthamāha -

145. “Na te pīṭhamadāyimhā, na pānaṃ napi bhojanaṃ;
Brahmacāri khamassu me, etaṃ passāmi accaya”nti.

Tattha na te pīṭhamadāyimhāti pīṭhampi te na dāpayimha.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha -

146. “Nevābhisajjāmi na cāpi kuppe, na cāpi me appiyamāsi kiñci;
Athopi me āsi manovitaṃko, etādiso nūna kulassa dhammo”ti.

Tattha nevābhisajjāmīti neva laggāmi. Etādisoti “imassa kulassa etādiso nūna sabhāvo, adāyakavaṃso esa bhavissati”ti evaṃ me manovitaṃko uppanno.

Taṃ sutvā setṭhi itarā dve gāthā abhāsi -

147. “Esasmākaṃ kule dhammo, pitupitāmaho sadā;
Āsanaṃ udakaṃ pajjaṃ, sabbetaṃ nipadāmase.

148. “Esasmākaṃ kule dhammo, pitupitāmaho sadā;
Sakkaccaṃ upatiṭṭhāma, uttamaṃ viya ñātaka”nti.

147-148. Tattha dhammoti sabhāvo. Pitupitāmahoti pitūnañca pitāmahānañca santako. Udakanti pādadhovanaudakaṃ. Pajjanti pādamakkhanatelaṃ. Sabbetanti sabbaṃ etaṃ. Nipadāmaseti nikārapakārā upasaggā, dāmaseti attho, dadāmāti

vuttaṃ hoti. Iminā yāva sattamā kulaparivaṭṭā dāyakavaṃso amhākaṃ vaṃsoti dasseti. Uttamaṃ viya ñātakanti mātaraṃ viya pitaraṃ viya ca mayaṃ dhammikaṃ samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā disvā sakkaccaṃ sahatthena upaṭṭhahāmāti attho.

Bodhisatto pana katipāhaṃ bārāṇasiseṭṭhino dhammaṃ desento tattha vasitvā puna himavantameva gantvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi. Tadā bārāṇasiseṭṭhi ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Piṭhajātakavaṇṇanā sattamā.

338. Thusajātakavaṇṇanā

Viditaṃ thusanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ajātasattuṃ ārabba kathesi. Tasmim̐ kira mātukucchigate tassa mātu kosalarājadhītāya bimbisārarañño dakkhiṇajāṇulohitapivanadohaḷo uppajjitvā paṇḍu ahosi. Sā paricārikāhi pucchitā tasmaṃ tamatthaṃ ārocesi. Rājāpi sutvā nemittake pakkosāpetvā “deviyā kira evarūpo dohaḷo uppanno, tassa kā nipphattī”ti pucchi. Nemittakā “deviyā kucchimhi nibbattakasatto tumhe māretvā rajjaṃ gaṇhissatī”ti āhaṃsu. Rājā “sace mama putto maṃ māretvā rajjaṃ gaṇhissati, ko ettha doso”ti dakkhiṇajāṇuṃ satthena phālāpetvā lohitaṃ suvaṇṇataṭṭakena gāhāpetvā deviyā pāyesi. Sā cintesi “sace mama kucchiyaṃ nibbatto putto pitaraṃ māressati, kiṃ me tenā”ti. Sā gabbhapātanatthaṃ kucchiṃ maddāpesi.

Rājā ñatvā taṃ pakkosāpetvā “bhadde mayhaṃ kira putto maṃ māretvā rajjaṃ gaṇhissati, na kho paṇāhaṃ ajaro amaro, puttamukhaṃ passituṃ me dehi, mā ito pabhuti evarūpaṃ kammaṃ akāsi”ti āha. Sā tato paṭṭhāya uyyānaṃ gantvā kucchiṃ maddāpesi. Rājā ñatvā tato paṭṭhāya uyyānagamaṇaṃ nivāresi. Sā paripuṇṇagabbhā puttaṃ vijāyi. Nāmaggaṇadivase cassa ajātasseva pitu sattubhāvato “ajātasattu”tveva nāmamakaṃsu. Tasmim̐ kumārāparihārena vaḍḍhante satthā ekadivasaṃ pañcasatabhikkhuparivuto rañño nivesanaṃ gantvā nisīdi. Rājā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ paṇītena khādanīyabhojanīyena parivisitvā satthāraṃ vanditvā dhammaṃ suṇanto nisīdi. Tasmim̐ khaṇe kumāraṃ maṇḍetvā rañño adāsu. Rājā balavasinehena puttaṃ gahetvā ūrumhi nisīdāpetvā puttagatena pemena puttameva mamāyanto na dhammaṃ suṇāti. Satthā tassa pamādabhāvaṃ ñatvā “mahārāja, pubbe rājāno putte āsaṅkamānā paṭicchanne kāretvā ‘amhākaṃ accayena nīharitvā rajje patitṭhāpeyyāthā’ti āṇāpesu”nti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto takkasilāyaṃ disāpāmokkhaācariyo hutvā bahū rājakumāre ca brāhmaṇakumāre ca sippaṃ vācesi. Bārāṇasiraññopi putto soḷasavassakāle tassa santikaṃ gantvā tayo vede ca sabbasippāni ca uggaṇhitvā paripuṇṇasippo ācariyaṃ āpucchi. Ācariyo aṅgavijjāvasena taṃ olovento “imassa puttaṃ nissāya antarāyo paññāyati, tamahaṃ attano ānubhāvena harissāmī”ti cintetvā catasso gāthā bandhitvā rājakumārassa adāsi, evaṇca pana taṃ vadesi “tāta, paṭhamāṃ gāthaṃ rajje patitṭhāya tava puttassa soḷasavassakāle bhattaṃ bhuñjanto vadeyyāsi, dutiyaṃ mahāupaṭṭhānakāle, tatiyaṃ pāsādaṃ abhiruhamāno sopānasīse tṭhatvā, catutthaṃ

sayanasirigabbhaṃ pavisanto ummāre t̥hatvā”ti. So “sādhū”ti sampat̥icchitvā ācariyaṃ vanditvā gato oparajje patit̥ṭhāya pitu accayena rajje patit̥ṭhāsi. Tassa putto soḷasavassakāle rañño uyyānakīlādīnaṃ atthāya nikkhamantassa sirivibhavaṃ disvā pitaraṃ māretvā rajjaṃ gahetukāmo hutvā attano upat̥ṭhākānaṃ kathesi. Te “sādhū deva, mahallakakāle laddhena issariyena ko attho, yena kenaci upāyena rājānaṃ māretvā rajjaṃ gaṇhituṃ vaṭṭatī”ti vadiṃsu. Kumāro “visaṃ khādāpetvā māressāmī”ti pitarā saddhiṃ sāyamāsaṃ bhuñjanto visaṃ gahetvā nisīdi. Rājā bhattapātiyaṃ bhatte acchupanteyeva paṭhamaṃ gāthamāha -

149. “Viditaṃ thusaṃ undurānaṃ, viditaṃ pana taṇḍulaṃ;
Thusaṃ thusaṃ vivajjetvā, taṇḍulaṃ pana khādare”ti.

Tattha viditanti kālavaddalepi andhakāre undurānaṃ thuso thusabhāvena taṇḍulo ca taṇḍulabhāvena vidito pākaṭoyeva. Idha pana liṅgavipallāsavasena “thusaṃ taṇḍula”nti vuttaṃ. Khādareti thusaṃ thusaṃ vajjetvā taṇḍulameva khādanti. Idaṃ vuttaṃ hoti - tāta kumāra, yathā undurānaṃ andhakārepi thuso thusabhāvena taṇḍulo ca taṇḍulabhāvena pākaṭo, te thusaṃ vajjetvā taṇḍulameva khādanti, evameva mamapi tava visaṃ gahetvā nisinnabhāvo pākaṭoti.

Kumāro “ñātomhī”ti bhīto bhattapātiyaṃ visaṃ pātetuṃ avisahitvā ut̥ṭhāya rājānaṃ vanditvā gato. So tamatthaṃ attano upat̥ṭhākānaṃ ārocetvā “ajja tāvamhi ñāto, idāni kathaṃ māressāmī”ti pucchi. Te tato paṭṭhāya uyyāne paṭicchannā hutvā nikaṇṇikavasena mantayamānā “attheko upāyo, khaggaṃ sannayhitvā mahāupaṭṭhānaṃ gatakāle amaccānaṃ antare t̥hatvā rañño pamattabhāvaṃ ñatvā khaggena paharitvā māretuṃ vaṭṭatī”ti vavatthapesuṃ. Kumāro “sādhū”ti sampat̥icchitvā mahāupaṭṭhānakāle sannaddhakhaggo hutvā gantvā ito cito ca rañño paharaṇokāsaṃ upadhāreti. Tasmim̐ khaṇe rājā dutiyaṃ gāthamāha -

150. “Yā mantanā araññasmiṃ, yā ca gāme nikaṇṇikā;
Yañcetaṃ iti cīti ca, etampi viditaṃ mayā”ti.

Tattha araññasminti uyyāne. Nikaṇṇikāti kaṇṇamūle mantanā. Yañcetaṃ iti cīti cāti yañca etaṃ idāni mama paharaṇokāsapariyesanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - tāta kumāra, yā esā tava attano upat̥ṭhākehi saddhiṃ uyyāne ca gāme ca nikaṇṇikā mantanā, yañcetaṃ idāni mama māraṇatthāya iti cīti ca karaṇaṃ, etampi sabbaṃ mayā ñātanti.

Kumāro “jānāti me veribhāvaṃ pitā”ti tato palāyitvā upat̥ṭhākānaṃ ārocesi. Te sattaṭṭha divase atikkamitvā “kumāra, na te pitā, veribhāvaṃ jānāti, takkamattena tvaṃ evaṃsaññī ahosi, mārehi na”nti vadiṃsu. So ekadivasaṃ khaggaṃ gahetvā sopānamatthake gabbhadvāre aṭṭhāsi. Rājā sopānamatthake t̥hito tatiyaṃ gāthamāha -

151. “Dhammena kira jātassa, pitā puttassa makkaṭo;
Daharasseva santassa, dantehi phalamacchidā”ti.

Tattha dhammenāti sabhāvena. Pitā puttassa makkaṭoti pitā makkaṭo puttassa makkaṭapotakassa. Idaṃ vuttaṃ hoti - yathā araññe jāto makkaṭo attano yūthapariharaṇaṃ āsaṅkanto taruṇassa makkaṭapotakassa dantehi phalaṃ chinditvā purisabhāvaṃ nāseti, tathā tava atirajjakāmassa phalāni uppāṭāpetvā purisabhāvaṃ nāsessāmīti.

Kumāro “gaṇhāpetukāmo maṃ pitā”ti bhīto palāyitvā “pitarāmhī santajjito”ti upaṭṭhākānaṃ ārocesi. Te aḍḍhamāsamatte vītivatte “kumāra, sace rājā jāneyya, ettakaṃ kālāṃ nādhivāseyya, takkamattena tayā kathitaṃ, mārehi na”nti vadiṃsu. So ekadivasāṃ khaggaṃ gahetvā uparipāsāde sirisayanaṃ pavisitvā “āgacchantameva naṃ māressāmī”ti heṭṭhāpallaṅke nisīdi. Rājā bhuttasāyamāso parijanaṃ uyyojetvā “nīpajjissāmī”ti sirigabbhaṃ pavisanto ummāre ṭhatvā catutthaṃ gāthamāha -

152. “Yametaṃ parisappasi, ajakāṇova sāsape;
Yopāyaṃ heṭṭhato seti, etampi viditaṃ mayā”ti.

Tattha parisappasīti bhayena ito cito ca sappasi. Sāsapeti sāsapakhette. Yopāyanti yopi ayaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - yampi etaṃ tvaṃ sāsapavanaṃ pavīṭṭhakāṇaelako viya bhayena ito cito ca saṃsappasi, paṭhamaṃ visaṃ gahetvā āgatosi, dutiyaṃ khaggena paharītukāmo hutvā āgatosi, tatiyaṃ khaggaṃ ādāya sopānamatthake aṭṭhāsi, idāni maṃ “māressāmī”ti heṭṭhāsayaṇe nipannosi, sabbametaṃ jānāmi, na taṃ idāni vissajjemi, gahetvā rājāṇaṃ kārāpessāmīti. Evaṃ tassa ajānantasseva sā sā gāthā taṃ taṃ atthaṃ dīpeti.

Kumāro “ñātomhi pitarā, idāni maṃ nāssessatī”ti bhayappatto heṭṭhāsayaṇā nikkhamitvā khaggaṃ rañño pādamūle chaḍḍetvā “khamāhi me, devā”ti pādamūle urena nīpajji. Rājā “na mayhaṃ koci kammaṃ jānātīti tvaṃ cintesi”ti taṃ tajjetvā saṅkhalikabandhanena bandhāpetvā bandhanāgāraṃ pavesāpetvā ārakkhaṃ ṭhapesi. Tadā rājā bodhisattassa guṇaṃ sallakkhesi. So aparabhāge kālamakāsi, tassa sarīrakiccaṃ katvā kumāraṃ bandhanāgārā nīharitvā rajje patiṭṭhāpesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā takkasīlāyaṃ disāpāmokkho ācariyo ahameva ahosi”nti.

Thusajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

339. Bāverujātakavaṇṇanā

Adassanena morassāti idaṃ satthā jetavane viharanto hatalābhasakkāre titthiye ārabbha kathesi. Titthiyā hi anuppanne buddhe lābhino ahesuṃ, uppanne pana buddhe hatalābhasakkārā sūriyuggamane khajjopanakā viya jātā. Tesāṃ taṃ pavattiṃ ārabbha bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi yāva guṇavantā na uppajjanti, tāva nigguṇā lābhaggaṃ yasaggappattā ahesuṃ, guṇavantesu pana uppannesu nigguṇā hatalābhasakkārā jātā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto morayoniyaṃ nibbattitvā vuḍḍhimanvāya sobhaggappatto arañṇe vicari. Tadā ekacce vāṇijā disākākaṃ gahetvā nāvāya bāveruraṭṭhaṃ agamaṃsu. Tasmaṃ kira kāle bāveruraṭṭhe sakuṇā nāma natthi. Āgatāgatā raṭṭhavāsino taṃ pañjare nisinnaṃ disvā “passathimassa chavivaṇṇaṃ galapariyosānaṃ mukhatuṇḍakaṃ maṇigūlasadisāni akkhīnī”ti kākameva pasaṃsitvā te vāṇijake āhaṃsu “imaṃ, ayyā, sakuṇaṃ amhākaṃ detha, amhākaṃ iminā attho, tumhe attano raṭṭhe aññaṃ labhissathā”ti. “Tena hi mūlena gaṇhathā”ti. “Kahāpaṇena no dethā”ti. “Na demā”ti. Anupubbena vaḍḍhitvā “satena dethā”ti vutte “amhākaṃ esa bahūpakāro, tumhehi saddhiṃ metti hotū”ti

kahāpaṇasataṃ gahetvā adaṃsu. Te taṃ netvā suvaṇṇapaṇjare pakkhipitvā nānappakārena macchamaṃsena ceva phalāphalena ca paṭijaggiṃsu. Aññesaṃ sakuṇānaṃ avijjamānaṭṭhāne dasahi asaddhammehi samannāgato kāko lābhaggayasaggappatto ahosi.

Punavāre te vāṇijā ekaṃ morarājānaṃ gahetvā yathā accharasaddena vassati, paṇippaharaṇasaddena naccati, evaṃ sikkhāpetvā bāveruraṭṭhaṃ agamaṃsu. So mahājane sannipatite nāvāya dhure ṭhatvā pakkhe vidhunitvā madhurassaraṃ nicchāretvā nacci. Manussā taṃ disvā somanassajātā “etaṃ, ayyā, sobhaggappattaṃ susikkhitaṃ sakuṇarājānaṃ amhākaṃ dethā”ti āhaṃsu. Amhehi paṭhamam kāko ānīto, taṃ gaṇhittha, idāni ekaṃ morarājānaṃ ānayimhā, etampi yācatha, tumhākaṃ raṭṭhe sakuṇaṃ nāma gahetvā āgantuṃ na sakkāti. “Hotu, ayyā, attano raṭṭhe aññaṃ labhissatha, imaṃ no dethā”ti mūlaṃ vaḍḍhetvā sahassena gaṇhiṃsu. Atha naṃ sattaratanavicitte paṇjare ṭhapetvā macchamaṃsaphalāphalehi ceva madhulājasakkarapānakādīhi ca paṭijaggiṃsu, mayūrarājā lābhaggayasaggappatto jāto, tassāgatakālato paṭṭhāya kākassa lābhasakkāro parihāyi, koci naṃ oloketumpi na icchi. Kāko khādanīyabhojanīyaṃ alabhamāno “kākā”ti vassanto gantvā ukkārabhūmiyaṃ otaritvā gocaraṃ gaṇhi.

Satthā dve vatthūni ghaṭetvā sambuddho hutvā imā gāthā abhāsi -

153. “Adassanena morassa, sikhino mañjubhāṇino;
Kākaṃ tattha apūjesuṃ, maṃsena ca phalena ca.
154. “Yadā ca sarasampanno, moro bāverumāgamā;
Atha lābho ca sakkāro, vāyasassa ahāyatha.
155. “Yāva nuppajjatī buddho, dhammarājā pabhaṅkaro;
Tāva aññe apūjesuṃ, puthū samaṇabrāhmaṇe.
156. “Yadā ca sarasampanno, buddho dhammaṃ adesayi;
Atha lābho ca sakkāro, titthiyānaṃ ahāyathā”ti.

153-156. Tattha sikhinoti sikhāya samannāgatassa. Mañjubhāṇinoti madhurassarassa. Apūjesunti apūjayiṃsu. Maṃsena ca phalena cāti nānappakārena maṃsena phalāphalena ca. Bāverumāgamāti bāveruraṭṭhaṃ āgato. “Bhāverū”tipi pāṭho. Ahāyathāti parihīno. Dhammarājāti navahi lokuttaradhammehi parisam rañjetīti dhammarājā. Pabhaṅkaroti sattalokaokāsalokasaṅkhāralokesu ālokassa katattā pabhaṅkaro. Sarasampannoti brahmassarena samannāgato. Dhammaṃ adesayīti catusaccadhammaṃ pakāsesīti.

Iti imā catasso gāthā bhāsivā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kāko nigaṇṭho nāṭaputto ahosi, morarājā pana ahameva ahosi”nti.

Bāverujātakavaṇṇanā navamā.

340. Visayahajātakavaṇṇanā

Adāsi dānānīti idaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā khadiraṅgārājātake vitthāritameva. Idha pana satthā anāthapiṇḍikaṃ. Āmantetvā “porāṇakapaṇḍitāpi gahapati ‘dānaṃ mā dadāsī’ti ākāse ṭhatvā vārentaṃ

sakkaṃ devānamindaṃ paṭibāhitvā dānaṃ adamsuyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto asītikoṭṭivibhavo visayho nāma seṭṭhi hutvā pañcahi sīlehi samannāgato dānājñāsaya dānābhīrato ahosi. So catūsu nagaradvāresu, nagaramajjhe, attano gharadvāreti chasu ṭhānesu dānasālāyo kāretvā dānaṃ pavattesi, divase divase cha satasahassāni vissajjeti. Bodhisattassa ca vanibbakayācakānañca ekasadisameva bhattaṃ hoti. Tassa jambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā dānaṃ dadato dānānubhāvena sakkassa bhavanaṃ kampi, sakkassa devarañño paṇḍukambalasilāsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “ko nu kho maṃ ṭhānā cāvetukāmo”ti upadhārento mahāseṭṭhiṃ disvā “ayaṃ visayho ativiya pattharivā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ karonto dānaṃ deti, iminā dānena maṃ cāvetvā sayaṃ sakko bhavissati maññe, dhanamassa nāsetvā etaṃ daliddaṃ katvā yathā dānaṃ na deti, tathā karissāmī”ti cintetvā sabbam dhanadhaññaṃ telamadhuphāṇitasakkarādīni antamaso dāsakammakaraporisampi antaradhāpesi.

Tadā dānabyāvaṭā āgantvā “sāmi dānaggaṃ pacchinnaṃ, ṭhapitaṭhapitaṭṭhāne na kiñci passāmā”ti ārocayīmsu. “Ito paribbayaṃ haratha, mā dānaṃ pacchindathā”ti bhariyaṃ pakkosāpetvā “bhadde, dānaṃ pavattāpehī”ti āha. Sā sakalagehaṃ vicinitvā aḍḍhamāsakamattampi adisvā “ayya, amhākaṃ nivatthavatthaṃ ṭhapetvā aññaṃ kiñci na passāmi, sakalagehaṃ tuccha”nti āha. Sattaratanagabbhesu dvāraṃ vivarāpetvā na kiñci addasa, seṭṭhiñca bhariyañca ṭhapetvā aññe dāsakammakarāpi na paññāyīmsu. Puna mahāsatto. Bhariyaṃ āmantetvā “bhadde, na sakkā dānaṃ pacchindituṃ, sakalanivesanaṃ vicinitvā kiñci upadhārehī”ti āha. Tasmim khaṇe eko tiṇahārako asitañca kājañca tiṇabandhanarajjuñca dvārantare chaḍḍetvā palāyi. Seṭṭhibhariyā taṃ disvā “sāmi, idaṃ ṭhapetvā aññaṃ na passāmī”ti āharitvā adāsi. Mahāsatto “bhadde, mayā ettakaṃ kālaṃ tiṇaṃ nāma na lāyitapubbaṃ, ajja pana tiṇaṃ lāyitvā āharitvā vikkiṇitvā yathānucchavikaṃ dānaṃ dassāmī”ti dānupacchedabhayena asitañceva kājañca rajjuñca gahetvā nagarā nikkhamitvā tiṇavatthumuṃ gantvā tiṇaṃ lāyitvā “eko amhākaṃ bhavissati, ekena dānaṃ dassāmī”ti dve tiṇakalāpe bandhitvā kāje laggetvā ādāya gantvā nagaradvāre vikkiṇitvā māsake gahetvā ekaṃ koṭṭhāsaṃ yācakānaṃ adāsi. Yācakā bahū, tesam “mayhampi dehi, mayhampi dehī”ti vadantānaṃ itarampi koṭṭhāsaṃ datvā taṃ divasaṃ saddhiṃ bhariyāya anāhāro vītināmesi. Iminā niyāmena cha divasā vītivattā.

Athassa sattame divase tiṇaṃ āharamānassa sattāhaṃ nirāhārassa atisukhumālassa nalāṭe sūriyātapena pahaṭamatte akkhīni bhamīmsu. So satim paccupaṭṭhāpetuṃ asakkonto tiṇaṃ avattharivā pati. Sakko tassa kiriyaṃ upadhārayamāno vicarati. So taṃkhaṇaṃñeva āgantvā ākāse ṭhatvā paṭhamam gāthamāha -

157. “Adāsi dānāni pure visayha, dadato ca te khayadhammo ahosi;
Ito paraṃ ce na dadeyya dānaṃ, tiṭṭheyyuṃ te saṃyamantassa bhogā”ti.

Tassattho - ambho visayha tvaṃ ito pubbe tava gehe dhane vijjamāne sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ karitvā dānāni adāsi. Tassa ca te evaṃ dadato bhogānaṃ khayadhammo khayasabhāvo ahosi, sabbam sāpateyyaṃ khīnaṃ, ito paraṃ cepi tvaṃ dānaṃ na dadeyya, kassaci kiñci na dadeyyāsi, tava saṃyamantassa adadantassa bhogā tatheva tiṭṭheyyuṃ, “ito paṭṭhāya na dassāmī”ti tvaṃ mayhaṃ paṭiññaṃ dehi, ahaṃ te bhoge dassessāmīti.

Mahāsatto tassa vacanaṃ sutvā “kosi tva”nti āha. “Sakkohamasmī”ti. Bodhisatto “sakko nāma sayam dānaṃ datvā sīlaṃ samādiyitvā uposathakammaṃ katvā satta vattapadāni pūretvā sakkattaṃ patto, tvaṃ pana attano issariyakāraṇaṃ dānaṃ vāresi, anariyaṃ vata karosī”ti vatvā tisso gāthā abhāsi -

158. “Anariyamariyena sahasanetta, suduggatenāpi akiccamāhu;
Mā vo dhanam taṃ ahu devarāja, yaṃ bhogahetu vijahemu saddham.

159. “Yena eko ratho yāti, yāti tenaparo ratho;
Porāṇaṃ nihitaṃ vattaṃ, vattataññeva vāsava.

160. “Yadi hessati dassāma, asante kiṃ dadāmase;
Evaṃbhūtāpi dassāma, mā dānaṃ pamadamhase”ti.

158-160. Tattha anariyanti lāmaṃ pāpakammaṃ. Ariyenāti parisuddhācārena ariyena. Suduggatenāpi sudaliddenāpi. Akiccamāhūti akattabbanti buddhādayo ariyā vadanti, tvaṃ pana maṃ anariyaṃ maggaṃ ārocesīti adhippāyo. Voti nipātamattaṃ. Yaṃ bhogahetūti yassa dhanassa paribhuñjanahetu mayaṃ dānasaddham vijahemu pariccajeyyāma, taṃ dhanameva mā ahu, na no tena dhanena atthoti dīpeti.

Rathoti yaṃkiñci yānaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - yena maggena eko ratho yāti, aññopi ratho “rathassa gatamaggo eso”ti teneva maggena yāti. Porāṇaṃ nihitaṃ vattanti yaṃ mayā pubbe nihitaṃ vattaṃ, taṃ mayi dharante vattatuyeva, mā tiṭṭhatūti attho. Evaṃbhūtāti evaṃ tiṇahāarakabhūtāpi mayaṃ yāva jīvāma, tāva dassāmayeva. Kiṃkāraṇā? Mā dānaṃ pamadamhaseti. Adadanto hi dānaṃ pamajjati nāma na sarati na sallakkheti, ahaṃ pana jīvamāno dānaṃ pamussituṃ na icchāmi, tasmā dānaṃ dassāmiyevāti dīpeti.

Sakko taṃ paṭibāhituṃ asakkonto “kimatthāya dānaṃ dadāsī”ti pucchi. Bodhisatto “neva sakkattaṃ, na brahmattaṃ patthayamāno, sabbaññutaṃ patthento panāhaṃ dadāmi”ti āha. Sakko tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭho hatthena piṭṭhiṃ parimajji. Bodhisattassa taṅkhaṇaṃñeva parimajjitamattasseva sakalasaṃsāraṃ paripūri. Sakkānubhāvena cassa sabbo vibhavaparicchedo paṭipākatikova ahosi. Sakko “mahāseṭṭhi, tvaṃ ito paṭṭhāya divase divase dvādasa satasahassāni vissajjento dānaṃ dadāhi”ti tassa gehe aparimāṇaṃ dhanam katvā taṃ uyyojetvā sakatṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi - “tadā seṭṭhibhāriyā rāhulamātā ahosi, visayho pana seṭṭhi ahameva ahosi”nti.

Visayhajātakavaṇṇanā dasamā.

Kokilavaggo catuttho.

5. Cūḷakuṇālavaggo

341. Kaṇḍarījātakavaṇṇanā

161-164. Narānamārāmakarāsūti imassa jātakassa vitthārakathā kuṇāljātake āvi bhavissati.

Kaṇḍarījātakavaṇṇanā paṭhamā.

342. Vānarajātakavaṇṇanā

Asakkhiṃ vata attānanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa vadhāya parisakkanam ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva.

Atīte pana bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese kapiyoniyaṃ nibbattivā vayappatto gaṅgātīre vasi. Athekā antogaṅgāyaṃ saṃsumārī bodhisattassa hadayamaṃse dohaḷaṃ uppādetvā saṃsumārassa kathesi. So “taṃ kapiṃ udake nimujjāpetvā māretvā hadayamaṃsaṃ gahetvā saṃsumāriyā dassāmī”ti cintetvā mahāsattaṃ āha - “ehi, samma, antaradīpake phalāphale khādituṃ gacchāmā”ti. “Kathaṃ, samma, ahaṃ gamissāmī”ti. “Ahaṃ taṃ mama piṭṭhiyaṃ nisīdāpetvā nessāmī”ti. So tassa cittaṃ ajānanto laṅghitvā piṭṭhiyaṃ nisīdi. Saṃsumāro thokaṃ gantvā nimujjituṃ ārabhi. Atha naṃ vānaro “kiṃkāraṇā, bho, maṃ udake nimujjāpesī”ti āha. “Ahaṃ taṃ māretvā tava hadayamaṃsaṃ mama bhariyāya dassāmī”ti. “Dandha tvaṃ mama hadayamaṃsaṃ ure atthīti maññasi”ti? “Atha kahaṃ te ṭhapita”nti? “Etaṃ udumbare olambantaṃ na passasī”ti? “Passāmi, dassasi pana me”ti. “Āma, dassāmī”ti. Saṃsumāro dandhatāya taṃ gahetvā nadītīre udumbaramūlaṃ gato. Bodhisatto tassa piṭṭhito laṅghitvā udumbararukkhe nisinno imā gāthā abhāsi -

165. “Asakkhiṃ vata attānaṃ, uddhātuṃ udakā thalaṃ;
Na dānaṃ puna tuyhaṃ, vasaṃ gacchāmi vārija.

166. “Alameteḥi ambehi, jambūhi panasehi ca;
Yāni pāraṃ samuddassa, varaṃ mayhaṃ udumbaro.

167. “Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, na khippamanubujjhati;
Amittavasamanveti, pacchā ca anutappati.

168. “Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, khippameva nibodhati;
Muccate sattusambādhā, na ca pacchānutappatī”ti.

165-168. Tattha asakkhiṃ vatāti samattho vata ahosiṃ. Uddhātunti uddharituṃ. Vārijāti saṃsumāraṃ ālapati. Yāni pāraṃ samuddassāti gaṅgaṃ samuddanāmenālapanto “yāni samuddassa pāraṃ gantvā khāditabbāni, alaṃ tehi”ti vadati. Pacchā ca anutappatīti uppannaṃ atthaṃ khippaṃ ajānanto amittavaṃsaṃ gacchati, pacchā ca anutappati.

Iti so catūhi gāthāhi lokiyakiccānaṃ nipphattikāraṇaṃ kathetvā vanasaṇḍameva pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā saṃsumāro devadatto ahosi, vānaro pana ahameva ahosi”nti.

Vānarajātakavaṇṇanā dutiyā.

343. Kuntinījātakavaṇṇanā

Avasimha tavāgāreti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarañño gehe nivutthaṃ kuntinīsakuṇikaṃ ārabha kathesi. Sā kira rañño dūteyyahārikā ahosi. Dve potakāpissā atthi, rājā taṃ sakuṇikaṃ ekassa rañño paṇṇaṃ gāhāpetvā pesesi. Tassā gatakāle rājakule dārakā te sakuṇapotake hatthehi parimaddantā māresuṃ. Sā

āgantvā te potake mate passantī “kena me puttakā mārītā”ti pucchi. “Asukena ca asukena cā”ti. Tasmīñca kāle rājakule posāvanikabyaggho atthi kakkhaḷo pharusō, bandhanabalena tiṭṭhati. Atha te dārakā taṃ byagghaṃ dassanāya agamaṃsu. Sāpi sakuṇikā tehi saddhiṃ gantvā “yathā imehi mama puttakā mārītā, tatheva ne karissāmi”ti te dārake gahetvā byagghassa pādamūle khipi, byaggho murāmurāpetvā khādī. Sā “idāni me manoratho paripuṇṇo”ti uppatitvā himavantameva gatā. Taṃ kāraṇaṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, rājakule kira asukā nāma kuntinī sakuṇikā ye hissā potakā mārītā, te dārake byagghassa pādamūle khiptvā himavantameva gatā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesā attano potakaghātake dārake gahetvā byagghassa pādamūle khiptvā himavantameva gatā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ bodhisatto dhammena samena rajjaṃ kāresi. Tassa nivesane ekā kuntinī sakuṇikā dūteyyahārikāti sabbaṃ purimasadisameva. Ayaṃ pana viseso. Ayaṃ kuntinī byagghena dārake mārāpetvā cintesi “idāni na sakkā mayā idha vasituṃ, gamissāmi, gacchantī ca pana rañño anārocetvā na gamissāmi, ārocetvāva gamissāmi”ti. Sā rājānaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ ṭhitā “sāmi, tumhākaṃ pamādena mama puttake dārakā māresuṃ, ahaṃ kodhavasikā hutvā te dārake paṭimāresuṃ, idāni mayā idha vasituṃ na sakkā”ti vatvā paṭhamam gāthamāha -

169. “Avasimha tavāgāre, niccaṃ sakkatapūjitā,
Tvameva dānimakari, handa rāja vajāmaha”nti.

Tattha tvameva dānimakarīti maṃ paṇṇaṃ gāhāpetvā pesetvā attano pamādena mama piyaputtake arakkhanto tvaññeva idāni etaṃ mama domanassakāraṇaṃ akari. Handāti vavassaggatthe nipāto. Rājāti bodhisattaṃ ālapati. Vajāmahanti ahaṃ himavantaṃ gacchāmīti.

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha -

170. “Yo ve kate paṭikate, kibbise paṭikibbise;
Evaṃ taṃ sammatī veraṃ, vasa kuntini māgamā”ti.

Tassattho - yo puggalo parena kate kibbise attano puttamāraṇādike dāruṇe kamme kate puna attano tassa puggalassa paṭikate paṭikibbise “paṭikataṃ mayā tassā”ti jānāti. Evaṃ taṃ sammatī veranti ettakena taṃ veraṃ sammatī vūpasantaṃ hoti, tasmā vasa kuntini māgamāti.

Taṃ sutvā kuntinī tatiyaṃ gāthamāha -

171. “Na katassa ca kattā ca, metti sandhīyate puna;
Hodayaṃ nānujānāti, gacchaññeva rathesabhā”ti.

Tattha na katassa ca kattā cāti katassa ca abhibhūtassa upapīḷitassa puggalassa, idāni vibhattivipariṇāmaṃ katvā yo kattā tassa cāti imesaṃ dvinnaṃ puggalānaṃ puna mittabhāvo nāma na sandhīyati na ghaṭīyatīti attho. Hodayaṃ nānujānātīti tena kāraṇena mama hadayaṃ idha vāsaṃ nānujānāti. Gacchaññeva rathesabhāti tasmā ahaṃ mahārāja gamissāmiyevāti.

Taṃ sutvā rājā catutthaṃ gāthamāha -

172. “Katassa ceva kattā ca, metti sandhīyate puna;
Dhīrānaṃ no ca bālānaṃ, vasa kuntini māgamā”ti.

Tassattho - katassa ceva puggalassa, yo ca kattā tassa metti sandhīyate puna, sā pana dhīrānaṃ, no ca bālānaṃ. Dhīrānañhi metti bhinnāpi puna ghaṭṭiyati, bālānaṃ pana sakiṃ bhinnā bhinnāva hoti, tasmā vasa kuntini māgamāti.

Sakuṇikā “evaṃ santēpi na sakkā mayā idha vasitum sāmī”ti rājānaṃ vanditvā uppatitvā himavantameva gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kuntinīyeva etarahi kuntinī ahosi, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”nti.

Kuntinījātakavaṇṇanā tatiyā.

344. Ambajātakavaṇṇanā

Yo nīliyaṃ maṇḍayatīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ambagopakattheraṃ ārabba kathesi. So kira mahallakakāle pabbajitvā jetavanapaccante ambavane paṇṇasālaṃ kāretvā ambe rakkhanto patitāni ambapakkāni khādanto vicarati, attano sambandhamanussānampi deti. Tasmīṃ bhikkhācāraṃ pavittṭhe ambacorakā ambāni pātetvā khādītva ca gahetvā ca gacchanti. Tasmīṃ khaṇe catasso seṭṭhidhītaro aciravatiyaṃ nhāyitvā vicarantiyo taṃ ambavanaṃ pavisiṃsu. Mahallako āgantvā tā disvā “tumhehi me ambāni khādītāni”ti āha. “Bhante, mayaṃ idāneva āgatā, na tumhākaṃ ambāni khādāmā”ti. “Tena hi sapathaṃ karoṭhā”ti? “Karoma, bhante”ti sapathaṃ kariṃsu. Mahallako tā sapathaṃ kāretvā lajjāpetvā vissajjesi. Tassa taṃ kiriyaṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asuko kira mahallako attano vasanakaṃ ambavanaṃ pavittṭhā seṭṭhidhītaro sapathaṃ kāretvā lajjāpetvā vissajjesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa ambagopako hutvā catasso seṭṭhidhītaro sapathaṃ kāretvā lajjāpetvā vissajjesi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakkattaṃ kāresi. Tadā eko kūṭajaṭilo bārāṇasiṃ upanissāya nadītīre ambavane paṇṇasālaṃ māpetvā ambe rakkhanto patitāni ambapakkāni khādanto sambandhamanussānampi dento nānappakārena micchājīvena jīvikaṃ kappento vicarati. Tadā sakko devarājā “ke nu kho loka mātāpitaro upaṭṭhahanti, kule jeṭṭhāpacayanakammaṃ karonti, dānaṃ denti, sīlaṃ rakkhanti, uposathakammaṃ karonti, ke pabbajitā samaṇadhamme yuttapayuttā viharanti, ke anācāraṃ caranti”ti lokaṃ volokento imaṃ ambagopakaṃ anācāraṃ kūṭajaṭilaṃ disvā “ayaṃ kūṭajaṭilo kasiṇaparikkammādiṃ attano samaṇadhammaṃ pahāya ambavanaṃ rakkhanto vicarati, saṃvejessāmi na”nti tassa gāmaṃ bhikkhāya pavittṭhakāle attano ānubhāvena ambe pātetvā corehi vilumbite viya akāsi.

Tadā bārāṇasito catasso seṭṭhidhītaro taṃ ambavanaṃ pavisiṃsu. Kūṭajaṭilo tā disvā “tumhehi me ambāni khādītāni”ti palibuddhi. “Bhante, mayaṃ idāneva āgatā, na te ambāni khādāmā”ti. “Tena hi sapathaṃ karoṭhā”ti? “Kavā ca pana gantum labhissāmā”ti? “Āma, labhissathā”ti. “Sādhu, bhante”ti tāsū jeṭṭhikā sapathaṃ karonti paṭṭhamāṃ gāthamāha -

173. “Yo nīliyaṃ maṇḍayati, saṇḍāsena vihaññati;
Tassa sā vasamanvetu, yā te ambe avāharī”ti.

Tassattho - yo puriso palitānaṃ kāḷavaṇṇakaraṇatthāya nīlaphalādīni yojetvā kataṃ nīliyaṃ maṇḍayati, nīlakesantare ca uṭṭhitāṃ palitaṃ uddharanto saṇḍāsena vihaññati kilamati, tassa evarūpassa mahallakassa sā vasaṃ anvetu, tathārūpaṃ patiṃ labhatu, yā te ambe avāharīti.

Tāpaso “tvaṃ ekamantaṃ tiṭṭhāhī”ti vatvā dutiyaṃ seṭṭhidhītaraṃ sapathaṃ kāresi. Sā sapathaṃ karontī dutiyaṃ gāthamāha -

174. “Vīsaṃ vā pañcavīsaṃ vā, ūnatimsaṃva jātiyā;
Tādisā pati mā laddhā, yā te ambe avāharī”ti.

Tassattho - nāriyo nāma pannarasasoḷasavassikakāle purisānaṃ piyā honti. Yā pana tava ambāni avāhari, sā evarūpe yobbane patiṃ alabhitvā jātiyā vīsaṃ vā pañcavīsaṃ vā ekena dvīhi ūnatāya ūnatimsaṃ vā vassāni patvā tādisā paripakkavayā hutvāpi patiṃ mā laddhāti.

Tāyapi sapathaṃ katvā ekamantaṃ ṭhitāya tatiyā tatiyaṃ gāthamāha -

175. “Dīghaṃ gacchatu addhānaṃ, ekikā abhisārikā;
Saṅkete pati mā adda, yā te ambe avāharī”ti.

Tassattho - yā te ambe avāhari, sā patiṃ patthayamānā tassa santikaṃ abhisaraṇatāya abhisārikā nāma hutvā ekikā adutiyaṃ gāvutadvigāvutamattaṃ dīghaṃ addhānaṃ gacchatu, gantvāpi ca tasmaṃ asukaṭṭhānaṃ nāma āgaccheyyāsīti kate saṅkete taṃ patiṃ mā addasāti.

Tāyapi sapathaṃ katvā ekamantaṃ ṭhitāya catutthā catutthaṃ gāthamāha -

176. “Alaṅkatā suvasanā, mālinī candanussadā;
Ekikā sayane setu, yā te ambe avāharī”ti. -sā uttānatthāyeva;

Tāpaso “tumhehi atibhāriyā sapathā katā, aññehi ambāni khāditāni bhavissanti, gacchatha dāni tumhe”ti tā uyyojesi. Sakko bheravarūpārammaṇaṃ dassetvā kūṭatāpasam tato palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā kūṭajaṭilo ayaṃ ambagopako mahallako ahosi, catasso seṭṭhidhītaro etāyeva, sakko pana ahameva ahosi”nti.

Ambajātakavaṇṇanā catutthā.

345. Rājakumbhajātakavaṇṇanā

Vanaṃ yadaggi dahatīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ alasabhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira sāvatthivāsī kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajitvāpi alaso ahosi uddesaparipucchāyonisomanasikāravattapaṭivattādīhi paribāhiro nīvaraṇābhībhūto. Nisinnaṭṭhānādīsu iriyāpathesu tathā eva hoti. Tassa taṃ ālasiyabhāvaṃ ārabha bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asuko nāma bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ālasiyo kusīto

nīvaraṇābhībhūto viharatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa ālasīyoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amaccaratanaṃ ahosi, bārāṇasirājā ālasīyajātiko ahosi. Bodhisatto “rājānaṃ pabodhessāmī”ti ekaṃ upamaṃ upadhārento vicarati. Athekadivasāṃ rājā uyyānaṃ gantvā amaccagaṇaparivuto tattha vicaranto ekaṃ rājakumbhaṃ nāma ālasīyaṃ passi. Tathārūpā kira ālasīyā sakaladivasāṃ gacchantāpi ekadvaṅgulamattameva gacchanti. Rājā taṃ disvā “vayassa ko nāma so”ti bodhisattaṃ pucchi. Mahāsatto “rājakumbho nāmesa, mahārāja, ālasīyo. Evarūpo hi sakaladivasāṃ gacchantopi ekaṅguladvaṅgulamattameva gacchatī”ti vatvā tena saddhiṃ sallapanto “ambho, rājakumbha, tumhākaṃ dandhagamaṇaṃ imasmiṃ araṇṇe dāvaggimhi utṭhite kiṃ karoṭhā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha -

177. “Vanaṃ yadaggi dahati, pāvako kaṇhavattanī;
Kathaṃ karosi pacalaka, evaṃ dandhaparakkamo”ti.

Tattha yadaggīti yadā aggi. Pāvako kaṇhavattanīti aggino vevacanaṃ. Pacalakāti taṃ ālapati. So hi calanto calanto gacchati, niccaṃ vā pacalāyati, tasmā “pacalako”ti vuccati. Dandhaparakkamoti garuvīriyo.

Taṃ sutvā rājakumbho dutiyaṃ gāthamāha -

178. “Bahūni rukkhachiddāni, pathabyā vivarāni ca;
Tāni ce nābhisambhoma, hoti no kālapariyāyo”ti.

Tassattho - paṇḍita, amhākaṃ ito uttarigamaṇaṃ nāma natthi. Imasmiṃ pana araṇṇe rukkhachiddāni pathaviyaṃ vivarāni ca bahūni. Yadi tāni na pāpuṇāma, hoti no kālapariyāyoti maraṇameva no hotīti.

Taṃ sutvā bodhisatto itarā dve gāthā abhāsi -

179. “Yo dandhakāle tarati, taraṇīye ca dandhati;
Sukkhapaṇṇaṃva akkamma, atthaṃ bhaṇjati attano.

180. “Yo dandhakāle dandheti, taraṇīye ca tārayi;
Sasīva rattiṃ vibhajaṃ, tassattho paripūrati”ti.

179-180. Tattha dandhakāleti tesaṃ tesaṃ kammānaṃ saṇikaṃ kattabbakāle. Taratīti turitaturito vegena tāni kammāni karoti. Sukkhapaṇṇaṃvāti yathā vātātapasukkhāṃ tālapaṇṇaṃ balavā puriso akkamitvā bhaṇjeyya, tattheva cuṇṇavicuṇṇaṃ kareyya, evaṃ so attano atthaṃ vuddhiṃ bhaṇjati. Dandhetīti dandhayati dandhakātabbāni kammāni dandhameva karoti. Tārayīti turitakātabbāni kammāni turitova karoti. Sasīva rattiṃ vibhajanti yathā cando juṇhapakkhaṃ rattiṃ jotayamāno kālapakkharattito rattiṃ vibhajanto divase divase paripūrati, evaṃ tassa purisassa attho paripūrati vuttaṃ hoti.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā tato paṭṭhāya analaso jāto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā rājakumbho ālasīyabhikkhu ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

346. Kesavajātakavaṇṇanā

Manussindam jahitvānāti idam satthā jetavane viharanto vissāsabhojanam ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikassa kira gehe pañcannam bhikkhusatānam nibaddhabhaddham hoti, geham niccakālam bhikkhusaṅghassa opānabhūtam kāsāvapajjotam isivātapavātam. Athekadivasam rājā nagaram padakkhiṇam karonto seṭṭhino nivesane bhikkhusaṅgham disvā “ahampi ariyasaṅghassa nibaddham bhikkham dassāmī”ti vihāram gantvā satthāram vanditvā pañcannam bhikkhusatānam nibaddham bhikkham paṭṭhapesi. Tato paṭṭhāya rājanivesane nibaddham bhikkhā diyyati, tivassikagandhasālibhojanam paṇītam. Vissāsenapi sinehenapi sahatthā dāyakā natthi, rājayutte dāpesi. Bhikkhū nisīditvā bhuñjitum na icchanti, nānaggarasabham gahetvā attano attano upaṭṭhākakulam gantvā tam bham tesam datvā tehi dinnam lūkam vā paṇītam vā bhuñjanti.

Athekadivasam rañño bham phalāphalam āharimsu. Rājā “saṅghassa dethā”ti āha. Manussā bhaddham gantvā ekabhikkhūpi adisvā “eko bhikkhūpi natthī”ti rañño ārocesum. “Nanu velāyeva tāvā”ti? “Āma, velā, bhikkhū pana tumhākam gehe bham gahetvā attano attano vissāsikānam upaṭṭhākānam geham gantvā tesam datvā tehi dinnam lūkam vā paṇītam vā bhuñjanti”ti. Rājā “amhākam bham paṇītam, kena nu kho kāraṇena abhutvā aññam bhuñjanti, satthāram pucchissāmī”ti cintetvā vihāram gantvā satthāram vanditvā pucchi. Satthā “mahārāja, bhojanam nāma vissāsaparamam, tumhākam gehe vissāsam paccupaṭṭhāpetvā sinehena dāyakānam abhāvā bhikkhū bham gahetvā attano attano vissāsikaṭṭhāne paribhuñjanti. Mahārāja, vissāsadiso añño raso nāma natthi, avissāsikena dinnam catumadhurampi hi vissāsikena dinnam sāmākabham na agghati. Porāṇakapaṇḍitāpi roge uppanne rañña pañca vejjakulāni gahetvā bhesajje kārītepi roge avūpasante vissāsikānam santikam gantvā aloṇakam sāmākanivārayāguñceva udakamattasittam aloṇakapaṇṇaṇca paribhuñjitvā nirogā jātā”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbatti, “kappakumāro”tissa nāmam akaṃsu. So vayappatto takkasīlāyam sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge isipabbajjam pabbaji. Tadā kesavo nāma tāpaso pañcahi tāpasasatehi parivuto gaṇasatthā hutvā himavante vasati. Bodhisatto tassa santikam gantvā pañcannam antevāsikasatānam jeṭṭhantevāsiko hutvā vihāsi, kesavatāpasassa hitajjhāsaya sasineho ahosi. Te aññamaññam ativiya vissāsikā ahesum. Aparabhāge kesavo te tāpase ādāya loṇambilasevanatthāya manussapatham gantvā bārāṇasim patvā rājuyyāne vasitvā punadvase nagaram bhikkhāya pavisitvā rājadvāram agamāsi. Rājā isigaṇam disvā pakkosāpetvā antonivesane bhojetvā paṭiññam gahetvā uyyāne vasāpesi. Atha vassāratte atikkante kesavo rājānam apucchi. Rājā “bhante, tumhe mahallakā, amhe tāva upanissāya vasatha, daharatāpase himavantam pesethā”ti āha. So “sādhū”ti jeṭṭhantevāsikena saddhim te himavantam pesetvā sayam ekakova ohiyi. Kappo himavantam gantvā tāpasehi saddhim vasi.

Kesavo kappena vinā vasanto ukkaṇṭhitvā tam datthukāmo hutvā niddam na labhati, tassa niddam alabhantassa sammā āhāro na pariṇāmam gacchati, lohitapakhandikā ahosi, bālā vedanā vattanti. Rājā pañca vejjakulāni gahetvā tāpasam paṭijaggi, rogo

na vūpasammati. Kesavo rājānaṃ āha “mahārāja, kiṃ mayhaṃ maraṇaṃ icchatha, udāhu arogabhāva”nti? “Arogabhāvaṃ, bhante”ti. “Tena hi maṃ himavantaṃ pesethā”ti. “Sādhu, bhante”ti rājā nāradaṃ nāma amaccaṃ pakkāsāpetvā “nārada, amhākaṃ bhadantaṃ gahetvā vanacarakehi saddhiṃ himavantaṃ yāhī”ti pesesi. Nārado taṃ tattha netvā paccāgamāsi. Kesavassapi kappe diṭṭhamatteyeva cetasikarogo vūpasanto, ukkaṇṭhā paṭippassambhi. Athassa kappo aloṇakena adhūpanena udakamattasittapaṇṇena saddhiṃ sāmākanīvārayāguṃ adāsi, tassa taṅkhaṇaṇṇeva lohitapakkhandaṃ paṭippassambhi.

Puna rājā nāradaṃ pesesi “gaccha kesavassa tāpasassa pavattiṃ jānāhī”ti. So gantvā taṃ arogaṃ disvā “bhante, bārāṇasirājā pañca vejjakulāni gahetvā paṭijagganto tumhe aroge kātuṃ nāsakkhi, kathaṃ te kappo paṭijaggi”ti vatvā paṭhamam gāthamāha -

181. “Manussindaṃ jahitvāna, sabbakāmasamiddhinaṃ;
Kathaṃ nu bhagavā kesī, kappassa ramati assame”ti.

Tattha manussindanti manussānaṃ indaṃ bārāṇasirājānaṃ. Kathaṃ nu bhagavā kesīti kena nu kho upāyena ayaṃ amhākaṃ bhagavā kesavatāpaso kappassa assame ramatīti.

Evaṃ aññehi saddhiṃ sallapanto viya kesavassa abhiraṭṭikāraṇaṃ pucchi. Taṃ sutvā kesavo dutiyaṃ gāthamāha -

182. “Sādūni ramaṇīyāni, santi vakkhā manoramā;
Subhāsītāni kappassa, nārada ramayanti ma”nti.

Tattha vakkhāti rukkhā. Pāliyaṃ pana “rukkhā”tveva likhitaṃ. Subhāsītānīti kappena kathitāni subhāsītāni maṃ ramayantīti attho.

Evañca pana vatvā “evaṃ maṃ abhiraṭṭapento kappo aloṇakaṃ adhūpanaṃ udakasittapaṇṇamissaṃ sāmākanīvārayāguṃ pāyesī, tāya me sarīre byādhi vūpasamito, arogo jātomhī”ti āha. Taṃ sutvā nārado tatiyaṃ gāthamāha -

183. “Sālīnaṃ odanaṃ bhuñje, suciṃ maṃsūpasecanaṃ;
Kathaṃ sāmākanīvāraṃ, aloṇaṃ chādayanti ta”nti.

Tattha bhuñjati bhuñjasi, ayameva vā pāṭho. Chādayantīti chādayati pīṇeti toseti. Gāthābandhasukhatthaṃ pana anunāsiko kato. Idaṃ vuttaṃ hoti - yo tvaṃ suciṃ maṃsūpasecanaṃ rājakule rājārahaṃ sālībhattaṃ bhuñjasi, taṃ kathamidaṃ sāmākanīvāraṃ aloṇaṃ pīṇeti toseti, kathaṃ te etaṃ rucchatīti.

Taṃ sutvā kesavo catutthaṃ gāthamāha -

184. “Sādum vā yadi vāsādum, appaṃ vā yadi vā bahum;
Vissattho yattha bhuñjeyya, vissāsaparamā rasā”ti.

Tattha yadi vāsādunti yadi vā asādum. Vissatthoti nirāsaṅko vissāsapatto hutvā. Yattha bhuñjeyyāti yasmim nivesane evaṃ bhuñjeyya, tattha evaṃ bhuttaṃ yaṃkiñci bhojanaṃ sādumeva. Kasmā? Yasmā vissāsaparamā rasā, vissāso paramo

uttamo etesanti vissāsaparamā rasā. Vissāsasadiso hi añño raso nāma natthi.
Avisāsikena hi dinnaṃ catumadhurampi vissāsikena dinnaṃ ambilakaññiyaṃ na
agghatīti.

Nārado tassa vacanaṃ sutvā rañño santikaṃ gantvā “kesavo idaṃ nāma kathesi”ti
ācikkhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando
ahosi, nārado sārputto, kesavo bakabrahmā, kappo pana ahameva ahosi”nti.

Kesavajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

347. Ayakūṭajātakavaṇṇanā

Sabbāyasanti idaṃ satthā jetavane viharanto lokatthacariyaṃ ārabha kathesi.
Vatthu mahākaṇhajātake āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā
kucchimhi nibbattitvā vayappatto uggahitasabbasippo pitu accayena rajje patitṭhāya
dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā manussā devamaṅgalikā hutvā bahū ajeḷakādayo
māretvā devatānaṃ balikammaṃ karonti. Bodhisatto “pāṇo na hantabbo”ti bheriṃ
carāpesi. Yakkhā balikammaṃ alabhamānā bodhisattassa kujjhitvā himavante
yakkhasamāgamaṃ gantvā bodhisattassa māraṇatthāya ekaṃ kakkhaḷaṃ yakkhaṃ
pesesuṃ. So kaṇṇikamattaṃ mahantaṃ ādittaṃ ayakūṭaṃ gahetvā “iminā naṃ
paharitvā māressāmī”ti āgantvā majjhimayāmasamanantare bodhisattassa
sayanamatthake aṭṭhāsi. Tasmīṃ khaṇe sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So
āvajjamāno taṃ kāraṇaṃ ñatvā indavajiraṃ ādāya gantvā yakkhassa upari aṭṭhāsi.
Bodhisatto yakkhaṃ disvā “kiṃ nu kho esa maṃ rakkhamāno ṭhito, udāhu
māretukāmo”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha -

185. “Sabbāyasaṃ kūṭamatippamāṇaṃ, paggayha yo tiṭṭhasi antalikkhe;
Rakkhāya me tvaṃ vihito nusajja, udāhu me cetayase vadhāyā”ti.

Tattha vihito nusajjāti vihito nu asi ajja.

Bodhisatto pana yakkhameva passati, na sakkhaṃ. Yakkho sakkassa bhayena
bodhisattaṃ paharituṃ na sakkoti. So bodhisattassa kathaṃ sutvā “mahārāja, nāhaṃ
tava rakkhaṇatthāya ṭhito, iminā pana jalitena ayakūṭena paharitvā taṃ māressāmīti
āgatomhi, sakkassa bhayena taṃ paharituṃ na sakkomī”ti etamatthaṃ dīpento
dutiyaṃ gāthamāha -

186. “Dūto ahaṃ rājidha rakkhasānaṃ, vadhāya tuyhaṃ pahitohamasmi;
Indo ca taṃ rakkhati devarājā, tenuttamaṅgaṃ na te phālayāmī”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto itarā dve gāthā abhāsi -

187. “Sace ca maṃ rakkhati devarājā, devānamindo maghavā sujampati;
Kāmaṃ pisācā vinadantu sabbe, na santase rakkhasiyā pajāya.

188. “Kāmaṃ khandantu kumbhaṇḍā, sabbe paṃsupisācakā;
Nālaṃ pisācā yuddhāya, mahatī sā vibhiṃsikā”ti.

187-188. Tattha rakkhasiyā pajāyāti rakkhasisaṅkhātāya pajāya, rakkhasasattānanti attho. Kumbhaṇḍāti kumbhamattarahassaṅgā mahodarā yakkhā. Paṃsupisācakāti saṅkāraṭṭhāne pisācā. Nālanti pisācā nāma mayā saddhiṃ yuddhāya na samatthā. Mahatī sā vibhiṃsikāti yaṃ panete yakkhā sannipatitvā vibhiṃsikaṃ dassenti, sā mahatī vibhiṃsikā bhayakāraṇadassanamattameva mayhaṃ, na panāhaṃ bhāyāmīti attho.

Sakko yakkhāṃ palāpetvā mahāsattaṃ ovaditvā “mā bhāyi, mahārāja, ito paṭṭhāya tava rakkhā mamāyattā”ti vatvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā sakko anuruddho ahosi, bārāṇasirājā ahameva ahosi”nti.

Ayakūṭajātakavaṇṇanā sattamā.

348. Araññajātakavaṇṇanā

Araññā gāmamāgammāti idaṃ satthā jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu cūḷanāradakassapajātake āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ uggahitasippo bhariyāya kālakatāya puttaṃ gahetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā himavante vasanto puttaṃ assamapade ṭhapetvā phalāphalatthāya gacchati. Tadā coresu paccantagāmaṃ paharitvā karamare gahetvā gacchantesu ekā kumārikā palāyitvā taṃ assamapadaṃ patvā tāpasakumāraṃ palobhetvā sīlavināsaṃ pāpetvā “ehi gacchāmā”ti āha. “Pitā tāva me āgacchatu, taṃ passitvā gamissāmī”ti. “Tena hi disvā āgacchā”ti nikkhamitvā antarāmagge nisīdi. Tāpasakumāro pitari āgate paṭhamāṃ gāthamāha -

189. “Araññā gāmamāgammā, kiṃsīlaṃ kiṃvataṃ ahaṃ;
Purisaṃ tāta seveyyaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha araññā gāmamāgammāti tāta ahaṃ ito araññato manussapathaṃ vasanatthāya gato vasanagāmaṃ patvā kiṃ karomīti.

Athassa pitā ovādaṃ dadanto tisso gāthā abhāsi -

190. “Yo taṃ vissāsaye tāta, vissāsaṅca khomeyya te;
Sussūsī ca titikkhī ca, taṃ bhajehi ito gato.

191. “Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭaṃ;
Urasīva paṭiṭṭhāya, taṃ bhajehi ito gato.

192. “Haliddirāgaṃ kapiccitaṃ, purisaṃ rāgavirāgīnaṃ;
Tādisaṃ tāta mā sevi, nimmanussampi ce siyā”ti.

190-192. Tattha yo taṃ vissāsayeti yo puriso taṃ vissāseyya na parisaṅkeyya. Vissāsaṅca khomeyya teti yo ca attani kayiramānaṃ tava vissāsaṃ patto nirāsaṅko taṃ khomeyya. Sussūsīti yo ca tava vissāsavacanaṃ sotumicchati. Titikkhīti yo ca tayā kataṃ aparādhaṃ khamati. Taṃ bhajehīti taṃ purisaṃ bhajeyyāsi payirupāseyyāsi. Urasīva paṭiṭṭhāyāti yathā tassa urasi paṭiṭṭhāya vaḍḍhito orasaputto tvampi tādiso urasi paṭiṭṭhitaputto viya hutvā evarūpaṃ purisaṃ bhajeyyāsīti attho.

Haliddirāganti haliddirāgasadisam athiracittam. Kapicittanti lahuparivattitāya makkaṭacittam. Rāgavirāginanti muhutteneva rajjanavirajjanasabhāvam. Nimmanussampi ce siyāti sacepi sakalam jambudīpatalam kāyaduccaritādivirahitassa manussassa abhāvena nimmanussam siyā, tathāpi, tāta, tādissam lahucittam mā sevi, sabbampi manussapatham vicinitvā heṭṭhā vuttaguṇasampannameva bhajeyyāsīti attho.

Tam sutvā tāpasakumāro “aham, tāta, imehi guṇehi samannāgataṃ purisaṃ kattha labhissāmi, na gacchāmi, tumhākaññeva santike vasissāmī”ti vatvā nivatti. Athassa pitā kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi. Ubhopi aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesum.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā putto ca kumārikā ca eteyeva ahesum, pitā tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Araññajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

349. Sandhibhedajātakavaṇṇanā

Neva itthīsu sāmāññanti idaṃ satthā jetavane viharanto pesuññasikkhāpadaṃ ārabba kathesi. Ekasmiṃ kira samaye satthā “chabbaggiyā bhikkhū pesuññaṃ upasaṃharantī”ti sutvā te pakkosāpetvā “saccaṃ kira tumhe, bhikkhave, bhikkhūnaṃ bhaṇḍana-jātānaṃ kalahajātānaṃ vivādāpannānaṃ pesuññaṃ upasaṃharatha, tena anuppannāni ceva bhaṇḍanāni uppajjanti, uppannāni ca bhiyyobhāvāya saṃvattantī”ti pucchitvā “sacca”nti vutte te bhikkhū garahitvā “bhikkhave, pisuṇā vācā nāma tikhiṇasattipahārasadisā, daḷho vissāsopi tāya khippaṃ bhijjati, tañca pana gahetvā attano mettibhīndanakajano sīhausabhasadiso hotī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa putto hutvā vayappatto takkaṣilāyaṃ uggahitasippo pitu accayena dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā eko gopālako araṇṇe gokulesu gāvo paṭijaggitvā āgacchanto ekaṃ gabbhinaṃ asallakkhetvā pahāya āgato. Tassā ekāya sīhiyā saddhiṃ vissāso uppajji. Tā ubhopi daḷhamittā hutvā ekato vicaranti. Aparabhāge gāvī vacchakaṃ, sīhī sīhapotakaṃ vijāyi. Te ubhopi janā kulena āgatamettiyā daḷhamittā hutvā ekato vicaranti. Atheke vanacarako araṇṇaṃ pavisitvā tesam vissāsaṃ disvā araṇṇe uppajjanakabhaṇḍaṃ ādāya bārāṇasiyaṃ gantvā rañño datvā “api te, samma, kiñci araṇṇe acchariyaṃ diṭṭhapubba”nti raññaṃ puṭṭho “deva, aññaṃ kiñci na passāmi, ekaṃ pana sīhañca usabhañca aññamaññaṃ vissāsike ekato vicarante addasa”nti āha. “Etesaṃ tatiye uppanne bhayaṃ bhavissati, yadā tesam tatiyaṃ passati, atha me ācikkheyyāsī”ti. “Sādhu, devā”ti.

Vanacarake pana bārāṇasiyaṃ gate eko siṅgālo sīhañca usabhañca upaṭṭhahi. Vanacarako araṇṇaṃ gantvā tam disvā “tatiyassa uppannabhāvaṃ rañño kathessāmī”ti nagaraṃ gato. Siṅgālo cintesi “mayā ṭhapetvā sīhamamaṃsañca usabhamamaṃsañca aññaṃ akhāditapubbaṃ nāma natthi, ime bhinditvā imesaṃ mamaṃsaṃ khādissāmī”ti. So “ayaṃ tam evaṃ vadati, ayaṃ tam evaṃ vadatī”ti ubhopi te aññamaññaṃ bhinditvā na cirasseva kalaham kāretvā maraṇākārappatte akāsi. Vanacarakopi gantvā rañño “tesaṃ, deva, tatiyo uppanno”ti āha. “Ko so”ti? “Siṅgālo, devā”ti. Rājā “so ubho mitte bhinditvā mārāpessati, mayaṃ tesam

matakāle sampāpuṇissāmā”ti vatvā ratham abhiruyha vanacarakena maggadesakena gacchanto tesu aññamaññaṃ kalaham katvā jīvitakkhayaṃ pattesu sampāpuṇi. Siṅgālo pana haṭṭhatuṭṭho ekavāraṃ sīhassa maṃsaṃ khādati, ekavāraṃ usabhassa maṃsaṃ khādati. Rājā te ubhopi jīvitakkhayappatte disvā rathe ṭhitova sārathinā saddhiṃ sallapanto imā gāthā abhāsi -

193. “Neva itthīsu sāmāññaṃ, nāpi bhakkhesu sārathi;
Athassa sandhibhedassa, passa yāva sucintitaṃ.
194. “Asi tikkhova maṃsamhi, pesuññaṃ parivattati;
Yatthūsabhañca sīhañca, bhakkhayanti migādhamā.
195. “Imaṃ so sayanaṃ seti, yamimaṃ passasi sārathi;
Yo vācaṃ sandhibhedassa, pisuṇassa nibodhati.
196. “Te janā sukhamedhanti, narā saggagatāriya;
Ye vācaṃ sandhibhedassa, nāvabodhanti sārathī”ti.

193-196. Tattha neva itthīsūti samma sārathi, imesaṃ dvinnam janānaṃ neva itthīsu sāmāññaṃ atthi na, bhakkhesupi. Aññaṃeva hi itthiṃ sīho sevati, aññaṃ usabho, aññaṃ bhakkhaṃ sīho khādati, aññaṃ usabhoti attho. Athassāti evaṃ kalahakāraṇe avijjamānēpi atha imassa mittasandhibhedakassa duṭṭhasiṅgālassa “ubhinnaṃ maṃsaṃ khādissāmī”ti cintetvā ime mārentassa passa yāva sucintitaṃ, sucintitaṃ jātanti adhippāyo. Yatthāti yasmiṃ pesuññaṃ parivattamāne. Usabhañca sīhañca migādhamā siṅgālā khādanti, taṃ pesuññaṃ maṃsamhi tikhiṇo asi viya mittabhāvaṃ chindantameva parivattatīti dīpeti.

Yamimaṃ passasīti samma sārathi, yaṃ imaṃ passasi imesaṃ dvinnam matasayanaṃ, aññopi yo puggalo sandhibhedassa pisuṇassa pisuṇavācaṃ nibodhati gaṇhāti, so imaṃ sayanaṃ seti, evamevaṃ maratīti dasseti. Sukhamedhantīti sukhaṃ vindanti labhanti. Narā saggagatāriyāti saggagatā dibbabhogasamaṅgino narā viya te sukhaṃ vindanti. Nāvabodhantīti na sārato pacenti, tādisaṃ pana vacanaṃ sutvā codetvā sāretvā mettiṃ abhinditvā pākatikāva hontīti.

Rājā imā gāthā bhāsivā sīhassa kesaracammaṇakhadāṭṭhā gāhāpetvā nagarameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā bārāṇasirājā ahameva ahosi”nti.

Sandhibhedajātakavaṇṇanā navamā.

350. Devatāpañhajātakavaṇṇanā

Hanti hatthehi pādehīti ayaṃ devatāpucchā umaṅgajātake āvi bhavissati.

Devatāpañhajātakavaṇṇanā dasamā.

Cūḷakuṇḍalavaggo pañcamo.

Jātakuddānaṃ -

Kāliṅgo assāroho ca, ekarājā ca daddaro;

Sīlavīmaṃsasujātā, palāso sakuṇo chavo;
Seyyoti dasa jātakā.

Pucimando kassapo ca, khantivādī lohakumbhī;
Sabbamaṃsalābhī saso, matārodakaṇaverā;
Tittiro succajo dasa.

Kuṭṭidūso duddabhāyo, brahmadattacammasāṭako;
Godharājā ca kakkāru, kākavatī nanu sociyo;
Kāḷabāhu sīlavīmaṃso dasa.

Kokāliko rathalaṭṭhi, pakkagodharājovādā;
Jambukabrahāchatto ca, pīṭhathusā ca bāveru;
Visayhaseṭṭhi dasadhā.

Kinnarīvānarakuntinī, ambahārī gajakumbho;
Kesavāyakūṭāraññaṃ, sandhibhedo devatāpañhā.

Vagguddānaṃ -

Kāliṅgo pucimando ca, kuṭṭidūsakakokilā;
Cūḷakuṇālavaggoti, pañcavaggā catukkamhi;
Honti paññāsa jātakā.

Catukkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1. 4. Το βιβλίο των τεσσάρων έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org